ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

A STUDY OF BUDDHADHAMMA IN YI PENG TRADITION OF LANNA

พระครูสถิตธรรมาภินันท์ (จันทร์ กลฺยาณธมฺโม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

พระครูสถิตธรรมาภินันท์ (จันทร์ กลฺยาณธมฺโม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of Buddhadhamma in Yi Peng Tradition of Lanna

Phrakhru Sathitthammaphinan (Chan Kallayāṇadhammo)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวโร, ผศ. ดร.)

.....กรรมการ

(รศ. ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

.....กรรมการ

(พระอธิการสมนึก จรโณ, ดร.)

.....กรรมการ

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร.)

.....กรรมการ

(ผศ. (พิเศษ) ดร.ปกรณ์ มหากันธา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร.	ประธานกรรมการ
ผศ. (พิเศษ) ดร.ปกรณ์ มหากันธา	กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....

(พระครูสถิตธรรมาภินันท์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา
ผู้วิจัย : พระครูสถิตธรรมาภินันท์ (จันทร์ กลฺยาณธมฺโม)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: พระครูสิริสุตานุยต, ผศ. ดร., ป.ธ. ๕, พธ.บ. (บริหารการศึกษา), กศ.ม (บริหารการศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
: ผศ. (พิเศษ) ดร.ปกรณ์ มหากันธา, ศศ.บ. (รัฐศาสตร์), รป.ม. (การปกครองส่วนท้องถิ่น), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา : ๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณียี่เป็งของล้านนา (๒) ศึกษารูปแบบและพิธีกรรมประเพณียี่เป็งของล้านนา (๓) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา เป็นการศึกษาโดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลพระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัยและจากการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๐ รูป/คน โดยมีเครื่องมือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอในรูปแบบพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

ประเพณียี่เป็งในล้านนา เป็นวันเพ็ญเดือนยี่ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบสองของภาคกลาง การนับเดือนของล้านนานั้น เร็วกว่าภาคกลาง ๒ เดือนอันเนื่องมาจากการนับเดือนของชาวล้านนาเป็นการนับทางจันทรคติ ประเพณียี่เป็งเป็นประเพณีลอยกระทงตามประเพณีล้านนา ที่จัดทำขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๒ โดยในพงศาวดารโยนกและจามเทวีวงศ์ มีบันทึกว่าครั้งหนึ่งได้เกิดอหิวาตกโรคขึ้นในแคว้นหริภุญไชย ทำให้ชาวเมืองต้องอพยพไปอยู่เมืองหงสาวดีนานถึง ๖ ปีจึงเดินทางกลับมายังบ้านเมืองเดิม เมื่อเวลาเวียนมาถึงวันที่จากบ้านเมืองไปจึงได้มีการนำเครื่องสักการบูชา ธูป เทียนนำปล่อยลงในน้ำเพื่อแสดงถึงความคิดถึงกัน แสงไฟกระทบกับน้ำ เกิดเป็นเงาแสงเสมือนแสงพะเนียงไฟเป็นระยะดูเหมือน ผีโขมด ที่ออกหากินในเวลากลางคืน ชาวล้านนาจึงเรียกตามตำนานโยนกและจามเทวีวงศ์ว่า “ประเพณีลอยโขมด”

รูปแบบประเพณียี่เป็งในล้านนามีการจัดเตรียมงานในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เรียกว่า “วันเตรียม” วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เรียกว่า “วันดา” วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เรียกว่า “วันฟังธรรม” ซึ่งมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอด

กันมา คือ การทำบุญตักบาตร (ตานขันข้าว) แสดงถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการี การปล่อยว่าวควันหรือว่าวไฟแสดงถึง การบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีและพลังความสามัคคีของคนในชุมชนการฟังเทศน์มหาชาติแสดงถึง การรู้จักฟังสิ่งที่เป็นมงคลต่อชีวิตและการได้พบกัลยาณมิตรที่ดี การจุดประทีปโคมไฟ และการฟังธรรมอานิสงส์ผางประทีป แสดงถึง การบูชาสิ่งที่ควรบูชาตามความเชื่อและความศรัทธา การจุดบอกไฟดอกแสดงถึง จุดเป็นพุทธบูชาประกอบพิธีเทศน์มหาชาติ การลอยโขมดแสดงถึงการขอขมาต่อแม่น้ำคงคาและการส่งความระลึกถึงญาติพี่น้อง

หลักพุทธธรรมในประเพณียี่เป็งของล้านนา ที่ปรากฏได้แก่ หลักบูชา หลักศรัทธาธรรม หลักกัลยาณมิตรธรรม หลักสามัคคีธรรม หลักความกตัญญูกตเวทิตา ที่มีคุณค่าและความสำคัญของต่อชุมชน วิถีชีวิต และจิตใจ หลักพุทธธรรมเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เพื่อความสงบสุขและรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม สนับสนุนให้มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นสืบไป

Thesis Title : A Study of Buddhadhamma in Yi Peng Tradition of Lanna

Researcher : Phrakhru Satitthammapinan (Chan Kallayāṇadhammo)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakru Sirisutanuyut, Asst. prof. Dr., B.A. (Educational Administration), M.A. (Education Administration), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Adj. Prof. Dr. Pakorn Mahakantha, B.A. (Political Science), M.A. (Local Government), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 8, 2019

Abstract

This thesis entitled “A Study of Buddhadhamma in Yi Peng Tradition of Lanna” has three objectives: (1) to study the history of Yi Peng tradition of Lanna, 2) to study the ritual pattern of Yi Peng tradition of Lanna, and 3) to study the principle of Buddhadhamma in Yi Peng tradition of Lanna. This study is qualitative research methodology by using the methods of data collection from Tipitaka, research papers and interviews from 10 Sangha administrations and experts with using structured interview and analyzed data by content analysis in descriptive presentation.

The results of this research found that

Yi Peng festival in Lanna is the twelfth lunar month that is on the full-moon day of the twelfth Lunar month of the central region. Counting the month of Lanna is faster than two months the central region due to the month of Lanna people is to count the lunar calendar. Yi Peng tradition is Loi Krathong festival according to Lanna tradition that arrange on the full-moon day of the twelfth lunar month in the the chronicles of Yonok and Chamdeviwong. There was a record that had caused the cholera in the Hariphunchai region, the townspeople had to migrate in Hongsawadee for up to six years, therefore returning to the same country. When the time returned to the date that leaved then bring the offerings, incenses, and candles into the water in order to show the nostalgia each other, light hits the water it was a shadow of the light like the spark and it seemed Phi Khamod that liked to eat at night. Therefore, Lanna people called according to the legend of Yonok and Chamdeviwong that “Loi Khamod Tradtion”

The pattern of Yi Peng in Lanna has preparatory work on the 13th day of waxing moon called “Preparation Day”, on 14th day of waxing moon called "Wan Da", and on the 15th day of waxing moon called “Dhamma Day by having a ritual that

practiced and inherited, including to give alms to the monks (Tan Khan Khao) for showing gratitude to the parents, to release the smoking kites for showing the worship of Phra Ket Kaeo Chulamani and the harmony power of the community people, to listen to the Vessantara Jataka for showing how to listen to what is auspiciousness to life and to meet the good friends, lighting the lamp and listening to Dhamma that virtues show to the worship of what should be worshiped by belief and faith, lighting fireworks indicates to worship the Buddha combined with the ceremony of the Vessantara Jataka, and Loi Khamod shows apologizing to the Ganges River and the remembrance of relatives.

Buddhadhamma principle of Yi Peng tradition in Lanna appeared the principles of Pujã, Saddhãdhamma, Kallayãnamitaradhamma, Sãmaggîdhamma and gratitude that has value and importance to community, life way and mental. These Buddhist principles can apply properly to the current social conditions for peace and maintaining a good cultural traditions, support to do creative activities that will make knowledge and pride in the local community continually.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอนุเคราะห์เมตตาช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งจาก พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร. ประธานกรรมการและ ผศ. (พิเศษ) ดร.ปกรณ์ มหากันธา กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำชี้แนะตรวจแก้ไขจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องอีกทั้งให้คำแนะนำในการแก้ไขจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้จบลงอย่างสมบูรณ์ ขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยพร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์แก่การวิจัยที่ได้ช่วยตรวจแก้ไขที่ผู้วิจัยมีข้อติดขัด ให้กระจ่างชัดจนสามารถทำงานบรรลุเป้าหมาย

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระเทพรัตนนายก เจ้าคณะจังหวัดลำพูน พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พระครูอดุลสีลกิตติ์ เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ พระครูอาทรวิสุทธิคุณ เจ้าคณะอำเภอหางดง พระปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก ผศ.ดร. เขียน วันทนียะตระกูล ข้าราชการบำนาญ นายพงษ์เทพ มนัสตรง มัคนายก วัดพระธาตุหริภุญชัย สท.อนันต์ วุฒิโรธง ประธานสภาวัฒนธรรม ผอ.สมเพชร บูรณพงษ์ ข้าราชการบำนาญ นายเมธาวัฒน์ ทรัพย์ภรากร นักสันทนาการ ชำนาญการ ที่ได้ช่วยให้ข้อมูลและตอบแบบสอบถามจนได้มาซึ่งข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ และผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการทำวิทยานิพนธ์ในคราวครั้งนี้ ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผลสำเร็จและคุณประโยชน์อันใดที่เกิดจากการทำงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาขอมอบแด่บิดามารดาผู้ให้ชีวิต สติปัญญา เพื่อนสหธรรมิกนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสาตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนทุกคนที่ให้กำลังใจเสมอมา คณาจารย์ที่ประสาทวิชาท่านเจ้าของตำราที่ผู้วิจัยใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้าทุกท่าน แต่หากว่ามีข้อบกพร่องใด ๆ ที่เกิดจากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

พระครูสถิตธรรมาภินันท์ (จันทร์ กลฺยาณธมฺโม)

๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	**ก**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**ค**
กิตติกรรมประกาศ	**จ**
สารบัญ	**ฉ**
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	**ฌ**
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมาประเพณียี่เป็งของล้านนา	๑๔
๒.๑ ความหมายของประเพณียี่เป็ง (วันเพ็ญ เดือน ๑๒)	๑๔
๒.๒ ความเป็นมาของประเพณียี่เป็งในพุทธศาสนา	๑๕
๒.๓ ความเป็นมาของประเพณียี่เป็งในประเทศไทย	๒๐
๒.๔ ความเป็นมาของประเพณียี่เป็งในล้านนา	๓๐
บทที่ ๓ รูปแบบและพิธีกรรมประเพณียี่เป็งของล้านนา	๔๖
๓.๑ รูปแบบประเพณียี่เป็งในล้านนา	๔๖
๓.๑.๑ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ วันเตรียม	๔๖
๓.๑.๒. วันขึ้น ๑๔ ค่ำ วันดา	๔๙
๓.๑.๓ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันฟังธรรม	๕๒

๓.๒ พิธีกรรมประเพณียี่เป็งในล้านนา ๕๔
๓.๒.๑. พิธีการทำบุญตักบาตร (ตานขันข้าว) ๕๔
๓.๒.๒. การปล่อยว่าวควันหรือว่าวไฟ ๕๖
๓.๒.๓. การฟังเทศน์มหาชาติ (ตั้งธรรมหลวง) ๕๘
๓.๒.๔ การจุดผางประทีปและอานิสงส์ผางประทีป ๖๔
๓.๒.๕ การจุดบอกไฟดอก ๖๕
๓.๒.๖ การล่องสะเปาหรือลอยโขมด ๖๖

บทที่ ๔ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา ๖๘
๔.๑ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา ๖๙
๔.๑.๑ หลักบูชา ๖๙
๔.๑.๒ หลักศรัทธาธรรม ๗๗
๔.๑.๓ หลักกัลยาณมิตรธรรม ๘๐
๔.๑.๔ หลักสามัคคีธรรม ๘๒
๔.๑.๕ หลักความกตัญญูกตเวทิตา ๙๐
๔.๒ คุณค่าและความสำคัญของประเพณียี่เป็งในล้านนา ๙๓
๔.๒.๑ คุณค่าและความสำคัญต่อชุมชน ๙๓
๔.๒.๒ คุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิต ๙๕
๔.๒.๓ คุณค่าและความสำคัญต่อจิตใจ ๙๗
๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา ๙๙
๔.๓.๑ หลักบูชา ๙๙
๔.๓.๒ หลักศรัทธาธรรม ๙๙
๔.๓.๓ หลักกัลยาณมิตรธรรม ๙๙
๔.๓.๔ หลักสามัคคีธรรม ๑๐๐
๔.๓.๕ หลักความกตัญญูกตเวทิตา ๑๐๐

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ๑๐๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย ๑๐๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ ๑๐๒
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป ๑๐๒
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ๑๐๓

บรรณานุกรม ๑๐๔
ภาคผนวก ๑๐๘
ภาคผนวก ก หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ ๑๐๙
ภาคผนวก ข เครื่องมือในการเก็บข้อมูลวิจัย ๑๒๐
ภาคผนวก ง รูปผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ ๑๒๓
ประวัติผู้วิจัย ๑๒๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกํ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ส่วนคัมภีร์อรรถกถา บาลี/ภาษาไทย ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การอ้างอิงพระไตรปิฎก จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘ หมายถึง ฑีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺคปาลิ ภาษาลาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกํ ๒๕๐๐, ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๘๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม (ถ้ามี)/หน้า เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๗๖/๒๔๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี ลีลกฺขนฺธวคฺคอฏฺกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๒๔๐ ฉบับมหาจุฬาอฏฺกา ตามลำดับดังนี้

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์			ภาษา
วิ.จู.	(ไทย)	= วินัยปิฎก	จูฬวรรค		ภาษาไทย

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์			ภาษา
วิ.ม.อ.	(ไทย)	= วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวรรคอรรถกถา	ภาษาไทย

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์			ภาษา
ขุ.วิ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	ภาษาไทย
สํ.สฬา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สฬายตนวรรค	ภาษาไทย
ขุ.ขุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	ภาษาไทย
ที.ปา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	ภาษาไทย
องฺ.ทุก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	ภาษาไทย

ที.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	ภาษาไทย
สํ.ส.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	ภาษาไทย
องฺ.จตุกฺก.(ไทย)		= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.ขุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	ภาษาไทย
องฺ.ปญฺจก.(ไทย)		= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.ธ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	ภาษาไทย
องฺ.ติก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทส	ภาษาไทย
ม.มู.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	ภาษาไทย
ม.อุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	ภาษาไทย
ขุ.อิติ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	ภาษาไทย
สํ.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	ภาษาไทย

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
อภิ.วิ.	(ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	ภาษาไทย
อภิ.ก.	(บาลี)	= อภิธมฺมปิฏก	กถาวตฺถุปาลิ	ภาษาบาลี

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์			ภาษา
ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	= ขุททกนิกาย	ธรรมบท	อรรถกถา	ภาษาไทย
ขุ.ขุ.อ.	(ไทย)	= ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	ภาษาไทย
ขุ.ขุ.อ.	(บาลี)	= ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถโชติกา	ขุทฺทกปาฐอฏฺฐกถา	ภาษาบาลี
องฺ.สตฺตก.อ.(ไทย)		= อังคุตตรนิกาย	มโนรถปูรณี	สัตตกนิบาตอรรถกถา	ภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามปฏิทินจันทรคติเมื่อวัฏจักรแห่งวันเวลาวนเวียนมาถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ คืนนั้นพระจันทร์จะสุกสกาวเป็นที่สุด ผู้คนในหลายประเทศแถบเอเชียซึ่งมีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับประเพณีความเชื่อ ศาสนา และธรรมชาติจะจัดงานเฉลิมฉลองตามจารีตเก่าแก่ ในแต่ละพื้นที่ต่างก็มีคติความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ในท้องถิ่นของตน[๑] ส่วนในภาคเหนือของประเทศไทย ค่ำคืนนี้จะเป็นคืนที่นักท่องเที่ยวจากทั่วโลกต่างเดินทางมาเยือนเพื่อหวังร่วมเป็นส่วนหนึ่งในประเพณีใต้แสงจันทร์เต็มดวงที่เรียกกันว่า “ประเพณีเดือนยี่”[๒] หรือ “ประเพณียี่เป็ง”

มีตำนานของประเพณียี่เป็งที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับมิติของชุมชนตามหลักฐานในพุทธศักราช ๑๔๙๐ จุลศักราช ๓๐๙ เกิดขึ้นที่อาณาจักรหริภุญไชย[๓] ตามตำนานเมืองลำพูน ฉบับใบลานผูกของวัดบ้านโฮ่งหลวง จังหวัดลำพูน มีบันทึกไว้ว่า “เมื่อครั้งลำพูนเกิดอหิวาตกโรค ชาวลำพูนจึงอพยพหนีโรคระบาดไปพำนักที่หงสาวดีซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของคนเชื้อสายมอญด้วยกัน เมืองลำพูนรกร้างกว่า ๖ ปี เมื่อครั้งโรคระบาดหายไป ชาวลำพูนก็นึกคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอนจึงได้เดินทางกลับมาตั้งรกรากที่เมืองลำพูนอีกครั้ง ต่อมาชาวลำพูนเกิดความคิดถึงญาติพี่น้องและครอบครัวที่ยังอยู่เมืองหงสาวดี จึงได้นำข้าวของ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และเงินทอง ใส่แพไหลไปตามลำน้ำกวง ลำน้ำแม่ทา ลำน้ำปิง เพื่อหวังว่าจะส่งไปถึงญาติพี่น้องที่อยู่หงสาวดีซึ่งตำนานดังกล่าวนี้ก็ยังปรากฏอยู่ใน

---

[๑] อรุโณทัย วรรณถาวร, **ประเพณียี่เป็ง: พิธีกรรม ความหมายที่หายไป**, (เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์ ,๒๕๕๘), หน้า ๑.

[๒] เดือนยี่ คือเดือนที่ ๒ ที่นับต่อท้ายจากเดือนอ้าย โดยคนล้านนาโบราณนิยมเรียกสิ่งที่มาก่อนว่าอ้าย เดือนยี่เป็นเดือนตามปฏิทินจันทรคติของล้านนาที่ยึดเอาวิธีการนับเดือนตามแบบของจีน ทำให้การนับเดือนของล้านนาเร็วกว่าการนับเดือนของธรรมเนียมไทยภาคกลางไปสองเดือน เดือนยี่ของล้านนาจึงเท่ากับเดือนสิบสองของภาคกลาง

[๓] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๕.

หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ฉบับแปลของกรมศิลปากร โดยกล่าวว่าตำนานนี้ เป็นมูลเหตุให้เกิดประเพณียี่เป็งขึ้น”[๔] และยังตรงกับตำนานพงศาวดารโยนกของพระยาประชากิจกรจักร[๕]

ตำนานดังกล่าว ยังตรงกับที่ปรากฏในหนังสือจามเทวีวงศ์ของพระโพธิรังสีเถระชาวเชียงใหม่ที่ได้จารึกไว้เป็นอักษรล้านนาในภาษาบาลี บันทึกนี้ได้พิมพ์แปลครั้งแรกในงานศพ เจ้าทิพเนตรอินทรวโรรสสุริยวงศ์ มารดาของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ซึ่งได้เรียกประเพณีนี้ว่า “การลอยข้าวโภชนาอาหาร”[๖] ซึ่งการลอยข้าวโภชนาอาหารนี้ไม่ได้เป็นกระทงประดับไฟ แต่สร้างเป็นเหมือนสะเปา (สำเภา) หรือเรือขนาดใหญ่ที่บรรจุสิ่งของ เสื้อผ้า อาหาร ของใช้ เงินทอง และประดับตกแต่งด้วยไฟก่อนจะปล่อยให้ไหลไปตามสายน้ำ ด้วยแสงของไฟที่กระทบกับผิวน้ำเกิดเป็นแสงวับแวมคล้ายผีโขมดตามความเชื่อของล้านนา ชาวบ้านบางท้องที่จึงเรียกประเพณีนี้ว่า “ประเพณีลอยโขมด” มาถึงปัจจุบัน[๗]

ประเพณียี่เป็งที่ถูกบันทึกไว้ในยุคสมัยหริภุญชัยมีสัญลักษณ์หมายถึง การส่งข้าวของเครื่องใช้ให้ ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนในชุมชนที่ร่วมมือ ร่วมแรงกันทำเรือขนาดใหญ่ เป็นประจำทุกปี ซึ่งต่อมาก็ได้กลายเป็นการกระทำเพื่อบูชาและรำลึกถึงบรรพชนที่ล่วงลับไป อันสะท้อนความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชาวล้านนา ในขณะที่บางท้องถิ่นคือ เป็นการลอยเอาเคราะห์ร้ายให้พ้นไปจากชุมชน เป็นพิธีกรรมที่ทำร่วมกันในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีความสุขปราศจากเภทภัย

ต่อมาเมื่ออาณาจักรล้านนาได้รวมกันเป็นปึกแผ่นมากขึ้นพุทธศาสนา กลายเป็นศาสนากระแสหลักของราชสำนักที่มาแทนที่การนับถือผีของชนพื้นเมืองดั้งเดิมราชสำนัก เชียงใหม่ได้ใช้ศาสนาพุทธและวัดเป็นกลไกสำคัญในการผนวกรวมและกลืนกินชาติพันธุ์ต่างๆ ในล้านนาเข้าด้วยกันมีการ สอดใส่ความหมายทางพุทธศาสนาเข้าไปในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประเพณียี่เป็ง ให้พิธีกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความเชื่อทางศาสนา ผ่านการสร้างความขึงขัง ยิ่งใหญ่ สง่างามแบบแผนปฏิบัติสำคัญในประเพณียี่เป็งของชาวล้านนาคือ มีการฟังเทศน์มหาชาติ หรือที่ชาวล้านนา

---

[๔] รัตนปัญญาเถระ, **ชินกาลมาลีปกรณ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๔๙๙), หน้า ๙๖-๙๗.

[๕] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย**, หน้า ๒๔๖.

[๖] ทองทวี ยศพิมสาร, **ฮีตคนเมืองฉบับสัปป๊ะเมืองล้านนา**, (ลำพูน: ณัฐพลการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๙-๑๗๑.

[๗] ศรีเลา เกษพรหม, **ล่องสะเพา**, ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๘๕.

เรียกกันว่า การตั้งธัมม์หลวง[๘] ตามหลักฐานปรากฏในกาพย์ลำดับกัณฑ์มหาชาติฉบับสมดุข่อย ซึ่งได้กล่าวถึงเดือนยี่เป็งไว้ตอนหนึ่งว่า "เวสสันดรปริปุณณัง มาเถิงนครกัณฑ์ สุดซอยหล้าเดือนยี่เป็ง พระจันทร์เพ็งเปล่งผ้ามณฑลทั่วหล้า สุกไสยวาด ยำยวา บัดนี้ข้าจักได้ลำดับกัณฑ์มหาชาติแก้วหื้อเป็นที่แล้วแห่งนิคมธรรม ฯลฯ"[๙] ความนิยมฟังเทศน์มหาชาติของชาวล้านนาสามารถพิสูจน์ได้จากการที่ล้านนามีสำนวนกัณฑ์เทศน์มากถึง ๑๕๐ สำนวน โดยผู้เขียนมักตั้งชื่อนามปากกาตามชื่อวัดชื่อหมู่บ้านที่ตนสังกัดอยู่[๑๐] ชาดกพระเวสสันดรนี้มีนัยยะเพื่อกล่อมเกลาอารมณ์ความรู้สึกร่วมของคนในท้องที่ให้รวมเป็นหนึ่งเดียว มีความรักใคร่กลมเกลียว เสียสละ อ่อนน้อมถ่อมตน ดังเช่นภาพแผ่นดินในอุดมคติของพระเวสสันดร ด้วยเหตุนี้องค์ประกอบในประเพณียี่เป็ง ล้วนแล้วแต่เป็นสัญลักษณ์ความเชื่อทางพุทธศาสนา ที่มาจากพระเวสสันดรชาดกทั้งสิ้น เช่น มีการจัดทำซุ้มประตูป่าเพื่อเป็น สัญลักษณ์แทนประตูเข้าสู่ป่าหิมพานต์ และมีการสร้างเขาวงกตซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของหุบเขาวงกตที่พระเวสสันดรเดินทาง ไปบำเพ็ญเพียร เมื่อประชาชนเดินเข้าไปในเขาวงกตจำลองก็จะได้พบกับพระพุทธรูปซึ่งเท่ากับได้อานิสงค์เทียบเท่าการได้ พบพระเวสสันดร นอกจากนี้ยังมีการทำรั้วราชวัตรสร้างขอบเขตของงานประเพณี ตัวรั้วนี้ทำด้วยไม้ไผ่สานและประดับ ตกแต่งด้วยหน่อกล้วย หน่ออ่อนอันเป็นสัญลักษณ์แทนแนวรั้วของป่าหิมพานต์ ฯลฯ[๑๑]

ชาวล้านนานิยมฟังเทศน์มหาชาติในวันยี่เป็ง ตามความเชื่อเรื่องพระศรีอริยะเมตรไตยซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์เตภูมิกถามาลัยสูตร และชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งได้กล่าวถึงพระมาลัยเถระที่เดินทางไปบูชาพระเกศแก้วมณีที่สวรรค์ดาวดึงส์ จนได้พบกับแผ่นดินในพุทธสมัยของพระศรีอริยะเมตรไตย ชาวล้านนามีความเชื่อว่า หากฟังธรรมเทศน์มหาชาติครบ ๑๓ กัณฑ์ ในคืนยี่เป็งภายใน ๑ คืน ก็จะได้มาเกิดในแผ่นดินของพระศรีอริยะเมตรไตย ทั้งนี้ลักษณะทั่วไปของพุทธศาสนาแบบพระศรีอาริย์ในล้านนา จะมีจุดเน้นที่การหลอมรวมผู้สละทางโลกกับผู้ปกครองเข้าด้วยกันซึ่ง หมายถึงการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า ผู้โปรดสัตว์พร้อมกับการเกิดขึ้นของผู้ปกครองโดยธรรม[๑๒] นัยยะนี้อนุมานได้ว่าเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบเจ้าของล้านนา นอกจากนี้ในประเพณียี่เป็งยังมี

---

[๘] อุดม รุ่งเรืองศรี, **อานิสงส์ประทีส/ประทีป**, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓๔๐-๒๓๕๐.

[๙] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย**, หน้า ๒๓๕.

[๑๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๘-๒๕๙.

[๑๑] อ้างแล้ว, หน้า ๗๔-๘๐.

[๑๒] ชิเกฮารุ ทานาเบ, **ข้อคิดเห็นเรื่อง ตนบุญ ลัทธิพระศรีอาริย์ และลัทธิฟื้นฟูศาสนาในล้านนา**, ชิเกฮารุ ทานาเบ, พิธีกรรมและปฏิบัติการในสังคมชาวนาภาคเหนือของประเทศไทย แปลโดย ขวัญชีวา บัวแดง, (เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธ์เละการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๕.

การจุดผางประทีปตีนกาและจุดโคมค้าง โคมแขวน โคมผัด โคมหูกระต่าย อีกด้วย ซึ่งการจุดประทีปและโคมไฟนี้มีการสอดใส่ความหมายทางพุทธศาสนาลงไปดังปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาของล้านนาคือ คัมภีร์อานิสงค์ยี่เป็ง-ลอยประทีปโคมไฟ[๑๓]

ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ใช้เทศนาในวันยี่เป็ง ประกอบไปด้วย คัมภีร์อานิสงส์ยี่เป็ง ลอยประทีปโคมไฟ, คัมภีร์อานิสงส์ประทีป, คัมภีร์อานิสงส์ผางประทีปหรือธรรมกาเผือก ซึ่งแต่ละคัมภีร์ล้วนบอกเล่าอานิสงค์ที่จะได้รับจากการจุดประทีป, จุดผางประทีป, จุดโคมไฟ, ลอยประทีปลงแม่น้ำว่าเปรียบเสมือนการได้บูชารอยพระพุทธบาตรริมฝั่งแม่น้ำเมืองนาคราชบาดาลจะได้บุญกุศลอย่างมาก และยังถือเป็นบูชาประทีปถือเป็นการบูชาพระรัตนตรัย รวมถึงเป็นการบูชาตามตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ที่จะมาบังเกิดเป็นพระพุทธเจ้าอีกด้วย[๑๔]

ในวันยี่เป็งนี้ภิกษุจะปัดกวาดลานวัดวาอาราม ทำประตูป่า ทำโคมค้าง โคมแขวน โคมหูกระต่าย โคมผัด โคม เวียนเพื่ออานิสงค์ดังที่กล่าวมาแล้ว และมีการทำว่าวรมควันและว่าวไฟ[๑๕] โดยว่าวรมควันจะปล่อยในเวลากลางวัน ส่วนกลางคืนจะเป็นว่าวไฟ ใช้ท่อนไม้ฟั่นด้ายให้เป็นก้อนกลมๆ ชุบน้ำมันยาง น้ำมันขี้โล้จนชุ่ม และแขวนติดปากโคม เมื่อรมควันได้ที่ก็จะจุดไฟท่อนผ้าแล้วปล่อยสู่อากาศ ปรากฏว่าอันตราย ไหม้บ้านเรือน เกิดไฟป่า จึงขาดความนิยมไป ว่าวของชาวล้านนา หรือที่รู้จักในนามของ “โคมลอย” เป็นการจุดเพื่อถวายแด่พระบรมสารีริกธาตุของ พระพุทธเจ้าที่ประดิษฐานอยู่ในพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นสถานที่พระอินทร์ได้นำพระเกศธาตุ หรือมวยผมของเจ้าชายสิทธัตถะไปเก็บรักษาไว้ ชาวล้านนาเลื่อมใสในพระเกศธาตุจุฬามณีอย่างมาก ดังปรากฏในโคลง นิราศหริภุญไชยซึ่งได้อุปมาอุปไมยผ่านองค์พระมหาชินธาตุเจ้าหริภุญไชยว่า “อร่ามเรืองไปด้วยทอง มีความงามเลิศ ลักษณ์ยิ่งนัก จักเป็นรองก็เพียงแต่เจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เท่านั้น” ด้วยเหตุนี้ชาวล้านนาจึงมีประเพณีปล่อยโคมขึ้นสู่ท้องฟ้า เพื่อบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี โดยหากคนใดทำว่าวทำโคม จะมีอานิสงค์ ๑ กากนึก (ทรัพย์ที่มีค่า เท่ากับค่าแห่งชิ้นเนื้อที่กาพอนำไปได้ เป็นชื่อเงินตราอย่างต่ำที่สุด)[๑๖]

---

[๑๓] อานันท์ จันทร์ประสาท, **ตำนานอานิสงค์ยี่เพ็ง ลอยประทีปโคมไฟ**, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานกุรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๘๙๑.

[๑๔] อุดม รุ่งเรืองศรี, **อานิสงส์ประทีส/ประทีป**, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๘๙๐.

[๑๕] สมพล ไวโย และอุดม รุ่งเรืองศรี, **ว่าว/ว่าวลม**, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒), หน้า ๖๒๖๓-๖๒๖๔.

[๑๖] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, หน้า ๒๓๙.

ความสัมพันธ์ของประเพณียี่เป็งกับสิ่งแวดล้อม แม้ว่าชาวล้านนาจะถูกกล่อมเกลาให้ผูกพันความเชื่อในพุทธศาสนา แต่ความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมก็ยังอยู่ในวิถีชีวิตของชาวล้านนา ความเชื่อเรื่องพุทธและผีของชาวล้านนาผูกพันกันอย่างแยกไม่ออก แม้กระทั่งในประเพณียี่เป็งที่ถูกยึดโยงให้เป็นประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนา ก็ยังมีปฏิบัติการทางพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องผี เช่น แม้ชาวล้านนาจะจุดประทีปเพื่อบูชาพุทธศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็มีการบูชาผางประทีป ในจุดที่เห็นว่าควรบูชา อันเป็นจุดที่เชื่อว่ามีผีสิงสถิตอยู่ อาทิ บ่อน้ำ ครัวไฟ หม้อน้ำ ประตูบ้าน การบูชาผีของชาวล้านนานั้น สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ หากกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาคือศาสนาในราชสำนัก การนับถือผีคือ วิถีชีวิตของชาวบ้านอันเนื่องมาจากวิถีแบบเกษตรกรรมของชาวบ้าน ล้านนานั้นต้องพึ่งพิงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมากในช่วงเดือนยี่เป็นช่วงที่ข้าวกล้าเริ่มออกรวง ด้วยเหตุนี้ ประเพณียี่เป็งจึงถือเป็นโอกาสที่ชาวล้านนาจะได้แสดงความรู้สึกสำนึกในบุญคุณของธรรมชาติที่เชื่อกันว่ามี ผี มีจิตวิญญาณสิงสถิตอยู่ ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อมของชาวล้านนาปรากฏอยู่ในการลอยไฟลงแม่น้ำ ซึ่งนอกจากจะเป็นการพุทธบูชาแล้ว ยังเป็นการแสดงความขอบคุณแม่น้ำที่ได้หล่อเลี้ยงวิถีชีวิต ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และเป็นการขอขมาต่อแม่น้ำที่ได้ปล่อยของเสียลงไป สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ระหว่างชาวล้านนากับแม่น้ำ นอกจากนี้ยังรวม ไปถึงธรรมเนียมการจุดผางประทีปบูชาตามจุดต่าง ๆ ในบ้านที่เชื่อว่ามีผีสิงสถิตอยู่สามารถอนุมานได้ว่าเป็นการขอบคุณ วิญญาณภูตผีทั้งปวงที่สิงสถิตตามที่ต่าง ๆ ที่ได้ปกปักรักษาและคุ้มครองผู้คนที่อยู่ในบ้าน โครงสร้างอารมณ์ความรู้สึกเช่นนี้หล่อหลอมชาวล้านนาให้เป็นผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูและรู้จักใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างรู้คุณค่านั่นเอง

พิธีกรรมที่ชาวล้านนานิยมกระทำในประเพณียี่เป็ง ที่เป็นรูปแบบที่โดดเด่น คือ การจุดผางประทีปและโคมไฟบูชาพระเจ้าห้าพระองค์ การปล่อยว่าว จุดบอกไฟชนิดต่าง ๆ การทำซุ้มประตูป่า เพื่อประดับตกแต่งบริเวณหน้าบ้านหรือวัด การไปทำบุญที่วัดในวันยี่เป็ง การฟังเทศน์ใหญ่ที่เรียกว่า เทศมหาชาติ หรือ ตั้งธรรมหลวง กิจกรรมเหล่านี้ ทำให้เกิดการฟังธรรมเพื่อขัดเกลาจิตใจและเกิดภูมิปัญญาในการจัดทำเครื่องสักการะบูชา เพื่อใช้ในการบูชาตามความเชื่อของชาวล้านนาในประเพณียี่เป็ง กิจกรรมที่ดำเนินตั้งแต่เช้าถึงเย็น ทำให้ชุมชนมาร่วมกันประกอบกิจกรรมด้วยความสามัคคี ทำให้เกิดความสามัคคีในระดับชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมที่จะได้น้อมนำมาปฏิบัติตามเพื่อสร้างสันติสุขโดยมีเบญจศีลเป็นกฎหมายสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือเป็นวินัยของชาวพุทธที่ควรปฏิบัติโดยเว้นจากการเบียดเบียนต่อตนเองและผู้อื่น หรือที่เกี่ยวกับมนุษย์กับสภาพแวดล้อมที่เราต้องอาศัยอยู่ให้เกิดความสมดุลให้ระหว่างกัน แต่นอกเหนือจากสิ่งอื่นใดไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดทางศาสนา ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาชุมชนสู่สังคมที่ได้รับการพัฒนาแบบยั่งยืน

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ ประวัติความเป็นมา ประเพณียี่เป็งของล้านนา มีความเป็นมาอย่างไร

๑.๒.๒ รูปแบบพิธีกรรม ประเพณียี่เป็งของล้านนา เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา มีอะไรบ้าง

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณียี่เป็งของล้านนา

๑.๓.๒ เพื่อศึกษารูปแบบและพิธีกรรมประเพณียี่เป็งของล้านนา

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณียี่เป็ง รูปแบบพิธีกรรมการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในประเพณียี่เป็ง ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนาที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัย โดยเป็นการศึกษาโดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กับพระสังฆาธิการผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๐ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนาที่นำมาสอดแทรกในพิธีกรรมล้านนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชุมชน เพื่อส่งเสริมความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการีชน ในการบูชาบุคคลที่ควรบูชาทั้งด้านการสร้างความสามัคคี วัฒนธรรมประเพณี การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสืบสานประเพณีอันดีงามของล้านนาไทย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับพระสังฆาธิการผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านในการทำวิจัยจำนวน ๑๐ รูป/คน ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. พระเทพรัตนนายก (จำรัส ทตฺตสิริ)	เจ้าคณะจังหวัดลำพูน
๒. พระครูอาทร	เจ้าคณะอำเภอหางดง
๓. พระครูอดุลสีลกิตติ์	เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ
๔. พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ	รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์
๕. พระครูสมุห์ชาติชาย	เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก
๖. รศ.ดร.เขียน วันทนียะตระกูล	ข้าราชการบำนาญ
๗. นายพงษ์เทพ มนัสตรง	ข้าราชการบำนาญ
๘. ผอ.สมเพชร บูรณพงษ์	ข้าราชการบำนาญ
๙. สท.อนันต์ วุฒิโรธง	สมาชิกสภาเทศบาลตำบลต้นธง
๑๐. นายเมธาวัฒน์ ทรัพย์พลากร	นักสันทนาการเทศบาลตำบลต้นธง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๑ ปี

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บัญญัติไว้เพื่อนำมาสั่งสอนและถ่ายทอดแก่ชาวพุทธ ในงานวิจัยการศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของชุมชนล้านนา คือ หลักบูชา หลักกัลยาณมิตรธรรม หลักสามัคคีธรรม หลักศรัทธาธรรม หลักความกตัญญูกตเวที เป็นต้น

๑.๕.๒ ประเพณียี่เป็ง หมายถึง ประเพณีเดือนยี่ ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนทางจันทรคติของล้านนา อาจจะเร็วกว่าภาคกลาง สองเดือน ตรงกับเดือนสิบสองของภาคกลาง ประเพณีนี้มาตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญชัย

๑.๕.๓ ชุมชนล้านนา หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคม อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยและ ๘ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

๑.๖ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ให้รายละเอียดในหนังสือ “ลอยกระทง” ได้อธิบายไว้ว่า “ลอยกระทง เป็นประเพณีที่สำคัญเก่าแก่ของไทยตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ ซึ่งอยู่ในช่วงน้ำหลากมีที่มาจากพิธีกรรมเกี่ยวกับ “น้ำ” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในชีวิตวัฒนธรรมของคนไทยถึงแม้จุดมุ่งหมายหรือความเชื่อในการลอยกระทง จะมีความแตกต่างกัน” [๑๗] แต่ความหมายที่เหมือนกันของประเพณีนี้คือ การแสดงออกถึง “ความกตัญญู” รู้จักสำนึกถึงคุณของน้ำนับเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่ดีงามอย่างหนึ่งของไทย เพื่อเผยแพร่ ความหมาย คุณค่า สาระ แนวปฏิบัติ และองค์ความรู้ประเพณีลอยกระทงของท้องถิ่นทั้ง ๔ ภาคของ ประเทศไทย ตลอดจนขนบธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกต้องดงามของประเพณี ลอยกระทง ทั้งภาษาไทยและ ภาษาอังกฤษ โดยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และชุมชน สามารถนำไปใช้เป็นแบบ อย่างที่ถูกต้องเหมาะสมได้เพื่อให้การ “ลอยกระทง” เป็นประเพณีแห่งความรื่นเริงในคืนวันเพ็ญโดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นแนวทางปฏิบัติและการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องสืบต่อไป

ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ ได้ให้รายละเอียดในบทความวิชาการ ประเพณีท้องถิ่นไทย “ยี่เป็ง” ได้อธิบายไว้ว่า “ยี่เป็งเป็นประเพณีที่เก่าแก่ในสมัยอาณาจักรล้านนา เทศกาลเดือนยี่เป็งเป็นประเพณีใหญ่ที่ประชาชนและพระมหากษัตริย์ต่างพากันนมัสการบูชาพระในอารามทั้งหลายคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณียี่เป็งมีหลายอย่าง คือ เชื่อว่าเป็นการบูชาพระแม่คงคาที่ประทานน้ำมาให้เพื่อการเพาะปลูก เป็นการบูชารอยพระพุทธบาทริมฝั่งน้ำนัมมทานทีในคติทางพุทธศาสนา ส่วนชาวบ้านมักเชื่อว่าเป็นการลอยเคราะห์ปล่อยเสนียดจัญไรต่าง ๆ”[๑๘] นอกจากนี้ยังมีคติความเชื่อจากตำนานเรื่องกาเผือก อันเป็นที่มาของเหตุแห่งการจุดประทีปว่า สมัยพุทธกาลเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสัปปะ พระโคตมะ และพระศรีอาริยเมตไตร ยัง

---

[๑๗] กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม, **เรื่อง “ลอยกระทง”**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๗), หน้า ๑.

[๑๘] ศรีศักร วัลลิโภดมและคณะ, **โครงการวิจัยเรื่องประเพณีสิบสองเดือน: พิธีกรรมที่เปลี่ยนไป**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔.

บำเพ็ญเป็นพระโพธิสัตว์ ได้พากันไปบวชเป็นฤษีและได้จุดประทีประลึกถึงพระคุณของผู้เป็นแม่ คือ แม่กาเผือกได้ออกไข่มา ๕ ฟอง เกิดพายุพัดไข่ทั้ง ๕ ฟองตกน้ำไป มีแม่ไก่ แม่โค แม่เต่า แม่งู และหญิงซักผ้าไหมเก็บไปเลี้ยงจนไข่แตกออกมาเป็นคนและเติบโตเป็นหนุ่มได้บวชเป็นฤษีจนมาพบกันและรู้ว่าต่างเป็นลูกแม่กาเผือก แม่ซึ่งไปเกิดเป็นผกาพรหมจึงนำฝ้ายมาเป็นไส้ประทีปซึ่งมีลักษณะคล้ายตีนกาให้ฤษีทั้ง ๕ จุดบูชา จึงถือเป็นจารีตสืบต่อมาในการจุดโคมหรือประทีปบูชาในเดือนนี้

สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้ให้รายละเอียดในหนังสือ “ลอยกระทง ขอขมาธรรมชาติ” ได้อธิบายไว้ว่า “ลอยกระทงเป็นพิธีกรรมร่วมกันของผู้คนในชุมชน ทั้งสุวรรณภูมิ หรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เพื่อขอขมาต่อธรรมชาติอันมีดินและน้ำที่หล่อเลี้ยง ตลอดจนพืชและสัตว์ที่เกื้อกูลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์”[๑๙] มนุษย์จึงมีชีวิตเจริญเติบโตขึ้นได้ ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่า ลอยกระทงเริ่มมีมาแต่เมื่อไรแต่พิธีกรรมเกี่ยวกับ “ผี” ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ มีอยู่กับผู้คนในชุมชนสุวรรณภูมิไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว ตั้งแต่ก่อนรับศาสนาพุทธ-พราหมณ์จากอินเดีย ผีสำคัญยุคแรก ๆ คือ ผีน้ำ และ ผีดิน ซึ่ง ต่อมาเรียกชื่อด้วยคำยกย่องว่า “แม่พระคงคา” กับ “แม่พระธรณี” มีคำพื้นเมืองนำหน้าว่า “แม่” ที่หมายถึงผู้เป็นใหญ่

สามารถ จันทร์สูรย์ และกรรณี อัญชุลี ได้ให้รายละเอียดในหนังสือ “ประเพณีไทยในปัจจุบัน” ได้อธิบายไว้ว่า “ตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณี”[๒๐] กล่าวว่า เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกจากนครกบิลพัสดุ์ในเวลากลางคืนด้วยม้ากัณฐกะ พร้อมนายฉันนะมหาดเล็ก ครั้นรุ่งอรุณก็ถึงฝั่งแม่น้ำอโนมานที เจ้าชายทรงขับม้ากัณฐกะกระโจนข้ามแม่น้ำไปได้โดยสวัสดี จากนั้นเสด็จลงประทับเหนือหาดทรายขาวสะอาด ตรัสให้นายฉันนะนำเครื่องประดับและม้ากัณฐกะกลับเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงตั้งพระทัยปรารถนาจะบรรพชา โดยเปล่งวาจา “สาธุ โข ปพฺพชฺชา” แล้วทรงจับพระเมาลีด้วยพระหัตถ์ซ้าย พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ตัดพระเมาลี แล้วโยนขึ้นไปบนอากาศ พระอินทร์ได้นำผอบทองมารองรับพระเมาลีไว้และนำไปบรรจุในพระจุฬามณีเจดียสถานในเทวะโลก พระเจดียสถานจุฬามณีนั้นตามปกติมีเทวดาและพระศรีอริยะเมตรไตรเทวะพระโพธิสัตว์มาบูชาเป็นประจำ ตามตำนานนี้การลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณีจึงถือเป็นการไหว้บูชาพระศรีอริยะเมตรไตรด้วย

---

[๑๙] สุจิตต์ วงษ์เทศ, **ลอยกระทง ขอขมาธรรมชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๗๒.

[๒๐] สามารถ จันทร์สูรย์และกรรณี อัญชุลี, **ประเพณีไทยในปัจจุบัน,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัททิชชิ่งเอ็ท จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔.

พระยาอนุมานราชธน ได้ให้ความหมายของคำว่าประเพณีไว้ในหนังสือสารานุกรมเสรีว่า "ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี"[๒๑] กล่าวโดยสรุป ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้นๆฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแปลกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์ และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับประเพณีไทยมักมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและพราหมณ์มาแต่โบราณ

กล่าวโดยสรุป ด้วยประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นมาอันยาวนานของประเพณีลอยกระทงหรือประเพณียี่เป็งของชาวล้านนานั้นเป็นสิ่งที่ แสดงให้เห็นว่าประเพณีนี้มีความผูกพันเป็นความเชื่อกับวิถีชีวิตของชาวไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทุกวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ เป็นช่วงเวลาที่พระจันทร์เต็มดวง ณ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำจะเห็นภาพที่ประชาชนต่างพากันตั้งจิตอธิษฐานเพื่อขอสิ่งที่มุ่งหวัง และขอขมาแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตมาตลอดทั้งปี กับกระทงที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น ต้นกล้วย ดอกไม้ ธูป เทียน นานาพันธุ์ ที่ชื่นชอบ เมื่อแสงเทียนกระทบกระทงนับร้อยที่ลอยบนผิวน้ำ เหมือนจะแข่งความสว่างไสวกับแสงจันทร์วันเพ็ญ สวยงามของค่ำคืนแห่งประเพณีลอยกระทงเป็นที่โจษจันไปทั่วโลกและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาร่วมชื่นชมและสัมผัสกับวัฒนธรรมประเพณีอันงดงามของไทยเราคนไทย จึงไม่ได้เป็นเพียงผู้ต้อนรับนักท่องเที่ยวแต่หากคือผู้ที่จะธำรงรักษาสาระคุณค่าที่แท้จริง ของประเพณีลอยกระทง ที่แสดงถึงความกตัญญูต่อสายน้ำให้คงอยู่สืบไป

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นพรัตน์ ขาวทุ่ง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "พระราชประเพณีเดือนสิบสองกับพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙" ผลการศึกษาพบว่า "ประเพณีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยเป็นรากเหง้าของศิลปวัฒนธรรมมีความเชื่อ ความศรัทธาของประเพณีไทยเสมือนเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้แก่ผู้คนมาเป็นเวลาช้านานในสมัยสุโขทัย ทั้งคติความเชื่อของผู้คนในสมัยก่อนที่สำนึกบุญคุณของสายน้ำอันเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต"[๒๒] ซึ่งก่อให้เกิดจารีตประเพณีที่ดีงามดังกล่าว จำเป็นต้องมีสถาบันหรือ

---

[๒๑] พระยาอนุมานราชธน, **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย**, (พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

[๒๒] นพรัตน์ ขาวทุ่ง, "พระราชประเพณีเดือนสิบสองกับพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๙", **วิยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๘๐.

พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ สืบทอดการปฏิบัติประเพณีด้วยเหตุและผลทางด้านความคิดวิเคราะห์ผ่านขั้นตอนการสร้างสรรค์ จึงเป็นผลงานศิลปะไทยประเพณีร่วมสมัยสืบทอดศิลปวัฒนธรรมสืบไป

ดนัย ไชโยธา ได้ให้รายละเอียดไว้ในหนังสือชื่อ "สังคมวัฒนธรรมและประเพณี"ผลการศึกษาพบว่า "คนไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีประจำชาติยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นตั้งแต่โบราณและคนไทยมีความเคารพบรรพบุรุษ มีความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ"[๒๓] ประเพณีเป็นสิ่งทีนิยมประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมและประเพณีถูกแบ่งเป็น ๔ คือ ๑) ประเพณีในครอบครัว เช่น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ๒) ประเพณีส่วนรวม ตามเทศกาล เป็นประเพณีที่ประชาชนส่วนใหญ่นิยมปฏิบัติร่วมกัน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทงตามเทศกาล ๓) ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกายแต่ละภาคมีการแต่งของตนประจำท้องถิ่น เช่น ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ ๔) ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ อาชีพเป็นของแต่ละท้องถิ่น และสืบสานกันแบบประเพณีอย่าง ยาวนาน ๕) ประเพณีการเล่นในวันนักขัตฤกษ์ ภาคเหนือในงานเทศกาลสงกรานต์ มีการเล่น สาดน้ำ การแห่ครัว แอ่วชอ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเล่นหมอแคน หมอลำ ภาคกลางมี เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว ๖) ประเพณีการทำบุญในวันสำคัญต่าง ๆ ๗) ประเพณีการ รับประทานอาหาร

วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร ได้ให้รายละเอียดไว้ในหนังสือชื่อ "วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสกลนคร" ผลการศึกษาพบว่า "ความเชื่อ" และพิธีกรรม เป็นสิ่งที่มีความหมายสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากความเชื่อเป็นเรื่องของสภาวะทางด้านความคิดที่ประกอบด้วย สิ่งที่เป็นตัวแทนความคิด ส่วนพิธีกรรม เป็นเรื่องของแบบพิธีการในการกระทำต่างๆ ตามแนวความเชื่อ"[๒๔] ซึ่งเป็นกลวิธีนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ คือจะได้มาซึ่งสิ่งทีเราต้องการ จากที่เราจะต้องกระทำและในการกระทำนั้นกับเรื่องนั้นสิ่งอันเป็นตัวแทนแห่งความเชื่อก็ย่อมจะดลบันดาลหรือช่วยให้ บรรลุผลตามความเชื่อหรือตามความต้องการอันที่ส่งผลทำให้เกิดความสุขความสบายใจ

---

[๒๓] ดนัย ไชโยธา, **"สังคม วัฒนธรรม และประเพณี",** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๖–๑๒๒.

[๒๔] วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร, "**วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสกลนคร",** (สกลนคร: สกลนครการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐-๗๑.

วิญญู ผลสวัสดิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิจัยทางวัฒนธรรม” ผลการวิจัยพบว่า “ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับ การยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ตาม”[๒๕] เป็นการยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือมีการดำรงอยู่จริง โดยอาศัยประสบการณ์ตรง การไตร่ตรอง หรือการอนุมาน หรืออาจเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ในสังคมมนุษย์ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้

วิจิตรา อาจวิชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแผนบูรณาการและหนังสือเรียนภาษาไทยเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมุ่งประสบการณ์ภาษา เรื่องลอยกระทงชั้นประถมศึกษาปีที ๒” ผลการศึกษาพบว่า “การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยแผนบูรณาการเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา เรื่องลอยกระทง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที ๒ ทำให้นักเรียนได้ฝึกการปฏิบัติ กิจกรรมอย่างหลากหลาย จนเกิดความชำนาญใน การใช้ภาษา”[๒๖] และยังส่งผลทำให้นักเรียนมีความกล้าแสดงออก มีการพัฒนาทักษะการใช้ภาษา มีจิตอาสาร่วมกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ มีความเป็นผู้นำและกิจกรรมได้สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่มเพื่อน ๆ อีกด้วย

จากการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามที่กล่าวมานับได้ว่า ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ โดยเฉพาะประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทงของไทยที่มีมาแต่สมัยโบราณมีเรื่องราวที่น่าสนใจศึกษา เพื่อให้รู้ถึงเรื่องราวในประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ควรแก่การรักษาไว้สืบทอดพิธีกรรมจากรุ่นสู่รุ่น เป็นแนวทางปฏิบัติสืบไป

---

[๒๕] วิญญู ผลสวัสดิ์, **“การวิจัยทางวัฒนธรรม”**, (มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๘.

[๒๖] วิจิตรา อาจวิชัย, “การพัฒนาแผนบูรณาการและหนังสือเรียน ภาษาไทยเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมุ่งประสบการณ์ภาษา เรื่องลอยกระทงชั้นประถมศึกษาปีที ๒”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรการสอน,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารและเชิงคุณภาพ โดยการดำเนินการ ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีลอยกระทงหรือประเพณียี่เป็งของล้านนา

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเอกสารงานวิชาการและการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ให้เห็นรูปแบบประเพณียี่เป็งของล้านนา

๑.๗.๓ ลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ๑๐ รูป/คน

๑.๗.๔ สรุปผลการศึกษาและนำเสนอข้อมูล ประวัติความเป็นมา รูปแบบพิธีกรรมและหลักพุทธธรรมในประเพณียี่เป็งของล้านนา

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของประเพณียี่เป็งล้านนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบรูปแบบพิธีกรรมของประเพณียี่เป็งล้านนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมในประเพณียี่เป็งล้านนา

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาของประเพณียี่เป็งในล้านนา

ชาวบ้านจะทำกระทงและนำไปลอยตามแม่น้ำลำคลอง หนองบึง ใกล้ๆบ้านของตนทำกันเป็นส่วนตัวและครอบครัวนิยมลอยกันในวันเดือนยี่ขึ้น ๑๔–๑๕ ค่ำ ส่วนกระทงใหญ่ที่จัดกันเป็นส่วนรวมแห่เป็นขบวนนั้น นิยมลอยกันในวันแรม ๑ ค่ำ เนื่องจากอุบาสกอุบาสิกาต้องไปทำบุญฟังเทศน์ทุกวัด ประเพณีลอยกระทงเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง กลายเป็นประเพณีและมีวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาเพื่อเป็นแบบอย่างที่ควรรักษาไว้

๒.๑ ความหมายของประเพณียี่เป็ง (วันเพ็ญ เดือน ๑๒)

ประเพณียี่เป็ง หมายถึง ภาษาคำเมืองในภาคเหนือ คำว่า “ยี่” แปลว่า สอง คำว่า เป็ง ตรงกับคำว่า “เพ็ญ” หมายถึง คืนที่มีพระจันทร์เต็มดวง ดังนั้น ยี่เป็ง จึงหมายถึง วันเพ็ญเดือนยี่ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบสองของภาคกลาง การนับเดือนของล้านนานั้น เร็วกว่าภาคกลาง ๒ เดือนอันเนื่องมาจากการนับเดือนของชาวล้านนา เป็นการนับทางจันทรคติแบบจีน ประเพณียี่เป็งเป็นประเพณีลอยกระทงตามประเพณีล้านนาที่จัดทำขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๒ ของชาวล้านนา โดยในพงศาวดารโยนกและจามเทวี มีบันทึกว่าครั้งหนึ่งได้เกิดอหิวาตกโรคขึ้นในแคว้นหริภุญไชย ทำให้ชาวเมืองต้องอพยพไปอยู่เมืองหงสาวดี นานถึง ๖ ปี จึงจะเดินทางกลับมายังบ้านเมืองเดิมได้เมื่อเวลาเวียนมาถึงวันที่จากบ้านจากเมืองไป จึงได้มีการทำกระถางใส่เครื่องสักการบูชา ธูปเทียนลอย ลอยตามน้ำเพื่อให้ไปถึงญาติพี่น้องที่ล่วงลับไป เรียกว่า “การลอยโขมด”

เป็นประเพณีที่สนุกสนานรื่นเริงของชาวล้านนาในช่วงฤดูปลายฝนต้นหนาว ท้องทุ่งข้าวออกรวงเหลืองอร่าม บางแห่งอยู่ในระหว่างเก็บเกี่ยว ท้องฟ้าปลอดโปร่งแจ่มใส ในช่วงฤดูนี้ เด็กๆจึงพากันเล่นว่าวกันอย่างสนุกสนานตามท้องทุ่ง และยิ่งเข้าใกล้วันเพ็ญสิบห้าค่ำ เดือนยี่ มักจะได้ยินเสียงการจุดประทัดที่ชาวล้านนาจุดเล่นดังอยู่ทั่วไป พระและเณรช่วยกันทำว่าวลม (โคมลอย) ว่าวไฟ (โคมไฟ) และปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้า กิจกรรมเหล่านี้บ่งบอกว่าใกล้จะเข้าสู่เดือนยี่เป็ง ทุกวันเพ็ญเดือนยี่ของล้านนา ภาพโคมนับร้อย ๆ ดวงค่อย ๆ ลอยละลิ่วส่องแสงสว่างเจิดจ้าอยู่บนท้องฟ้าเหนือจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งนั่นเป็นสัญลักษณ์ของ “ประเพณียี่เป็ง” หรือประเพณีเดือนยี่ หรือประเพณีลอยกระทงแบบล้านนาซึ่งประเพณีนี้งดงามจนใครที่อยากไปสัมผัสกับความตระการตาเหล่านี้สักครั้ง

๒.๒ ความเป็นมาของประเพณียี่เป็งในพุทธศาสนา

ประเพณีลอยกระทงมีประวัติความเป็นมาที่สืบทอดกันมาช้านาน แม้จะไม่ได้ปรากฏชัดเจนว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร แต่ในศาสนาพุทธประเพณีการลอยกระทงนี้มีต้นกำเนิดมาจากศาสนาพุทธ มีเรื่องราวความเป็นมา มีหนังสือเล่มหนึ่งกล่าวว่า “เมื่อประมาณ ๒๕๐๐ ปี ก่อนที่พระพุทธองค์ทรงสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ประทับอยู่ใต้ต้นอสันตพฤกษ์โพธิ์ใบใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชาวันหนึ่ง นางสุชาดาอุบาสิกาผู้ใจบุญได้ให้สาวใช้นำข้าวปายาสจำนวน ๔๙ ก้อนใส่ถาดทองไปถวายพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสวยแล้วพระองค์ทรงสัตยาธิษฐานว่า ถ้าหากวันใดที่พระองค์สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ขอให้ถาดนี้ลอยทวนน้ำ และก็จะเป็นด้วยบุญญาภินิหารหรือสัตยานิฐานก็เหลือที่จะทราบได้ ถาดนั้นได้ลอยทวนน้ำท่ามกลางความอัศจรรย์ใจของสาวใช้ของนางสุชาดา เมื่อถาดนั้นลอยทวนน้ำไปจนถึงสะดือทะเล และจมดิ่งลงไปถูกหางพระยานาคผู้รักษาบาดาลซึ่งกำลังนอนอย่างสบาย ครั้นถาดนั้นได้ถูกหางพระยานาคก็ตกใจตื่น เมื่อเห็นว่าเป็นอะไรแล้ว จึงประกาศก้องในท้องสมุทรว่า บัดนี้ ได้มีพระสัมมาสัมพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกอีกองค์นึ่งแล้ว บรรดาเทพรักษ์ทั้งหลายในโลกครั้นทราบเรื่องต่างก็พากันไปเฝ้าพระพุทธองค์ ส่วนพระยานาคก็ไปเฝ้าพระพุทธองค์เช่นกัน พร้อมกันนั้นได้ทูลขอร้องให้พระองค์ประทับรอยพระบาทไว้บนฝั่งแม่น้ำเนรัญชาเพื่อเขาจะได้มาถวายความเคารพ ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้กระทำตาม ฝ่ายสาวใช้นางสุชาดาก็ได้นำความไปแจ้งให้นายของตนทราบ ครั้นถึงวันนั้นของทุก ๆ ปี นางสุชาดาก็จะนำเอาเครื่องหอมและดอกไม้ใส่ถาดไปลอยน้ำเพื่อนมัสการรอยพระพุทธบาท เป็นประจำเสมอ จนกระทั่งได้กลายเป็นประเพณีแพร่หลายเข้ามาในต่างประเทศต่าง ๆ ซึ่งได้ได้มรการดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมตามกาลสมัย จึงเป็นเรื่องของชาดกที่สันนิษฐานว่าเป็นประเพณีการลอยกระทงมีประวัติเป็นมาดังกล่าว”[๑]

ในศาสนาพราหมณ์ถือได้ว่าเป็นการบูชาแม่คงคา ซึ่งให้ความเยือกเย็นเป็นสุขให้ดื่มอาบและใช้ จึงถือว่าทำพิธีเพื่อระลึกถึงพระคงคา จึงได้จัดให้มีการลอยกระทง และเรียกพิธีนี้ว่า “พิธีลอยบาป” มีผู้สันนิษฐานอีกทางหนึ่งว่า การลอยกระทงน่าจะเป็นคติของผู้ที่มีอาชีพทางกสิกรรมหรือการเพาะปลูกซึ่งอาศัยน้ำเป็นหลักใหญ่และเชื่อกันว่ามีเทพเจ้าปกครองอยู่ คือ เจ้าแม่คงคา หลังจากการเก็บเกี่ยวพืชผลทั้งหลายแล้วก็รู้สึกชื่นชมยินดีและเข้าใจว่าเป็นความเมตตากรุณาของเทพเจ้าที่ประทานพืชผลให้แก่ตน ฉะนั้นเมื่อถึงคราวที่น้ำนองจึงได้หาหนทางแสดงความขอบคุณหรือแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีเจ้าแม่คงคา จึงได้ทำพิธีปฏิบัติกันในหมู่ที่ทำการกสิกรรม[๒]

---

[๑] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย,** (เชียงใหม่: ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

[๒] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย**, หน้า ๒๒.

ประเพณียี่เป็งตามที่มีในพระพุทธศาสนาเพื่อบูชารอยพระพุทธบาท ของพระพุทธเจ้าที่ไปปรากฏอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที คือ ในครั้งหนึ่งพญานาคทูลอาราธนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดในนาคพิภพ เมื่อพระองค์จะเสด็จกลับ พญานาคทูลขออนุสาวรีย์ไว้กราบไหว้บูชา พระพุทธองค์จึงทรงประดิษฐานรอบพระพุทธบาทไว้ที่หาดทราย ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที เพื่อให้บรรดานาคทั้งหลายได้สักการะบูชา การลอยกระทงที่มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติเพื่อต้อนรับพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากเทวะโลก ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบวชจนได้บรรลุธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว หลังจากเผยพระธรรมคำสั่งสอนแก่สาธุชนโดยทั่วไปได้ระยะหนึ่ง จึงเสด็จไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงเทศนาธรรมโปรดพระพุทธมารดา ครั้งจำพรรษาจนครบ ๓ เดือน พระองค์จึงเสด็จกลับลงสู่โลกมนุษย์ เมื่อท้าวสักกเทวราชทราบพุทธประสงค์ จึงเนรมิตบันไดทิพย์ขึ้น อันมี บันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้ว ทอดลงสู่ประตูเมืองสังกัสสนคร บันไดแก้วนั้นเป็นที่ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลง บันไดทองเป็นที่สำหรับเทพยดาทั้งหลายตามส่งเสด็จ บันไดเงินสำหรับพรหมทั้งหลายส่งเสด็จในการเสด็จลงสู่โลกมนุษย์ครั้งนี้ เหล่าทวยเทพและประชาชนทั้งหลาย ได้พร้อมใจกันทำ การสักการบูชาด้วยทิพย์บุปผามาลัย การลอยกระทงตามคตินี้ จึงเป็นการรับเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากดาวดึงส์พิภพ”[๓]

มีตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณี ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกจากพระนครกบิลพัสดุ์ในเวลากลางคืนด้วยม้ากัณฐกะ พร้อมนายฉันทะมหาดเล็กผู้ตามเสด็จ ครั้นรุ่งอรุณก็ถึงฝั่งแม่น้ำอโนมานที เจ้าชายทรงขับม้ากัณฐกะกระโจนข้ามแม่น้ำไปโดยสวัสดี เมื่อทรงทราบว่าพ้นเขตกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว เจ้าชายสิทธัตถะจึงเสด็จลงประทับเหนือหาดทรายขาวสะอาดตรัสให้นายฉันทะนำเครื่องประดับและม้ากัณฐกะกลับพระนคร ทรงตั้งพระทัยปรารภจะบรรพชาโดยเปล่งวาจา “สาธุ โข ปพฺพชฺชา” แล้วจึงทรงจับพระเมาลีด้วยพระหัตถ์ซ้าย พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ตัดพระเมาลี แล้วโยนขึ้นไปบนอากาศ พระอินทร์ได้นำผอบทองมารองรับพระเมาลีไว้ และนำไปบรรจุยังพระจุฬามณีเจดียสถานในเทวะโลก พระจุฬามณีตามปกติมีเทวดาเหาะมาบูชาเป็นประจำแม้พระศรีอริยะเมตไตรยเทวะโพธิสัตว์ซึ่งในอนาคต จะมาจุติบนโลกและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งก็ยังเสด็จมาไหว้ การลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณี จึงถือเป็นการไหว้บูชาพระศรีอริยะไตรยด้วย

ในการลอยกระทงเพื่อบูชาพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ได้กล่าวไว้ว่า ยังมีพิธีการลอยกระทงตามคติพราหมณ์อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งกระทำเพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้า คือ พระนารายณ์ที่บรรทมสินธุ์อยู่ใน

---

[๓] กิตติ ธนิกกุล, **ประเพณี พิธีมงคลและวันสำคัญของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ปีรามิดการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๕.

มหาสมุทร นิยมทำกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ หรือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ เป็น ๒ ระยะจะทำในกำหนดใดก็ได้

ยังมีตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชาท้าวพกาพรหม ได้กล่าวไว้ว่า “นิทานต้นเหตุเกี่ยวกับอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ เป็นนิทานชาวบ้าน กล่าวถึงเมื่อครั้งดึกดำบรรพ์ มีกาเผือกสองตัวผัวเมียทำรังอยู่บนต้นไม้ในป่าหิมพานต์ใกล้ฝั่งแม่น้ำ วันหนึ่งกาตัวผู้ออกไปกากินแล้วหลงทานกลับรังไม่ได้ ปล่อยให้นางกาตัวเมียซึ่งกกไข่อยู่ ๕ ฟองรอด้วยความกระวนกระวายใจ จนมีพายุใหญ่พัดรังกระจัดกระจาย ฟองไข่ตกลงน้ำ แม่กาถูกลมพัดไปทางหนึ่ง เมื่อแม่กาย้อนกลับมามีรังไม่พบฟองไข่ จึงร้องไห้จนขาดใจตาย ไปเกิดเป็นท้าวพกาพรหมอยู่ในพรหมโลก ฟองไข่ทั้ง ๕ นั้นลอยน้ำไปในสถานที่ต่างๆ บรรดาแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โคและแม่ราชสีห์ มาพบเข้า จึงนำไปรักษาไว้ตัวละ ๑ ฟอง ครั้งถึงกำหนดฟักกลับกลายเป็นมนุษย์ทั้งหมดไม่มีฟองไหนเกิดมาเป็นลูกกาตามชาติกำเนิดเลย กุมารทั้ง ๕ ต่างเห็นโทษภัยในการเป็นฆราวาสและเห็นอานิสงส์ในการบรรพชา จึงลามารดาเลี้ยงไปบวชเป็นฤษีทั้ง ๕ ได้มีโอกาสพบปะกันและถามถึงนามวงศ์และมารดาของกันและกัน จึงทราบว่าเป็นพี่น้องกัน ฤษีทั้ง ๕ มีนามดังนี้ คนแรก ชื่อ กกุสันโธ (วงศ์ไก่) คนที่สอง ชื่อ โกนาคมโน (วงศ์นาค) คนที่สาม ชื่อ กัสสโป (วงศ์เต่า) คนที่สี่ ชื่อ โคตโม (วงศ์โค) คนที่ห้า ชื่อ เมตเตยโย (วงศ์ราชสีห์) ต่างตั้งจิตอธิษฐาน ว่าถ้าต่อไปจะได้ไปเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ขอให้ร้อนไปถึงมารดา ด้วยแรงอธิษฐาน ท้าวพกาพรหมจึงเสด็จมาจากเทวะโลก จำแลงองค์เป็นกาเผือก แล้วเล่าเรื่องราวแต่ทนหลังให้ฟัง พร้อมบอกว่าถ้าคิดถึงมารดาเมื่อถึงเพ็ญเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ให้เอาด้ายดิบผูกไม้ตีนกา ปักธูปเทียนบูชาลอยกระทงในแม่น้ำทำอย่างนี้เรียกว่าคิดถึงมารดา แล้วท้าวพกาพรหมก็ลากลับไป ตั้งแต่นั้นมา จึงมีการลอยกระทงเพื่อบูชาท้าวพกาพรหม แล้วเพื่อบูชารอยพระบาท ซึ่งประดิษฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที ส่วนฤาษีทั้ง ๕ ต่อมาได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนี้ ฤษีองค์แรก กกุสันโธ ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระกกุสันโธ ฤษีองค์ที่สอง โกนาคมโนได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระโกนาคมน์ ฤษีองค์ที่สาม กัสสโป ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระกัสสปะ ฤษีองค์ที่สี่ โคตโม ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระสมณะโคดม ฤษีองค์ที่ห้า เมตรเตยโย ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระศรีอาริยะเมตรไตรพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์แรก ได้มาบังเกิดบนโลกแล้วในอดีตกาล พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ คือ พระพุทธเจ้าที่จะมาบังเกิดบนโลกในอนาคต ได้แก่ พระศรีอาริยะเมตรไตรย”[๔]

---

[๔] กิตติ ธนิกกุล, **ประเพณี พิธีมงคลและวันสำคัญของไทย,** (กรุงเทพมหานคร: ปีรามิดการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๖.

ที่ปรากฏตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชาพระอุปคุตต์ การลอยกระทงเพื่อบุชาพระอุปคุตต์นี้ เป็นประเพณีของชาวเหนือและชาวพม่า พระอุปคุตต์เป็นพระอรหันต์เถระหลังสมัยพุทธกาล โดยมีตำนานความเป็นมาได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้โปรดให้สร้างพระสถูปเจดีย์และพุทธวิหารขึ้นทั่วชมพูทวีป มหาวิหารที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ “อโศการาม” ซึ่งตั้งอยู่ในเขตแคว้นมคธ หลังจากที่สร้างพระสถูปเจดีย์ถึง ๘๔,๐๐๐ องค์สำเร็จแล้ว พระเจ้าอโศกทรงมีพระราชประสงค์จะนำพระบรมสารีริกธาตุของสัมมาสัมพุทธเจ้าไปบรรจุในในพระสถูปต่าง ๆ และบรรจุในพระมหาสถูปองค์ใหญ่ที่สร้างขึ้นใหม่มีความสูงประมาณครึ่งโยชน์ และประดับประดาด้วยแก้วต่าง ๆ ประดิษฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาให้ปาฎลีบุตร อีกทั้งต้องการให้มีการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่เป็นเวลา ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน แต่ด้วยเกรงว่าพญามารจะมาทำลายพิธีฉลอง มีเพียงพระอุปคุตต์ที่ไปจำศีลอยู่ในสะดือทะเลเพียงท่านเดียวเท่านั้น ที่จะสามารถปราบพญามารได้ เมื่อพระอุปคุตต์ปราบพญามารจนสำนึกตัวหันมายึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแล้ว พระอุปคุตต์จึงลงไปจำศีลอยู่ในสะดือทะเลตามเดิม พระอุปคุตต์นี้ไทยเรียกว่า พระบัวเข็ม ชาวไทยเหนือหรือชาวอีสานและชาวพม่านับถือพระอุปคุตต์มาก ชาวพม่าไม่ว่าจะมีงานอะไรเป็นต้องนิมนต์มาเช้าพิธีด้วยเสมอ ไทยเราใช้บูชาในพิธีขอฝนหรือพิธีมงคล ฯลฯ”[๕]

ประเพณีลอยกระทงในภาคเหนือ หรือที่เรียกตามหนังสือตำนานโยนกและจามเทวีวงศ์ว่า “ประเพณีลอยโขมด” หรือลอยไฟนั้น เป็นประเพณีที่สนุกสนานครึกครื้นมาก แม้ว่าจะไม่เป็นการใหญ่โตเหมือนปัจจุบัน คือ ก่อนจะถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ใต้ ก็จัดการปัดกวาดแผ้วถางบ้านเรือนสถานที่ให้สะอาดเรียบร้อย ประดับประดาด้วยธงชาติ จัดเปลี่ยนดอกไม้ในแจกันหิ้งพระบูชาพระ จัดเตรียมประทีปหรือเทียนขี้ผึ้งไว้สำหรับจุดบูชาพระ ที่ประตูบ้านก็จะหาต้นกล้วย ต้นอ้อย ก้านมะพร้าว หรือไม้อื่น ๆ มาประดิษฐ์ทำเป็นซุ้มประตูป่าแบบต่าง ๆ ให้เป็นที่สวยงาม บ้างก็จัดหาดอกบานไม่รู้โรยหรือที่เมืองเหนือเรียกว่า “ดอกตะล่อม” มาร้อยเป็นอุบะห้อยไว้ตามขอบประตู ประตูเรือน หรือประตูห้องหรือหิ้งบูชาพระ ผู้ที่มีใจศรัทธาแรงกล้าถึงกับทำมาก ๆ แล้วนำไปประดับประดาตามวัดเป็นพุทธบูชา หรือเมื่อประดับประดาดอกไม้เรียบร้อยแล้ว ก็หาโคมญี่ปุ่นหรือประทีปมาเตรียมไว้ เพื่อจะได้ใช้ตามไฟในงาน[๖]

ส่วนตำราพราหมณ์คณาจารย์ กล่าวว่า พิธีลอยประทีป หรือตามประทีปนี้ เป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ เรียกว่า “ประเพณีจองเปรียง” ทำขึ้นเพื่อเป็นการบูชาพระเป็นเจ้าทั้งสามของพราหมณ์ คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม เป็นประเภทคู่กันกับลอยกระทง ก่อนจะมีการ

---

[๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๗.

[๖] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย**, (เชียงใหม่: ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗.

ลอยก็ต้องมีการตามประทีปเสียก่อน ซึ่งพิธีตามประทีปนี้ตามคัมภีร์ของอินเดีย เรียกว่า “ทีปปาวลี” กำหนดตามโหราศาสตร์ว่า เมื่อพระอาทิตย์ถึงราศีพิจิก พระจันทร์อยู่ราศีพฤกษ์เมื่อใด เมื่อนั้นเป็นเวลาตามประทีป แต่ไทยเรามักถือเอาเดือน ๑๒ หรือเดือนยี่เป็งเป็นเกณฑ์ เวลาก็คลาดเคลื่อนกันบ้าง ต่อมาทางการได้สนับสนุนประเพณีนี้ขึ้น เพราะชาวไทยส่วนมากนับถือพุทธศาสนา เมื่อเห็นว่าเป็นประเพณีที่ดีงาม ก็เลยเอามาแปลงเป็นพิธีทางศาสนา โดยถือว่าเป็นการบูชาพระเจ้าและบูชารอยพระพุทธบาทที่ปรากฏ ณ หาดทรายแม่น้ำนัมมทานที [๗]

กล่าวโดยสรุปคือ จากข้อมูลดังกล่าวมีความเป็นมาของประเพณียี่เป็งตามที่มีในพระพุทธศาสนานั้น ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนานมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้อย่างมีแบบแผนและงดงาม มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมา แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาและความเป็นชาติที่มีอารยธรรมเก่าแก่มาช้านานจนกลายเป็นรากฐานขององค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ที่มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเป็นประเพณีของชาวล้านนา ที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษ กตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการแสดงออกด้วยความเคารพที่น้อมน้อม เป็นความเชื่อที่ทำให้ผู้คนรู้จักเลือกปฏิบัติและเลือกที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยความดีเพื่อความสุขของครอบครัว มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสังคมที่มีความเจริญทางวัฒนธรรม

---

[๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

๒.๓ ความเป็นมาของประเพณียี่เป็งในประเทศไทย

การลอยกระทงนี้ไม่ใช่อยู่เฉพาะในประเทศไทยเราเท่านั้น ยังนิยมทำกันอยู่ในอีกหลายประประเทศที่มีความใกล้เคียงกับประเทศไทยด้วย เช่น จีน อินเดีย พม่า และปัญหาก็มีอยู่ว่า เราลอยกระทงกันเพื่ออะไร การตอบปัญหาของเราข้อนี้ต้องสืบสาวไปถึงมูลเหตุเดิมที่มีการลอยกระทงด้วย มูลเหตุที่ลอยกระทงของแต่ละประเทศนั้นแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกัน[๘] ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในประเทศจีน ชาวจีนเชื่อว่าเมื่อสมัยกว่า ๒๐๐๐ ปีมาแล้วมีขุนนางผู้หนึ่ง เป็นคนซื่อสัตย์ แต่จะแนะนำอะไรต่อพระเจ้าแผ่นดินก็ไม่ได้รับความสนพระทัย ขุนนางผู้นั้นมีความเสียใจมากจึงไปกระโดนน้ำตายแต่ราษฎรมีความรักใคร่ในขุนนางมาก ดังนั้นในเวลาต่อมา เมื่อถึงวันตายของขุนนางผู้นั้นทุก ๆ ปีราษฎรจะทำกระทงใส่อาหารไปลอยเพื่อเซ่นวิญญาณเป็นประเพณีสืบมา ความเชื่อถือนั้นต่าง ๆ นอกจากจะมีการเชื่อถือตามชนชาติแล้ว ยังมีการเชื่อถือทางศาสนาอีกด้วย[๙]

ในประเทศพม่า การลอยกระทงของชาวเหนือ นิยมทำกันในเดือนยี่เป็ง (คือเดือนยี่หรือเดือนสอง เพราะนับวันเร็วกว่าของเรา ๒ เดือน) เพื่อบูชาพระอุปคุต ซึ่งเชื่อกันว่าท่านบำเพ็ญบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึก หรือสะดือทะเล ตรงกับคติ ของชาวพม่า[๑๐] กล่าวว่า การลอยกระทงนี้ทำเพื่อขอบคุณพระยานาคเมืองบาดาล ที่เคยช่วยเหลือมนุษย์กล่าวคือ ครั้งหนึ่งในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชพระองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะสร้างเจดีย์ให้ครบ ๘๔,๐๐๐ องค์ แต่ถูกพระยามารคอยขัดขวางเสมอ พระองค์จึงทรงขอให้พระอรหันต์องค์หนึ่งช่วยเหลือ พระอรหันต์องค์นั้นคือ พระอุปคุต ได้ไปขอร้องพระยานาคเมืองบาดาลให้ช่วยเหลือ พระยานาคจึงรับมาปราบพระยามารจนสำเร็จพระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงสร้างเจดีย์สำเร็จสมปะสงค์ตามจำนวนนั้น ตั้งแต่นั้นมาเมื่อถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ผู้คนทั้งหลายจะนึกถึงบุญคุณของพระยานาคจึงได้ทำพิธีลอยกระทง เป็นการบูชาคุณเป็นที่เชื่อถือของชาวพม่าทั่วไป[๑๑]

ในหนังสือโบราณล้านนาหลายฉบับกล่าวถึงเดือนยี่เป็ง เช่น คำกาพย์ลำดับกัณฑ์มหาชาติกล่าวถึงเดือนยี่เป็ง ตอนหนึ่งว่า เวสสันดรปริปุณัง มาเถิงนครกัณฑ์ สุดซ้อยหล้ายี่เป็ง พระจันทร์เปล่งฟ้ามณฑาทั่วฟ้า สุกใสยวาดยำยวา บัดนี้ข้าจักได้ลำดับลำดากัณฑ์มหาชาติแก้ว หื้อเป็นที่แล้วแห่งนิคม

---

[๘] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย,** (เชียงใหม่: ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๐.

[๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๒.

[๑๐] กิตติ ธนิกกุล, **ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย,** (กรุงเทพมหานคร: ปีรามิดการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๗.

[๑๑] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย,** หน้า ๒๑.

ธรรม ฯลฯ[๑๒] สมัยอาณาจักรล้านนาไทย ระยะพุทธศักราช ๒๐๖๑ รัชกาลพระเจ้าดิลกปนัดดาธิราช (พระเมืองแก้ว) เทศกาลเดือนยี่เป็งเป็นประเพณีใหญ่ ประชาชนพลเมืองทั่วไปมีมหากษัตริย์เป็นประมุข ต่างพากันไปนมัสการบูชาพระในอารามทั้งหลาย คลาคล่ำไปด้วยผู้คนหนุ่มสาว สนุกสนานมีความสุข เพราะได้ชมมหรสพที่เล่นกันเป็นที่พึงพอใจ[๑๓]

ฤดูกาลอันงดงามและอากาศดี เดือนยี่เดือนเกี๋ยงเป็นท้ายฤดูฝน ต้นฤดูหนาว เป็นเดือนที่ข้าวกล้าในในท้องทุ่งกำลังตั้งท้อง หรือกำลังมาน พันธ์ข้าวเบาหรือข้าวดอ จะเริ่มออกรรวง พันธุ์ข้าวปีหรือข้าวหนักกำลังมาน คือท้องแก่จวนจะออกรวงแล้ว ยามเช้าหากมองไปในท้องทุ่งอันใหญ่กว้างจะเห็นต้นข้าวเขียวสดดุจมรกตอำไพ ลมอ่อนพัดโชยเอากลิ่นดอกข้าวมากระทบนาสิกได้กลิ่นหอมชื่นใจนัก[๑๔]

อีกบทหนึ่ง มีทั้งนกเอี้ยงคำ เอี้ยงด่าง เอี้ยงด่าง เอี้ยงโก้ง ที่ช่างมากินแมงบ้ง เมื่อเดือนยี่เดือนเกี๋ยง อ้ายอยู่บ้านนอก คิดเทิงหาในเวียง เดือนยี่เดือนเกี๋ยง ในเวียงม่วนล้ำ” จิ่มแลนา มีนกเอี้ยงสีดำ นกเอี้ยงสีด่าง นกกลิ้งโคลง ชอบมาจับตัวหนอน ฤดูเดือนยี่ เดือนเจี๋ยง ตัวพี่อยู่บ้านนอกคิดถึงคนในเมืองว่าเมื่อถึงเดือนยี่มีความสนุกสนานมากเหลือเกิน

จะสังเกตเห็นว่าประเพณี หรือพิธีกรรมการลอยกระทงนี้ มีมาพร้อมกับการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในเมืองไทย โดยเฉพาะในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดยพระองค์นั้นเป็นผู้วางรากฐานให้พระพุทธศาสนาเป็น ศาสนาประจำชาติของอาณาจักรไทย พร้อมทั้งนำพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท แบบลังกาจาก เมืองนครศรีธรรมราชมาประดิษฐานยังอาณาจักรสุโขทัย ทรงทำนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองและยังได้ เผยแผ่ต่อไปยังอาณาจักรใกล้เคียง ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศลังกาและได้อัญเชิญพระพุทธรูปทีสำคัญคือ พระพุทธสิหิงค์มาไว้ที่สุโขทัย ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา อย่างแน่วแน่มั่นคง รวมทั้งพสกนิกรของพระองค์ด้วยดังมีปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า “คนเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้า เมืองสุโขทัยนี้ มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมือพรรษาทุกคนเมื่อออกพรรษาเดือนหนึ่งจึงแล้ว กลางเมืองสุโขทัยนี้มีวิหาร มีพระพุทธรูปทองมีพระอัฏฐารส”[๑๕]

---

[๑๒] **กาพย์ลำดับกัณฑ์มหาชาติ**, ฉบับสมุดข่อยของ นายไชย พยอมยงค์, ห้องสมุดของ มณี พยอมยงค์.

[๑๓] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, หน้า ๗.

[๑๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

[๑๕] เจริญ ไชยชนะ, **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช,** (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์ไชยวัฒน์, ๒๕๓๙), หน้า ๗๔.

จะเห็นได้ว่า การที่ประชาชนเมืองสุโขทัยสมัยนั้น ชอบการทำบุญทำกุศลและการรักษาศีลก็เนื่องด้วยผู้ปกครองประเทศนั้น เป็นผู้มีความเคารพศรัทธาในพระรัตนตรัย แบบอย่างที่ดีสำหรับอาณาประชาราษฎร์เพื่อสืบทอดปฏิบัติตาม ซึ่งส่วนหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาด้วย เพราะผลดีอันเกิดจากการประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะ ประเพณีการลอยกระทงซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงามแล้วสิ่งที่เห็น ได้รูปธรรมในเชิงของการปฏิบัติหรือได้ปฏิบัติตาม คือได้ดำเนินวิถีชีวิตตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือมีความสามัคคีรักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งจะมีกล่าวรายละเอียดไว้ในบทต่อไป

เทศกาลลอยกระทงตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ หรือราวเดือนพฤศจิกายนเป็นประเพณีเก่าแก่ของไทยซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัย[๑๖] การลอยกระทงในเมืองไทยมีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย เรียกว่า การลอยพระประทีป หรือลอยโคมเป็นงานนักขัตฤกษ์ รื่นเริงของประชาชนทั่วไป ต่อมานางนพมาศ หรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์ สนมเอก ของพระร่วง ได้คิดประดิษฐ์ดัดแปลงเป็นรูปกระทงดอกบัวแทนการลอยโคม การลอยกระทงหรือลอยโคม ในสมัยนางนพมาศกระทำเพื่อการสักการะรอยพระพุทธบาทที่ แม่น้ำนัมมทานที ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหนึ่งอยู่ในแคว้นทักขิณาบถของประเทศอินเดีย ปัจจุบันเรียกว่า แม่น้ำเนรพุททา[๑๗]

ในหนังสือ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ได้กล่าวถึง พิธีจองเปรียญเทศกาลลอยกระทงของสุโขทัยในสมัยโบราณไว้ดังนี้ พอถึงการพระราชพิธีจองเปรียงในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นนักขัตฤกษ์ชักโคมลอยบรรดาประชาชนชายหญิง ต่างตกแต่งโคมชักโคมแขวนลอย ทุกตระกูลทั่วทั้งพระนครแล้วชวนกันเล่นมหรสพสิ้น สามราตรีเป็นเยี่ยงอย่าง แต่บรรดาข้าเฝ้าฝ่ายราชบุรุษนั้น ต่างทำโคมประเทียบบริวารวิจิตร ด้วยลวดลายวาดเขียน เป็นรูปสัณฐานต่าง ๆ ประกวดกันมาชักมาแขวนเป็นระเบียบเรียบราบตามแนวโคมชัยเสาระหง ตรงหน้าพระที่นั่งชลพิมาน ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระราชอุทิศ สักการพระมหาเกศธาตุจุฬามณี ในชั้นดาวดึงส์ ฝ่ายพระสนมกำนัล ก็ทำโคมลอยร้อยด้วยบุปผชาติเป็นรูปต่าง ๆ ประกวดกันถวายให้ทรงอุทิศบูชาพระพุทธบาท ซึ่งประดิษฐานยังนัมนทีแลข้าน้อย (นางนพมาศ) ก็กระทำโคมลอยคิดตกแต่ง ให้งามประหลาด กว่าโคมพระสนม กำนัลทั้งปวง ครั้นเพลาพลบค่ำ สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จลงพระที่นั่งชลพิมานพร้อมด้วยอัครชายา พระบรมวงศ์และพระสนมกำนัล นางท้าวชาวชะแม่ทั้งปวง พราหมณ์ก็ถวายเสียงสังข์อันเป็นมงคลชาวพนักงานก็ชักสายโคมชัย โคมประเทียบ บริวาร ขึ้นพร้อมกันเพื่อจะให้ทรงพระราชอุทิศสักการบูชาพระจุฬามณี

---

[๑๖] กิตติ ธนิกกุล, **ประเพณี พิธีมงคลและวันสำคัญของไทย,** (กรุงเทพมหานคร: ปีรามิดการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๓.

[๑๗] อ้างแล้ว, หน้า ๑๙๔.

ฝ่ายนางท้าวชาวชะแม่ก็ลอยโคมพระราชเทพี พระวงศานุวงศ์ โคมพระสนมกำนัลเป็นลำดับกันลงมา ถวายให้ทอดพระเนตรและทรงพระราชอุทิศ[๑๘] ครั้นถึงโคมรูปดอกกระมุทของข้าน้อย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตร พลางทางตรัสชมว่าโคมลอยอย่างนี้ งามประหลาดยังหาเคยมีไม่เป็นโคมของผู้ใดคิดกระทำ ท้าวศรีราชศักดิโสภา ก็กราบบังคมทูลว่าโคมของนพมาศ ธิดาพระศรีมโหสถครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงสดับ ก็ดำรัสว่า“ข้าน้อยนี้มีปัญญาฉลาดสมกับที่เกิดในตระกูลปราชญ์ จึงมีพระราชบริหารบำหยัดสาปสรรว่าแต่นี้สืบไปเบื้องหน้าโดยลำดับกษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงการกำหนดนักขัตฤกษ์วันเพ็ญเดือน ๑๒ พระราชพิธีจองเปรียงแล้วก็ให้กระทำโคมลอยเป็นรูปดอกกระมุทอุทิศสักการบูชาพระพุทธบาท นัมมทานที ตราบเท่ากัลปาวสานก็ปรากฏมาจนเท่าทุกวันนี้[๑๙]

ในหนังสือประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทยได้กล่าวถึง การลอยกระทงในสมัยสุโขทัย พระราชพิธีนี้กล่าวกันว่า แต่เดิมเป็นพิธีพราหมณ์ที่ประกอบที่ประกอบพิธีขึ้นเพื่อบูชาพระเป็นเจ้า ครั้นต่อมาพิธีนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับลัทธิทางพระพุทธศาสนา คือ การยกโคมนั้นเพื่อแสดงถึงการบูชาพระสารีริกธาตุ พระจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์ ส่วนโคมลอยนั้นแสดงถึงการบูชาพระพุทธศาสนาซึ่งประดิษฐ์อยู่ริมหาดทราย แม่น้ำนัมมทานที[๒๐] พระราชพิธีลอยกระทงพระประทีป เมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีได้รับการดัดแปลงขึ้นใหม่ เมื่อนางนพมาศพระสนมเอกเข้ามารับราชการในสมัยพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าลิไทแห่งกรุงสุโขทัยคือ พระร่วง จึงคิดทำกระทงถวายพระเจ้าแผ่นดินเป็นรูปดอกบัวและรูปต่าง ๆ ให้ทรงลอยตามสายน้ำไหลและคิดขับร้องพระเนตรการลอยกระทง และพระเจ้าแผ่นดินทรงพอพระทัยโปรดปรานการลอยกระทงตามแบบอย่างของนางนพมาศมาก ให้เป็นแบบอย่างของกษัตริย์ไทย ทรงปฏิบัติเป็นเยี่ยงอย่างต่อมาดังปรากฏในตำนานท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเป็นพระดำรัสของพระร่วงว่า “แต่นี้สืบไปเบื้องหน้าโดยลำดับ กษัตริย์สยามประเทศถึงกำหนดนักขัตฤกษ์ วันเพ็ญเดือน ๑๒ ให้ทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัว อุทิศบูชา พระพุทธบาทนัมมทานที ตราบเท่ากัลปาวสาน” ด้วยเหตุนี้พระราชพิธีลอยกระทง ซึ่งปรากฏต่อมาจนถึงทุกวันนี้แต่ต่อมาเรียกใหม่ว่า “พระราชพิธีลอยพระประทีป” ในสมัยก่อนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับเรือพระที่นั่งไปถวายดอกไม้เพลิง บูชาพระรัตนตรัยทุกอารามหลวงที่อยู่ริมน้ำรอบกรุงและทอดพระเนตรการขับร้องที่สนุกสนานของประชาชนทั้งชายหญิงตลอดยามราตรี เป็นที่สำราญพระ

---

[๑๘] มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๑๙๙.

[๑๙] พระมหาบุญไทย ปุญญมโน, วันเพ็ญเดือนสิบสองน้ำก็นองเต็มตลิ่ง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:http://www.mbu.ac.th) [๑๖ ตุลาคม, ๒๕๖๐].

[๒๐] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, หน้า ๒๓.

ราชหฤทัยยิ่งนัก เมื่อเสด็จอารามใดพนักงานก็จะจุดดอกไม้เพลิงพุ่มพะเนียง พลุ ถวาย ทำให้เกิดแสงสว่างไสวยาวพุ่งจับหลังคาโบสถ์วิหารเป็นที่น่าชื่นชมโถมนาการ[๒๑]

ดังนั้น ประเพณีการจุดประทีปโคมลอยขึ้นเหนือท้องฟ้า หรือการลอยกระทงในแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ก็ยังมีการลอยกระทงไปพร้อม ๆ กันด้วยโดยเฉพาะการจุดประทีปโคมไฟนั้นไม่ได้มีเฉพาะพิธีจองเปรียงเท่านั้นยังในเทศกาลอื่น ๆ เช่น “ถึงวันวิสาขะนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไปด้วยแสงประทีป เทียน ดอกไม้เพลิงและสร้างด้วยธงชายไสวไปด้วยพู่พวงดอกไม้ร้อยกรองห้อยแขวนหอมตลบไปด้วยกลิ่นสุคนธรส รวยรื่น เสนาะสำเนียง พิณพาทย์ ซ้องกลองทั้งทิวาราตรีมหาชน ชายหญิงพากันกระทำกองการกุศล”[๒๒]

กล่าวโดยสรุป จากข้อมูลทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตล้วนแล้วแต่เป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประเพณีลอยกระทงหรือการลอยโคมไฟนั้น ย่อมมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นตามที่ได้กำหนดขึ้นมาเองแต่มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ เพื่อบูชารอยพระบาทที่ประดิษฐ์ ณ หาดทรายแม่น้ำนัมมทา อันเป็นการเจริญพุทธานุสติรำลึกถึงคุณค่าพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกับที่ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์บูชาพระผู้เป็นเจ้าของเขา ยังแสดงถึงความสำนึกคุณของน้ำในแหล่งน้ำต่าง ๆ อันเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิต ซึ่งสมมุติเป็นแม่พระคงคา” และขอขมาลาโทษที่อาจทำการใด ๆ อันเป็นเหตุให้แหล่งน้ำนั้น ๆ ไม่สะอาด การสำนึกคุณและขออภัยถือเป็นวัฒนธรรมอันดีงามอย่างหนึ่งของไทยเพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจและสังสรรค์กันระหว่างผู้ไปร่วมงาน เพราะเดือน ๑๒ เป็นฤดูกาล ที่น้ำเต็มฝั่งเมื่อถึงวันพระจันทร์ เพ็ญจะแลดูงดงามมาก จึงมีลอยกระทงซึ่งทำให้เกิดแสงสว่างชวนให้ชื่นชมในการลอยกระทงนั้นบางคนก็จะอธิฐานขอสิ่งที่ตนปรารถนาหรือเสี่ยงทายเกี่ยวกับชีวิตของตนตามอัธยาศัย ส่งเสริมงานช่างฝีมือในการประดิษฐ์กระทงด้วยใบตอง กาบกล้วยหรือวัสดุพื้นบ้านต่างๆ มีการประกวดกระทงส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์และงานฝีมือ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือแหล่งน้ำให้ปราศจากมลภาวะ โดยตักเตือนกันมิให้มักง่ายทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำ และธำรงส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีไทย และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวนำรายได้มาสู่ประเทศ

การลอยกระทงในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้ ได้ปฏิบัติต่อเนื่องมาจากสมัยสุโขทัย คือสมัยพระร่วง ดังกล่าวมาแล้วนั้นเอง ในสมัยกรุงศรอยุธยาแผ่นดินของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรง

---

[๒๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

[๒๒] เปลื้อง ณ นคร และปราณี บุญชุ่ม, **ประวัติวรรณคดี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๓), หน้า ๓๑.

ประกอบพระราชพิธีลอยกระทงหรือลอยประทีปครึกครื้นมาก[๒๓] ตามความในพระราชนิพนธ์ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เกี่ยวกับการลอยประทีป เนื้อความเข้ากับเรื่องนางนพมาศ ซึ่งท้าวศรีจุฬาลักษณ์เป็นพระสนมเอกแต่ครั้งพระเจ้าอรุณราช คือพระร่วงเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามตั้งแต่กรุงตั้งอยู่ ณ เมืองสุโขทัย ได้กล่าวไว้ว่า

"ในเวลาฤดูเดือนสิบสอง เป็นเวลาเสด็จประพาสในลำน้ำตามพระราชพิธีใน เวลากลางคืนพระอัครมเหสี และพระสนมฝ่ายในตามเสด็จในเรือพระที่นั่ง ทอดพระเนตรการนักขัตฤกษ์ ซึ่งราษฎรเล่นในแม่น้ำตามกำหนดปี เมื่อนางนพมาศได้มารับราชการจึงได้คิดอ่านทำกระทงถวายพระเจ้าแผ่นดินเป็น รูปดอกบัวและรูปต่าง ๆ ให้ทรงลอยตามสายน้ำไหล มีข้อความที่พิสดาร ยืดยาวเนื้อความก็คล้ายคลึงกันกับจดหมายถ้อยคำขุนหลวงหาวัด ซึ่งได้ กล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า หรือพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้นเอง"[๒๔] ดังนั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้มีการบันทึกเกี่ยวกับประเพณีลอยกระทงไว้ว่า แผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศ พระเจ้าแผ่นดินลังกาได้ส่งราชทูตที่เข้ามาก็ได้ชมพิธีลอยกระทง ตามจดหมายราชทูตลังกาว่า ก่อนอรุณ มีข้าราชการไทยสองคนลงมาบอกราชทูตานุทูตว่าในค่ำวันนี้ จะมีกระบวนแห่สมเด็จพระราชดำเนินตามชลมารคในการพระราชพิธีฝ่ายศาสนากระบวนเสด็จ ผ่านที่พักราชทูตมา กระบวนพิธีมรามุตานุทูต ดังนี้

ตามบรรดาริมน้ำทั้งสองฟากทุกวัด ต่างปักไม้ไผ่ลำยาวขึ้นเป็นเสาโน้มไม้ลงมา ผูกเชือกชักโคมต่าง ๆ ครั้นได้เวลาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จโดยกระบวนเรือ พร้อมด้วยกรม พระราชวังบวรสถานมงคลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และเจ้ามหาพระยามหาอุปราช เรือที่เสด็จล้วน ปิดทอง มีกันยาดาดสีและผูกม่านในลำเรือปักเชิงทองซองเงิน มีเทียนจุดตลอดลำ มีเรือข้าราชการ ล้วนแต่งประทีปนำเสด็จด้วยเป็นอันมาก ในการพระราชพิธีนี้ยังมีกระดาษทำเป็นรูปดอกบัวสีแดง บ้าง สีขาวบ้างมีเทียนจุดอยู่ในนั้นปล่อยลอยตามน้ำลงมาเป็นอันมาก และมีระบำดนตรีเล่นมาใน เรือนั้นด้วย[๒๕]

---

[๒๓] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย**, หน้า ๒๓.

[๒๔] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชพิธี ๑๒ เดือน**, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๒๒–๒๓.

[๒๕] อุดม รุ่งเรืองศรี, **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๕.

จากหลักฐานแสดงว่า กรุงศรีอยุธยานั้นเป็นราชธานีเก่าแก่ของไทยมีอายุยาวนานถึง ๔๑๗ ปี และมีกษัตริย์ครองราชย์ ๓๔ พระองค์[๒๖] การบันทึกทางประวัติศาสตร์ได้ถูกทำลายอย่างมากจากการศึกสงครามในอดีต ด้วยเหตุนี้เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีลอยกระทงจึงมีน้อยมาก อย่างไรก็ตาม การลอยกระทงเป็นชื่อเรียกพิธีอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้กระทงที่มีธูปเทียน จุดไฟลอยน้ำนิยมทำในกลางเดือน ๑๒ โดยลักษณะของกระทงนั้น เป็นภาชนะที่เย็บด้วยใบตองยกขอบสูงขึ้นเพื่อให้ ลอยน้ำได้ โดยเฉพาะกระทงที่ใช้ลอยใน เทศกาลเดือน ๑๒ โดยมีการทำเป็นกระทงเจิม คือ ทำกระทงด้วยใบตองเย็บเป็น ๖ มุม หรือมากกว่านั้นมอบปากกระทง แล้วเจิมปากกระทงด้วยใบตอง พับเป็นมุมแหลมสลับกันรอบ ๆ กระทงใช้กาบพลับพลึงหรือใบตองมาเจียนให้เป็นวงกลมเท่า ของกระทง ปิดปากกระทงให้เรียบร้อยใช้เทียนเล่มเล็กเสียบด้วยไม้ก้านธูปปักไว้กลางกระทงมีธูป ปัก ๔ มุม หรือตามแต่จะเห็นงาม นอกจากกระทงเจิมแล้วประชาชนทั่วๆ ไปยังใช้กาบกล้วยทำเป็นรูปเรือบ้าง ใช้ไม้ระกำมาต่อเป็นแพเล็กบ้างเรือใช้วัสดุอื่น ๆ ทีเหมาะสมแทนก็ได้แต่นิยมว่าเป็น ของดีเหมาะสมก็คือใบตองและกาบกล้วย เพราะประดิษฐ์และตกแต่งให้สวยงามได้ง่าย[๒๗]

ดังนั้น ประเพณีพิธีลอยกระทงในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีคติความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาด้วย โดยการนำกระทงที่ประดิษฐ์ด้วยใบตอง หรือด้วยดอกไม้ และด้วยโคมในกระทงจะปักธูป ๓ ดอก เทียนขนาดย่อมสีเหลือง ๑ ดอก ก่อนจะลอยกระทงลงน้ำจะต้องจุดธูปเทียนให้ติดเสียก่อน แล้วตั้งจิตอธิฐานอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป บางรายก็ใส่เศษสตางค์ ย่อยลงไปในกระทง เพื่อเป็นการทำบุญสะเดาะเคราะห์ลงในแม่น้ำคงคา การอธิษฐานนั้น ส่วนมากเพื่อให้ตนเองมีความสุขความสบาย มีโชคมีลาภ กับให้สิงที่ไม่ดีเลวร้ายติดตัวเราก็ขอให้ไหลไปตามแม่น้ำ ซึ่งถือกันว่าเป็นการสเดาะเคราะห์บางกลุ่มก็ขอคารวะโทษแด่แม่คงคา ที่มนุษย์เราทำสิ่งสกปรกต่างๆ ลงไปในน้ำเมื่อทำพิธีนี้ แล้วตนเองก็จะได้อยู่เย็นเป็นสุข จิตใจสงบ เยือกเย็นเหมือนพระคงคาเมื่อตั้งจิตแน่วแน่ดีแล้วก็ลอย กระทงไปตามน้ำก็เป็นอันเสร็จพิธีลอยกระทง[๒๘]

---

[๒๖] คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ประวัติพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๘.

[๒๗] อุดม รุ่งเรืองศรี, **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๗.

[๒๘] เปลื้อง ณ นคร และปราณี บุญชุ่ม, **ประวัติวรรณคดี,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๓), หน้า ๕๕.

กล่าวโดยสรุป ประเพณีลอยกระทง สมัยกรุงศรีอยุธยานั้น ได้รับแบบอย่างจากกรุงสุโขทัย และมีการกระทำอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน แต่สิ่งที่เราสังเกตเห็นได้ชัดในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น คือ พระมหากษัตริย์ทรงครองราชย์สมบัติทุกพระองค์ล้วนสนับสนุนส่งเสริมด้านพระพุทธศาสนา ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ดังจะเห็นได้จาก การสร้างวัดอาราม ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ พิธีกรรม และงานฉลอง งานนมัสการ เช่น ไหว้พระบรมธาตุและพระพุทธบาท เป็นต้น ทั้งหมดนี้ล้วนเกี่ยวข้อง ด้วยงานกุศลทั้งสิ้น อาทิ ประเพณีการบวชเรียน ในรัชสมัยของพระเจ้าบรมโกศ ได้เป็นแบบอย่าง ของการบวชเรียนของชายไทยจนกระทั่งปัจจุบัน

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นมิได้ สืบทอดต่อจากกรุงธนบุรี เพราะเป็นเมืองหลวงทีมีช่วงเวลาสั้น เพราะต้องทำศึกสงครามมาตลอด ด้วยเหตุนี้ การฟื้นฟูประเพณี และวัฒนธรรมทีสำคัญๆ จึงสืบต่อมาจากอยุธยาเป็นส่วนมาก บางส่วนของประเพณีก็ไม่ได้สืบต่ออย่างเป็นระบบ เพียงแต่รักษาพระพุทธศาสนาไว้เท่านั้น และ สถาบันพระพุทธศาสนาก็สืบต่อมาจากกรุงศรีอยุธยาเป็นส่วนใหญ่[๒๙]

ดังนั้น ประเพณีพิธีลอยกระทงในสมัยรัตนโกสินทร์มีความนิยมทำกันเป็นการใหญ่ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) ได้กล่าวไว้ว่า “ครั้นมาถึงเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำแรมหนึ่ง พิธีจองเปรียง นั้นเดิมได้โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ ฝ่ายหน้าใน และข้าราชการที่มีกำลังพาหนะมากทำกระทงใหญ่ ผู้ถูกเกณฑ์ต้องเป็นถังบ้างเป็นบ้างกว้างแปดศอกบ้าง เก้าศอกบ้าง กระทงสูงตลอด ๑๐ ศอก ๑๑ ศอก ทำประกวดประชันกันต่าง ๆ ทำอย่างเขาพระสุเมรุทวีปทั้ง ๔ บ้าง และทำเป็นกระจาดชั้น ๆ บ้างวิจิตรไปด้วยเครื่องสดคนทำก็นับร้อยคิดในการลงทุนกระทงทั้งค่าเลี้ยงคนและพระช่างเบ็ดเสร็จก็ถึง ๒๐ ชั่ง ย่อมกว่า ๒๐ ชั่งบ้าง กระทงนั้น วัน๑๔ ค่ำ เครื่องเขียว ๑๕ ค่ำ เครื่องขาว วันแรมค่ำหนึ่ง เครื่องแดง ดอกไม้สดก็เลือกตามสีกระทงและมีจักรกลไกลต่างกันทุกกระทง มีมโหรีขับร้องอยู่ในกระทงนั้นก็มีบ้างเหลือ

พรรณนาว่ากระทงนั้น ผู้นั้นทำอย่างนั้น คิดดูการประกวดประชันจะเอาชนะกันคงวิเศษต่าง ๆ กัน เรือมาดูกระทงตั้งแต่บ่าย ๔ โมง เรือชักลากกระทงขึ้นไปเข้าที่ตั้งแต่บ่าย ๔ โมง เรือเบียดเสียดสับสนกันหลีกไม่ค่อยไหวเป็นอัศจรรย์เรือข้าราชการและราษฎร มาดูกันเต็มไปทั่งแม่น้ำ เวลาค่ำเสด็จพระตำหนัก น้ำทรงลอยประทีปการทำกระทงใหญ่ในลักษณะดังกล่าวนี้ น่าจะมาแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๓ ครั้งมาถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลือง จึงโปรดให้ยกเลิก เสียและโปรดให้

---

[๒๙] พระครูพิสณฑ์กิจจาทร (เทิดทูน เชื้อเงินเดือน), “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓.

พระบรมวงศานุวงศ์ ทำเรือลอยประทีป แทนกระทงใหญ่ถวายองค์ละลำเรียกว่า “เรือลอยประทีป” ต่อมาในรัชกาลที ๕ และรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีนี้อีก”[๓๐]

จากหลักฐานที่ทรงคุณค่าดังกล่าวข้างต้น ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีวันลอยกระทงได้เป็นส่วนสำคัญหนึ่งของชาวไทย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับทุกคนในทุกระดับ และองค์กรต่าง ๆ คือ เมื่อคราวมาถึงหรือตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ตามปฏิทินจันทรคติไทย ตามปฏิทินจันทรคติล้านนา ซึ่งมักจะตกอยู่ในราวเดือนพฤศจิกายน ตามปฏิทินสุริยะคติ ประเพณีการลอยกระทงกำหนดขึ้นเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ และขอขมาต่อพระแม่คงคา บางหลักฐานเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาทที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมทามหานที และบางหลักฐานก็ว่าเป็นการบูชาพระอุปคุตอรหันต์ หรือพระมหาสาวก เป็นต้น

สำหรับประเพณีการลอยกระทงในกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ถูกกำหนดจัดในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ติดกับแม่น้ำ ลำคลอง หรือแหล่งน้ำต่าง ๆ ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็จะมีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจแตกต่างกันไป โดยในวันลอยกระทง ผู้คนจะพากันทำ “กระทง” จากวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ตบแต่งเป็นรูปคล้ายดอกบัวบาน ปักธูปเทียน และนิยมตัดเล็บ เส้นผม หรือใส่เหรียญกษาปณ์ลงไปในกระทง แล้วนำไปลอยในสายน้ำ โดยเชื่อกันว่าเป็นการลอยเคราะห์ไป นอกจากนี้ยังเชื่อว่า การลอยกระทงเป็นการบูชาและขอขมาพระแม่คงคาด้วย[๓๑]

สำหรับประเพณีการลอยกระทงในปัจจุบัน หรือการลอยประทีปของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงกระทำเป็นการส่วนพระองค์ตามพระราชอัธยาศัย แต่พิธีของชาวบ้านยังทำกันอยู่เป็นประจำทุก ๆ ปี และทุกพื้นที่ในประเทศ โดยวัตถุประสงค์หลักของการลอยกระทง คือ ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนชาวไทยตั้งแต่ครั้งโบราณ สรุปได้ ๓ ประการ คือ ๑) เชื่อว่าเป็นการบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวิธีหนึ่งโดยใช้น้ำที่ไหลไป เป็นพาหนะนำกระทงดอกไม้ธูปเทียนไปสักการะพระองค์ท่านโดยจินตนาการประกอบกับเป็นช่วงฤดูน้ำหลากพระจันทร์เต็มดวงในคืนวันเพ็ญเป็นบรรยากาศที่ทำให้คนในสมัยก่อนซึ่งยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เกิดความสุขสงบเป็นพิเศษจึงได้จัดพิธีบูชาพระพุทธคุณ ด้วยกระทงดอกไม้ธูปเทียนพร้อมกับงานรื่นเริงอื่น ๆ ๒) เชื่อว่าเป็นการลอยความทุกข์โศกของตนที่มีอยู่ให้ออกไปจากตัวกับสายน้ำที่ไหลไปนั้นพร้อมกับตั้งจิตอธิษฐานขอพรกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ตนและครอบครัวได้รับแต่สิ่งที่ดี ๓) เชื่อว่าเป็นการขอขมาต่อน้ำโดยเฉพาะ

---

[๓๐] พระบริหารเทพธานี, **ประวัติชาติไทย เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปะบรรณาคาร, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

[๓๑] พระครูพิสณฑ์กิจจาทร (เทิดทูน เชื้อเงินเดือน), “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง”, , หน้า ๒๔.

แม่น้ำลำคลองซึ่งมีคุณอย่างอเนกอนันต์ต่อคนสมัยก่อน ทั้งเรื่องใช้อาบชะล้างสิ่งต่าง ๆ ประจำวัน รวมทั้งการเพาะปลูกการคมนาคมถือว่าเป็นการกระทำล่วงเกินให้น้ำสกปรกจึงได้ทำพิธีขอขมาอย่างเป็นพิธีการอย่างน้อยปีละครั้ง[๓๒]

กล่าวโดยสรุป ประเพณียี่เป็งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มมีมาตั้งแต่การสถาปนากรุง เพียงแต่ในช่วงแรกอาจมีพิธีกรรมและรูปแบบที่แตกต่างจากยุคสมัยแห่งกรุงสุโขทัยและอยุธยา เนื่องจากกาลเวลาและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปบริบทของสังคม แต่ส่วนใหญ่แล้วยังรักษาไว้ซึ่งสาระและคติความเชื่อตลอดถึงความสำคัญของประเพณีไว้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะคติความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นให้คนในชาติรักใคร่ปรองดองกันและปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนาที่ชาวไทยควรตระหนักรู้ และให้ความสำคัญเท่ากับชีวิต เพราะการอนุรักษ์วัฒนธรรมนั้นถือเป็นการเชิดชูประเทศชาติให้ได้รับความเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้แล้วในปัจจุบันประเพณีลอยกระทง ถือเป็นเทศกาลหนึ่งซึ่งได้สร้างมูลค่าเพิ่มทางด้าน ธุรกิจการท่องเที่ยวในหลายพื้นที่ด้วยเหตุผลนี้ประเพณีลอยกระทงจึง มีความสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งประชาชนชาวไทยต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้ควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนาให้เจริญสืบไป

---

[๓๒] ปัณณวัฒน์ (นามแฝง), **ปฏิทิน ๑๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๔๖๘-๒๕๖๘ คัมภีร์พยากรณ์คู่บ้าน**, (กรุงเทพมหานคร: ไพลิน, ๒๕๕๐), หน้า ๔๗.

๒.๔ ความเป็นมาของประเพณียี่เป็งในล้านนา

สมัยอาณาจักรโยนกเชียงแสน[๓๓] เกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๙ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เรื่องราวของอาณาจักรโยนกเชียงแสน ปรากฏอยู่ในตำนานสิงหนวัติกุมารและตำนานลวจังกราช กล่าวถึงเจ้าชายสิงหนวัติกุมาร ผู้สืบเชื้อสายเจ้านายไทจากมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน ได้อพยพผู้คนลงมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ มาก่อตั้งเมืองที่เชียงแสน ชื่ออาณาจักรโยนกเชียงแสน ต่อมาพวกขอมเข้ายึดครองอาณาจักรโยนกเชียงแสนและขับไล่ผู้ปกครองเดิมออกไป พระเจ้าพรหมกุมารเชื้อสายของกษัตริย์โยนกเชียงแสนสามารถกอบกู้เอกราชและสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่เวียงชัยปราการ แต่หลังพระเจ้าพรหม พวกขอมที่เมืองสะเทินในพม่ายกทัพมารุกราน พระเจ้าไชยสิริโอรสของพระเจ้าพรหมจึงพาผู้คนอพยพหนีมาสร้างเมืองใหม่ที่กำแพงเพชร จนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อาณาจักรโยนกเชียงแสนจึงถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา

ในตำนานสิงหนวัติ ได้กล่าวถึง อาณาจักรโยนกว่า พระเจ้าสิงหนวัติ ได้อพยพผู้คนเดินทางลงมาจากทางตอนใต้ของจีน และมาสร้างเมืองชื่อ นาคพันธุ์สิงหนวัตินคร ขึ้นในที่ซึ่งเป็นอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงรายปัจจุบันนี้ มีเมืองเชียงแสนเป็นราชธานี ต่อมากลายเป็นอาณาจักรใหญ่รอบคลุมดินแดนกว้างขวาง ทางทิศตะวันออกตั้งแต่แคว้นตังเกี๋ยของเวียดนามปัจจุบันไปจดแม่น้ำสาละวินเขตรัฐฉานในประเทศพม่าทางเหนือจากบริเวณเมืองหนองแส มณฑลยูนนานของจีนลงมาถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน ถึงสมัยพระเจ้าพังคราช อาณาจักรโยนกเชียงแสนถูกขอมรุกรานจนต้องอพยพราษฎรไปสร้างเมืองใหม่ที่เวียงสีทอง ริมฝั่งแม่น้ำแม่สาย ต่อมา เจ้าชายพรหมกุมารราชโอรสขับไล่ขอมได้สำเร็จ จึงเชิญเสด็จพระเจ้าพังคราชกลับไปครองเชียงแสนตามเดิม ส่วนพระองค์ได้พาผู้คนไปสร้างเมืองไชยปราการทางใต้ของเชียงแสน เพื่อให้เป็นเมืองหน้าด่านป้องกันขอมกับมาขึ้นไปรุกราน

ส่วนกองทัพมอญ หลังจากรุกรานเมืองชัยปราการแล้ว ก็ได้ยกล่วงเลยตลอดไปถึงเมืองอื่น ๆ ในแคว้นโยนกเชียงแสน จึงทำให้พระญาติของพระเจ้าชัยศิริซึ่งครองเมืองชัยบุรี ต้องอพยพหลบหนีข้าศึกเช่นกัน ปรากฏว่าเมืองชัยบุรีนั้นเกิดน้ำท่วม บรรดาเมืองในแคว้นโยนกต่างก็ถูกทำลายลงหมด พวกมอญเห็นว่าหากเข้าไปตั้งอยู่ก็อาจเสียแรง เสียเวลา และทรัพย์สินเงินทอง เพื่อที่จะสถาปนาขึ้นมาใหม่ พวกมอญจึงยกทัพกลับ เป็นเหตุให้เมืองโยนกเชียงแสนขาดผู้ปกครองอยู่ระยะหนึ่ง

---

[๓๓] วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, แคว้นโยนก อาณาจักรโยนกเชียงแสน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.photoontour.com/thai_history/YoNok_Kingdom.htm. [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

ในระยะที่ฝ่ายไทยกำลังระส่ำระสายอยู่นี้ เป็นโอกาสให้ขอมซึ่งมีราชธานีอยู่ที่เมืองละโว้ ถือสิทธิ์เข้าครอบครองแคว้นโยนกเชียงแสน แล้วบังคับให้คนไทยที่ตกค้างอยู่นั้นให้ส่งส่วยแก่ขอม ความเสื่อมสลายของอาณาจักรโยนกเชียงแสนครั้งนี้ ทำให้ชาวไทยต้องอพยพย้ายกันลงมาเป็นสองสายคือ สายของพระเจ้าชัยศิริ อพยพลงมาทางใต้ และได้อาศัยอยู่ชั่วคราวที่เมือง ส่วนสายของพระเจ้าชัยบุรีได้แยกออกไปทางตะวันออกของสุโขทัย จนมาถึงเมืองนครไทย จึงได้เข้าไปตั้งรกรากอยู่ ณ เมืองนั้นด้วยเห็นว่าเป็นเมืองที่มีชัยภูมิเหมาะสม เพราะเป็นเมืองใหญ่ และตั้งอยู่สุดเขตของขอมทางเหนือ ผู้คนในเมืองนั้นส่วนใหญ่ก็เป็นชาวไทย อย่างไรก็ตามในช่วงแรกที่เข้าไปตั้งเมืองอยู่นั้นก็ต้องยอมอ่อนน้อมต่อขอม ซึ่งขณะนั้นยังคงเรืองอำนาจอยู่

ในเวลาต่อมาเมื่อคนไทยอพยพลงมาจากน่านเจ้าเป็นจำนวนมาก ทำให้นครไทยมีกำลังผู้คนมากขึ้น ข้างฝ่ายอาณาจักรโยนกเชียงแสนนั้น เมื่อพระเจ้าชัยศิริทิ้งเมืองลงมาทางใต้ ก็เป็นเหตุให้ดินแดนแถบนั้นว่างผู้ปกครอง และระยะต่อมาชาวไทยที่ยังคงเหลืออยู่ในอาณาจักรโยนกเชียงแสนได้รวมตัวกันตั้งเมืองขึ้นหลายแห่งตั้งเป็นอิสระแก่กัน บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นนับว่ามีอยู่สามเมืองด้วยกัน คือ นครเงินยาง อยู่ทางเหนือ นครพะเยา อยู่ตอนกลาง และเมืองหริภุญไชย อยู่ทางใต้ส่วนเมืองนครไทยนั้นด้วยเหตุที่ว่ามีที่ตั้งอยู่ปลายทางการอพยพ และอาศัยที่มีราชวงศ์เชื้อสายโยนกอพยพมาอยู่ที่เมืองนี้ จึงเป็นทีนิยมของชาวไทยมากกว่า

เมื่อบรรดาชาวไทยเกิดความคิดที่จะสลัดแอกจากขอมครั้งนี้ บุคคลสำคัญในการนี้ คือ พ่อขุนบางกลางท่าว ซึ่งเป็นเจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองตราด ได้ร่วมกำลังกัน ยกขึ้นไปโจมตีขอม จนได้เมืองสุโขทัยอันเป็นเมืองหน้าด่านของขอมไว้ได้ เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๐๐ ในครั้งนี้นับว่าเป็นนิมิตหมายเบื้องต้นแห่งความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติไทย และเป็นลางร้ายแห่งความเสื่อมโทรมของขอม เพราะนับแต่นั้นเป็นต้นมาอาณาจักรขอมก็เริ่มเสื่อมอำนาจลง จนสิ้นสุดอำนาจไปจากบริเวณนี้

ต่อมาเมืองโยนกเชียงแสนเกิดน้ำท่วม บรรดาเมืองในแคว้นโยนกเชียงแสนต่าง ๆ ก็ถูกทำลายลงหมด พวกมอญเห็นว่าหากจะเข้าไปบูรณะซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์เมืองใหม่ จะสิ้นเปลืองเงินทองจำนวนมาก จึงได้พากันยกทัพกลับ เป็นเหตุให้เมืองโยนกเชียงแสนขาดกษัตริย์ปกครอง ทำให้อำนาจและอารยธรรมเริ่มเสื่อมลง ชนชาติไทยในโยนกเชียงแสนจึงได้พากันอพยพลงมาทางตอนใต้ แล้วได้สร้างอาณาจักรใหม่ขึ้นคือ อาณาจักรล้านนา ซึ่งต่อมาได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นอาณาจักร

ในตำนานล้านนาพงศาวดารล้านนา เล่าว่าราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๓ มีพวก ลัวะ หรือละว้า ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณใกล้ดอยตุง มีปู่เจ้าลาวจกหรือลวจักราชเป็นหัวหน้า ต่อมาได้สร้างบ้านเมืองในทุ่งราบเรียกชื่อว่า “หิรัญนครเงินยางเชียงแสน” ลูกหลานของปู่เจ้าลาวจกหรือลวจักราช

ได้ขึ้นครองเมืองต่อเนื่องกันมาหลายสิบคน และได้มีการสร้างเมืองใหม่เรียกว่า “ภูกามยาวหรือพะเยา” มีผู้ครองเมืองต่อมาหลายคนจนถึง ขุนเจือง ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และพญางำเมือง อาณาจักรหิรัญนครเงินยางเชียงแสนหรืออาณาจักรเงินยางนี้ประกอบด้วย เมืองเงินยาง เมืองไชยนารายณ์ เมืองล้านช้าง และเมืองเชียงรุ้งในสิบสองพันนา

พงศาวดารโยนก ในพุทธศตวรรษที่ ๑๑–๑๘ นั้นในพงศาวดารโยนก ได้กล่าวไว้ว่า ได้เกิดชุมชนนครสุวรรณโคมคำ เมืองโยนกนาคนคร เชียงแสน และอาณาจักรล้านนาไทยขึ้น บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำกก แม่น้ำอิง และแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ตั้งแต่สิบสองปันนาลงมาจนถึงเมืองหริภุญชัย นั้นได้มีเจ้าผู้ครองนครคนสำคัญ คือ พญาสิงหนวัติ พระเจ้าพังคราช พระเจ้าพรหม และพระเจ้ามังรายมหาราช ครองราชย์ที่เมืองเงินยางเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๔

อาณาจักรโยนกนาคนครนี้มีพระเจ้าแผ่นดินหลายพระองค์ เช่น พระเจ้าพังคราช พระเจ้าพรหม พระเจ้าชัยศิริ ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๑๕๕๒ อาณาจักรโยนกนาคนครได้เกิดน้ำท่วมฉับพลันเนื่องมาจากพนังกั้นน้ำหรือเขื่อนเหนือน้ำพังทลายลง จนทำให้ที่ตั้งเมืองกลายเป็นหนองน้ำใหญ่จนเป็นเหตุให้บรรดาราชวงศ์กษัตริย์และขุนนางของโยนกนาคนครเสียชีวิตด้วยเหตุน้ำท่วมเมืองทั้งหมด พวกชาวบ้านที่เหลือรอดชีวิตได้ประชุมปรึกษากันเลือกตั้งให้คนกลุ่มหนึ่งที่มิใช่เชื้อสายราชวงศ์ขึ้นดูแลพวกตน เรียกว่า “ขุนแต่งเมือง” และเรียกชุมชนแห่งนั้นว่า “เวียงปรึกษา”เป็นเวลาต่อไปอีก ๙๔ ปี อาณาจักรโยนกนาคนครจึงสิ้นสุดลงเพราะเกิดแผ่นดินไหว ในสมัยพระมหาชัย

กล่าวโดยสรุป ในพงศาวดารโยนก ในช่วงปลายศาสนาของพระพุทธโกนาคมะนั้น ได้เกิดโรคระบาด ราชบุตรแห่งเมืองปาตลีบุตรจึงพาผู้คนอพยพไปตั้งอยู่ในเขตโพธิสารหลวง ต่อมาราชบุตรชื่อกุรุวงษากุมารได้สร้างเป็นเมืองขึ้นมา พอพระเจ้าโพธิสารหลวงทราบข่าวก็ไปรบหลายครั้งแต่ก็พ่ายแพ้ จนพระองค์ต้องยกราชสมบัติให้แก่กุรุวงษากุมาร ต่อมาได้เรียกชื่อแคว้นนั้นว่ากุรุรัฐและเรียกประชาชนว่า “กล๋อม” ยังมีนางกุมารีผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นธิดาของเจ้าเมืองได้อพยพหนีโรคร้ายไปอยู่ในป่าและพาบริวารปลูกข้าวอยู่ที่ขอบหนองแห่งหนึ่ง และได้สร้างเมืองชื่อ “อินทปฐาน” ต่อมาเจ้ากุรุวงษากุมารได้นางนั้นเป็นชายาจึงรวมสองเมืองเข้าด้วยกันให้ชื่อว่า “อินทปัตถมหานคร” จากนั้นก็มีกษัตริย์สืบมาถึง ๔๔,๘๐๐ องค์ จนถึงสมัยพญาศรีวงษาได้ครองเมืองโพธิสารหลวง พระองค์มีราชบุตรสององค์คือ “อินทรวงษา” และองค์น้องชื่อ “ไอยกุมาร” ซึ่งอินทรวงษาก็ได้ขึ้นครองเมืองสืบจากพระบิดาและมีไอยกุมารเป็นอุปราช ต่อมาราชบุตรของพญาอินทรวงษาชื่ออินทรปฐมได้อภิเษกกับธิดาของไอยอุปราช มีราชบุตรรวมห้าพระองค์อยู่ครองเมืองโพธิสารหลวง ต่อมาไอยอุปราชได้ลาจากตำแหน่งอุปราช และพาบริวารลงเรือขึ้นไปแม่น้ำโขง จนไปถึงเขตดอนทรายกลางน้ำ

แม่โขงเยื้องปากน้ำแม่กก จึงตั้งเมืองอยู่ในที่นั้น หลังจากนางอุรสา ราชเทวีของพญาอินทรปฐมคลอดราชบุตรออกทางปากมีชื่อ “สุวัณณมุกขทวาร” เมื่ออายุ ๗ เดือนก็มีอภินิหารแรงกล้า พาหิรพราหมณ์ปุโรหิตจึงไปทูลยุยงให้ลอยแพพระกุมารและพระเทวีไปเสีย มิฉะนั้นจะเกิดอุบาทว์แก่เมือง ฝ่ายไอยมหาอุปราช ทราบว่าพระเทวีและพระกุมารถูกลอยแพก็รีบกลับเมืองแล้วให้จัดพิธีบวงสรวงพญานาคและปักเสาประทีปโคมทองทุกท่าน้ำ ครั้งนั้นพญานาคชื่อ พญาศรีสัตตนาคก็พาบริวารนำหินไปทำฝาย ปิดทางต้นน้ำแม่โขงไว้มิให้ไหลลงสู่สมุทร ทุกวันนี้เรียกว่า “ฝายนาค” หรือ “ลี่ผี” เมื่อน้ำท้นขึ้นเต็มฝั่งแล้ว แพของพระเทวีและพระกุมารก็ย้อนไปถึงท่าโคมคำ ไอยมหาอุปราชจึงรับธิดาและนัดดาไว้ แล้วต่อมาก็ให้สร้างเป็นเมืองให้ชื่อว่า “สุวัณณะโคมคำ” ฝ่ายเมืองโพธิสารหลวงเมื่อลอยแพพระกุมารและพระเทวีไปแล้วก็เกิดโรคระบาด คนหนีออกจากเมืองไปสมทบกับเมืองสุวัณณะโคมคำเป็นอันมาก ต่อมาพระอินทร์ต้องการให้พระราชบิดาและราชบุตรได้พบกัน จึงบันดาลให้มีม้าอัศดรไปยังเมืองโพธิสาร ซึ่งผู้จับขี่ได้คือราชกุมาร ชื่อเทวินทรบวรและม้านั้นก็พาไปพบไอยอุปราชและทุกท่านในเมืองสุวัณณะโคมคำ เมื่อพระบิดาได้ทราบข่าวแล้วก็เชิญให้พระเทวีและพระโอรสกลับเมือง แต่นางไม่ยอมกลับ พญาอินทรปฐมและไอยอุปราชจึงอภิเษกสุวัณณมุกขทวารราชกุมารขึ้นเป็นพญาในเมืองสุวัณณะโคมคำ องค์เทวินทรบวรราชกุมารจึงได้ครองเมืองโพธิสาร สืบจากพระราชบิดา และได้เนรเทศพาหิรพราหมณ์เสีย พาหิรพราหมณ์จึงพาบริวารไปตั้งอยู่ที่เชิงเขาปลายแม่น้ำกกเบื้องตะวันตก ไกลจากเมืองสุวัณณะโคมคำชั่วระยะ ๓ คืน เนื่องจากที่อยู่นั้นเป็นถ้ำใหญ่ ต่อมาจึงตั้งชื่อว่าเมือง “อุมงคเสลานคร” กษัตริย์ในเมืองสุวัณณะโคมคำสืบต่อจากพญาสุวัณณมุกขทวารมีถึง ๘๔,๕๕๐ องค์ จึงสิ้นสุดลง และเชื้อสายฝ่ายพาหิรพราหมณ์ เมืองอุมงคเสลานครได้เป็นใหญ่ในสุวัณณะโคมคำ และได้ข่มเหงไพร่เมืองให้ได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก ยังมีชายเข็ญใจคนหนึ่ง ทำไร่อยู่ริมแม่น้ำโขง ระหว่างเมืองสุวัณณะโคมคำและเมืองโพธิสารหลวง มีนางนาคธิดา ๓ นางไปกินข้าวไร่ของปลูกในไร่ของชายนั้น เมื่อพญาศรีสัตตนาคได้รับแจ้งจากชายเข็ญใจว่า ธิดาของตนไปลักกินพืชผลดังกล่าว จึงให้ธิดาทั้งสามแปลงเป็นคนไปรับใช้มานพนั้น ต่อมา นางทั้งสามแนะให้ชายหนุ่มไปค้าขายที่เมืองสุวัณณะโคมคำ แต่ก็ถูกชาวเมืองทำอุบายใส่ความแล้วริบสินค้า ภายหลังนางนาคธิดาจึงไปกับเรือค้านั้นด้วย เมื่อพญาขอมในเมืองนั้นทำอุบายมาพนันเพื่อจะริบเอาสินค้า นางก็บันดาลให้พญาขอมแพ้ แต่พญาขอมไม่ยอมให้สินพนันตามสัญญาและยังหาเหตุไล่ออกจากเมืองด้วย นางจึงไปทูลพญานาคผู้บิดา พญานาคจึงพาบริวารไปขุดฝั่งน้ำ “ขลนที-ขรนที” คือ น้ำโขง ทำให้เมืองล่มลงในเวลาราตรี พญาขอมเจ้าเมืองและชาวเมืองจมน้ำตายไปมาก ที่เหลือแตกกระจายกันไป และมีจำนวนมากที่ไปสมทบอยู่กับชายเข็ญใจพ่อค้าผู้นั้นจนกลายเป็นเมืองใหญ่ขึ้นมา เมืองสุวัณณะโคมคำก็ร้างกลายเป็นท่าหลวงได้ชื่อว่า “ท่าโคมคำ”

สมัยอาณาจักรหริภุญชัย[๓๔] เกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๙ ในตำนานจามเทวีโบราณได้บันทึกไว้ว่า ฤษีวาสุเทพ เป็นผู้สร้างเมืองหริภุญชัยขึ้นในปี พ.ศ. ๑๒๐๔ แล้วต่อมาได้อัญเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ขอมจากเมืองละโว้ขึ้นไปครองเมืองหริภุญชัย ในครั้งนั้นพระนางจามเทวี ได้นำพระสงฆ์ นักปราชญ์ และช่างศิลปะต่าง ๆ ขึ้นไปด้วยเป็นจำนวนมากราวหมื่นคน พระนางได้ทำนุบำรุงและก่อสร้างบ้านเมือง ทำให้เมืองหริภุญชัย จังหวัดลำพูน นั้นเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ต่อมาพระนางได้สร้างเขลางค์นคร จังหวัดลำปาง ขึ้นอีกเมืองหนึ่งให้เป็นเมืองสำคัญ สมัยนั้นปรากฏมีการใช้ภาษามอญโบราณในศิลาจารึกของหริภุญชัย มีหนังสือหมานซูของจีนสมัยราชวงศ์ถัง กล่าวถึงนครหริภุญไชยไว้ว่าเป็น อาณาจักรกษัตริย์หญิง นู หวาง โก่ว ต่อมา พ.ศ. ๑๘๒๔ พระเจ้าเม็งรายมหาราช กษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนา ได้ยกกองทัพเข้ายึดเอาเมืองหริภุญชัยจากพระยายีบาได้ใน ต่อจากนั้นอาณาจักรหริภุญชัยจึงสิ้นสุดลงหลังจากรุ่งเรืองมา ๖๑๘ ปี มีกษัตริย์ครองเมือง ๔๙ พระองค์ ปัจจุบันโบราณสถานสำคัญของอาณาจักรหริภุญชัยนั้นก็คือ พระธาตุหริภุญไชย ที่จังหวัดลำพูน และยังมีเมืองโบราณเวียงมโน ตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โบราณสถานที่เวียงเกาะ บ้านสองแคว อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และเวียงท่ากาน ที่ตำบลบ้านกลาง ต.สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ บางหมู่บ้านของจังหวัดลำพูนนั้นพบว่า ยังมีคนพูดภาษามอญโบราณและอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญโบราณอยู่

อาณาจักรหริภุญไชย คือ อาณาจักรที่แตกหน่อออกมาจากอาณาจักรทวาราวดี แห่งเมืองละโว้ และคงมีคนเชื้อชาติต่างๆอาศัยอยู่เพราะคำว่า “จาม” ซึ่งเป็นชื่อของพระนางจามเทวีนั้น น่าจะมีความหมายว่า พระนางเป็นคนเชื้อชาติ จามที่อยู่ในละโว้ในสมัยทวาราวดี “เทวี” มีความหมายว่าพระนางที่เป็นหม้ายซึ่งพระสวามีถึงแก่กรรมไปแล้ว เนื่องจากพระสวามีของพระนางคือเจ้าราม หรือกษัตริย์แห่งเมืองราม ได้ถึงแก่กรรมก่อนพระนางจะขึ้นมาลำพูน

ดังนั้น พระนางจามเทวี จึงน่าจะเป็นคนเชื้อชาติจามที่อยู่ในดินแดนทวาราวดีทางตอนใต้ของลำพูนซึ่งก็คือ เมืองละโว้ มีบางตำนานกล่าวว่า พระนางเป็นธิดาของกษัตริย์เมืองละโว้ เมื่อพระนางสร้างเมืองหริภุญไชย ศิลปะที่ปรากฏจึงมักเป็นศิลปะ ของทวาราวดี พระนางจามเทวีจากเมืองละโว้ หรือ ทวาราวดี ขึ้นมาครองเมืองลำพูนเป็นคนแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๓๑๑–๑๓๑๘ ตามคำเชิญของฤษีวาสุเทพและฤษีสุกันตะ ขณะที่เสด็จขึ้นมานั้น พระนางทรงพระครรภ์ได้ ๓ เดือน และได้สร้างเมืองต่าง ๆ ตามรายทางไว้มากมาย เมื่อคลอดโอรสออกมาแล้ว ปรากฏว่าเป็นโอรสแฝด องค์พี่

---

[๓๔] วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, แคว้นโยนก อาณาจักรโยนกเชียงแสน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.photoontour.com/thai_history/YoNok_Kingdom.htm. [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

ชื่อ เจ้ามหันตยศ องค์น้องชื่อ เจ้าอนันตยศ ซึ่งพระนางก็ได้มอบเมืองลำพูน ให้องค์พี่และสร้างเมืองลำปางให้องค์น้อง

ประมาณ ปี พ.ศ. ๑๗๐๐-๑๘๓๕ เป็นช่วงเวลาก่อนที่พระยาเม็งรายจะสถาปนาอาณาจักรล้านนา และเป็นยุคทองของหริภุญไชย ในสมัยพระเจ้าอาทิตยราชได้สร้างพระธาตุหริภุญไชยขึ้นเป็นครั้งแรกสูง ๖ ม. สามารถมองเห็นพระธาตุที่บรรจุอยู่ภายในได้ สมัยพระยาสวาธิสิทธิได้สร้างเสริมขึ้นไปจนสูง ๑๒ เมตร พร้อมทั้งสร้างวัดมหาวันและบูรณะวัดมหาพล มีบันทึกว่ามีพระสงฆ์จากลังกาเดินทางมาหริภุญไชยในสมัยนี้ ปี พ.ศ. ๑๘๓๕ พระยาเม็งรายยกกองทัพเข้ามาโจมตีหริภุญไชยและยึดเมืองได้ในอีก ๔ ปีต่อมา อาณาจักรหริภุญไชยที่ถือกำเนิดมาตั้งแต่ราว ปี พ.ศ. ๑๓๑๑ ก็ต้องสูญเสียอำนาจให้กับ พระยาเม็งราย รวมเวลาเป็นอาณาจักร ๕๒๘ ปี

ชุมชนโบราณในเขตเมืองลำพูนในยุคล้านนา เวียงลี้ ตั้งอยู่บนเนินเขาในเขตตำบลลี้ อำเภอลี้ ตัวเวียงยังมีร่องรอยคูเมืองปรากฏอยู่ ส่วนแนวกำแพงเมืองเห็นไม่ชัดเจนนัก ตัวเวียงหันหน้าออกสู่ที่ราบทุ่งหลวงลี้ อันเป็นบริเวณที่ห้วยแม่แวน และห้วยแม่แต๊ะกับแม่น้ำลี้ไหลมาบรรจบกันตามตำนานพื้นเมืองที่เล่าต่อกันมาถึงการตั้งเมืองนี้ว่า มีพระนางจามรี นำผู้คนหนีภัยโรคระบาดจากเมืองหลวงพระบาง หรืออีกสำนวนหนึ่งว่า จากเมืองตอนเหนือของเมืองเชียงใหม่ เมื่อมาถึงเนินเขาลูกหนึ่งเห็นว่าเป็นชัยภูมิดีจึงได้สร้างเวียงขึ้น และได้มีเจ้าเมืองปกครองต่อมาอีกสามองค์จนถึงสมัยเจ้านิ้วงามได้ถูกข้าศึกจากสุโขทัยมาตีเมืองได้ และกวาดต้อนผู้คนไปเมืองสุโขทัย

เวียงหนองล่อง ตั้งอยู่ในเขตตำบลวังผาง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ตัวเวียงตั้งอยู่ไม่ไกลจากแม่น้ำลี้นัก ผังเวียงเป็นรูปสี่เหลี่ยม ยังปรากฏร่องรอยของคูเวียงและคันดินบางส่วน จากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้กล่าวถึงพญาจ่าบ้าน เจ้าเมืองเชียงใหม่ที่ได้ขับไล่อิทธิพลพม่าออกไปจากเชียงใหม่ จากการช่วยเหลือของพระเจ้ากรุงธนบุรี และพญากาวิละ ในปี พ.ศ. ๒๓๑๗ ฝ่ายพม่าได้ยกกำลังมาตีเมืองเชียงใหม่คืน พญาจ่าบ้านจึงนำผู้คนมาตั้งมั่นที่เวียงหนองล่อง เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๐

เวียงสะแกง ตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองล่อง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณที่แม่น้ำลี้ไหลมาบรรจบแม่น้ำปิง เป็นสถานที่ตั้งมั่น เพื่อต่อสู้กับพม่าของพญาจ่าบ้านเมื่อปี พ.ศ.๒๓๒๒ ต่อมาพญากาวิละ ได้รวบรวมผู้คนเพื่อตีเมืองเชียงใหม่คืนจากพม่า ได้รวบรวมผู้คนของพญาจ่าบ้านที่เวียงสะแกงได้ ๗๐๐ คน แล้วไปตั้งมั่นที่เวียงป่าซางต่อไป

เวียงหวาย ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน อยู่ทางทิศตะวันตกของวัดพระเจ้าสะเลียมหวาน มีพระพุทธรูปพระเจ้าสะเลียมหวาน เป็นพระพุทธรูปไม้สะเดาหวานปางอุ้มบาตร สูง ๒.๔๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ ตามตำนานพระเจ้าสะเลียมหวาน แสดงว่ามีเจ้าเมือง

ปกครองสืบต่อกันมา ยังปรากฏศาลเจ้าเมืองพญาจันทร์ตั้งอยู่เวียงหวาย กลายเป็นเมืองร้างไปพร้อมกับอาณาจักรล้านนา

เวียงป่าซาง ตั้งอยู่ในเขตตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง ในครั้งที่พระเจ้ากาวิละแห่งเมืองลำปางรวบรวมผู้คนเพื่อฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๒๕ โดยนำกำลังพล ๓๐๐ คน จากเมืองลำปางมาสมทบกับกำลังของพญาจ่าบ้านที่เวียงสะแกง ได้มาตั้งมั่นอยู่ที่เวียงป่าซางเป็นฐานในการเข้าไปฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ใน ปี พ.ศ. ๒๓๓๙ เวียงป่าซาง ตั้งอยู่บนสองฝั่งของแม่น้ำทา ตัวเวียงยาวประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร มีป้อมปราการแข็งแรง มีร่องรอยของป้อมปราการที่เหลืออยู่สี่ป้อม ภายในเวียงมีวัดอยู่สองแห่ง

เมืองลำพูนได้รับการจัดตั้งขึ้นใหม่ ภายหลังจากที่คนยอง ที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่ลำพูนในปี พ.ศ. ๒๓๔๘ มีพระยาบุรีรัตน์ (คำฝั้น) อนุชาพระเจ้ากาวิละมาครองเมืองเป็นคนแรก มีเจ้าบุญมาน้องคนสุดท้ายของตระกูลเจ้าเจ็ดตน เป็นพระยาอุปราช เมืองลำพูนมีความสำคัญรองลงมาจากเมืองเชียงใหม่ และเมืองลำปางตามลำดับ คาดว่าคนเมืองยองถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่ลำพูน ประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน การแบ่งไพร่พลยอง ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองลำพูน ให้พระยามหยังคบุรีเจ้าเมืองยองและน้องอีกสามคน ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำกวง ตรงข้ามกับเมืองลำพูน ที่บ้านเวียงยอง ให้ผู้คนที่อพยพจากเมืองยู้ เมืองหลวย ไปตั้งถิ่นฐานอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้ชุมชนเหล่านี้ทอผ้าให้กับเจ้าเมืองลำพูน นอกจากนั้นการตั้งถิ่นฐานของชาวยองจะขยายตัวไปตามแนวลำน้ำ หมู่บ้านหลักในขณะนั้นในเขตลุ่มแม่น้ำกวง มีบ้านเวียงยอง บ้านยู้ บ้านหลวย บ้านตอง บ้านหลิ่วห้า (ศรีบุญยืน) บ้านปิงห่าง (หนองหมู) ตามลุ่มแม่สาร มีบ้านป่าขาม บ้านสันป่าสัก บ้านสัมคะยอม ในเขตลุ่มแม่น้ำปิง มีบ้านริมปิง บ้านประตูป่า บ้านหลุก บ้านบัว บ้านบาน ในเขตลุ่มน้ำแม่ทา มีบ้านป่าซาง บ้านสบทา บ้านฉางข้าวน้อย บ้านแซม บ้านสะปุ๋ง บ้านหวาย อีกส่วนหนึ่งได้ขยายตัวจากที่ราบป่าซางเข้าสู่เขตอำเภอบ้านโฮ่ง และอำเภอลี้ ในลุ่มแม่น้ำลี้ มีชาวไตเขินจากเชียงตุง มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านสันดอนรอม นอกเขตกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ที่บ้านแป้น ตำบลบ้านแป้นและก่อนการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวยอง ได้มีการกวาดต้อนชาวไตใหญ่จากเมืองปุ เมืองปั่น เมืองสาด เมืองนาย เมืองขวาด เมืองแหน และกลุ่มคนที่เรียกว่า ยางค้างหัวตาด ยาวหัวด่าน มาไว้ที่เวียงป่าซาง ภายหลังที่ตั้งเป็นเมืองลำพูน เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๘ ในฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราชขึ้นกับราชอาณาจักรสยามแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๓๕๑ พระเจ้ากาวิละได้เกณฑ์กำลังพลชาวเมืองลำพูน ประมาณ ๑,๐๐๐ คนรวมกับกำลังจากเชียงใหม่ และลำปาง เข้าตีเมืองยาง ที่ถูกพม่ายึดไว้แต่ไม่สำเร็จ จึงเทครัวอพยพชาวเมืองยองลงมาอยู่ที่เชียงแสน

กล่าวโดยสรุปคือ ในครั้งนั้นลำพูนมีสงครามกับลพบุรี ในสมัยอยู่ใต้อิทธิพลของเขมรเป็นช่วงเวลาที่เขมรเข้ามามีอิทธิพลเหนือลพบุรี กษัตริย์ลพบุรีที่กล่าวถึงในตำนานนั้นเป็นกษัตริย์หรือแม่

ทัพเขมร การที่ชาวลำพูนต้องรบกับลพบุรีนั้น เป็นการเข้าไปช่วยละโว้ หรือลพบุรี ซึ่งเป็นคนเชื้อชาติเดียวกันรบกับเขมรเมื่อทัพจากลพบุรี ซึ่งมีนายทัพเป็นเขมร ยกขึ้นมาตีลำพูนก็ไม่เคยตีได้ อาจเป็นเพราะว่าทหารเมืองลำพูนและทหารเมืองลพบุรีเป็นคนเชื้อชาติเดียวกัน แต่ผู้ที่คุมทัพลพบุรี คือ เขมร ดังนั้นคงจะเกิดการบังคับให้พวกลพบุรีขึ้นมารบกับลำพูนโดยไม่เต็มใจ เขมรจึงไม่เคยรบชนะหริภุญไชยได้เลยตลอดประวัติศาสตร์ ซึ่งในตำนานเมืองเหนือยังกล่าวไว้ด้วยว่า ในการยกทัพมาตีเมืองลำพูน ๒ ครั้งหลัง ทหารเมืองลพบุรีเกิดหลงทาง หาทางเข้าเมืองลำพูนไม่ถูกทั้ง ๒ ครั้ง ทัพลพบุรีจึงต้องยกกลับ อาจเป็นได้ว่าทหารลพบุรีคงจะแกล้งนำทางให้หลง ทำให้ไม่สามารถเข้าตีลำพูนได้ปี พ.ศ. ๑๕๙๐ เกิดอหิวา ระบาดขึ้นในเมืองลำพูน ทำให้ประชาชนต้องหนีเข้าไปในพม่า และอาศัยอยู่ที่เมืองหงสาวดีถึง ๖ ปี ซึ่งขณะนั้นหงสาวดียังเป็นเมืองของพวกมอญอยู่ ชาวลำพูนจึงได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากชาวเมืองหงสาวดี เพราะชาวเมืองลำพูนและหงสาวดีต่างก็เป็นคนที่เกือบ จะมีเชื้อชาติเดียวกันและพูดภาษาเดียวกัน จนเมื่อสถานการณ์โรคระบาดดีขึ้น ชาวลำพูนจึงได้กลับมายังบ้านเมืองของตน เมื่อกลับมาแล้วคงจะเกิดความคิดถึงชาวเมืองหงสาวดีที่ได้เคยไปอาศัยพักพิง จึงพากันนำอาหารใส่ภาชนะแล้วลอยไปในแม่น้ำ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสายน้ำที่ไหลไปถึงเมืองหงสาวดีและสันนิษฐานว่าการลอยภาชนะใส่อาหารลงในแม่น้ำนั้นคงเป็น ต้นกำเนิดของประเพณีลอยกระทงที่มีสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้

ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัย ประเพณียี่เป็งเป็นประพณีเก่าแก่ที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัยได้มีประเพณีเดือนยี่และทำพิธีลอยโขมดแล้ว[๓๕] ในเวลาค่ำคืนของวันเพ็ญเดือนยี่ มีการจัดแต่งเครื่องสักการบูชาใส่กระทง จุดธูปเทียนและนำปล่อยลงในน้ำแสงไฟจะกระทบกับน้ำ เกิดเป็นเงาขึ้นวับๆ แวม ๆ มองเห็นเป็นเสมือนแสงพะเนียงไฟผีโขมด ซึ่งผีโขมดนี้เป็นชื่อเรียกผีป่า ที่ออกหากินในเวลากลางคืน มีพะเนียงไฟมองเห็นเป็นระยะอย่างผีกระสือชาวล้านนาจึงเรียกว่า “ลอยโขมด”[๓๖]

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....พ.ศ. ๑๔๙๐ พระยาจุเลราชได้ครองราชสมบัติต่อจากกระมลราชในลำพูน สมัยนั้นลำพูนได้เกิดโรคระบาด หรือที่ตำนานว่า “โรคหิว” หรือ “โรคห่า” หรือ “อหิวาตกโรค” ทำให้ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก พวกที่ยังไม่ตายเห็นว่าถ้าอยู่ในเมืองลำพูนต่อไปก็

---

[๓๕] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย,** หน้า ๒๓๕.

[๓๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๕.

ต้องตายแน่ จึงพากันอพยพไปอาศัยอยู่ยังเมือง “สุธรรมวดี” คือเมืองสะเทิม ประเทศรามัญหรือมอญ”[๓๗]

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า สมัยนั้นลำพูนได้เกิดโรคระบาด หรือที่เรียกว่า “อหิวาตกโรค” ทำให้ผู้คนล้มตาย จึงพากันอพยพไปอาศัยอยู่ยังเมือง “สุธรรมวดี” หรือที่เรียกว่า “ชาวมอญ” เพราะชาติไทยเราสมัยนั้นลงมาตั้งอยู่แต่เมืองเชียงแสนเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า สมัยพระเจ้าพุกามกษัตริย์พม่าตีได้เมืองสะเทิม และได้เก็บเอาบุตรธิดาของชาวเมืองไปเป็นบาทบริจาริกาเป็นอันมาก เมื่อเบื่อหน้าก็ทอดทิ้งเสีย พวกชาวเมืองหริภุญชัยก็อพยพหลบหนีไปอาศัยอยู่กับพระเจ้าหงสาวดี ซึ่งทรงอนุเคราะห์เป็นอย่างดี ไปอยู่นานถึง ๖ ปี ครั้นทราบว่าโรคระบาดสงบลงแล้ว ก็คิดถึงบ้านเมืองเดิมของตัว ก็พากันกลับมายังลำพูนอีก ครั้นถึงวัน เดือน ปี ครบรอบที่ได้จากพี่น้อง ทางเมืองหงสาวดีมา ก็จัดแต่งธูปเทียน เครื่องสักการะบูชาใส่ในกระทงลอยไปตามแม่น้ำเป็นการส่งเสริมความคิดถึงไปยังญาติพี่น้องที่อยู่เมืองหงสาวดีนั้น เรียกวันว่าลอยโขมด หรือลอยไฟ และถือเป็นประเพณีสืบมา

ตำนานประเพณียี่เป็งที่พบในคัมภีร์ใบลานที่ใช้เทศนาธัมม์ตามวัดต่าง ๆ ในล้านนา เช่น คัมภีร์อานิสงส์ประทีป คัมภีร์อานิสงส์ผางประทีป และคัมภีร์อานิสงส์ยี่เป็ง ลอยประทีปโคมไฟเป็นคัมภีร์ที่มักใช้เทศนาธรรมในช่วงประเพณียี่เป็ง ในคัมภีร์เหล่านี้ ได้กล่าวถึงตำนานหรือมูลเหตุแห่งการบูชาและอานิสงส์ที่เกิดจากการบูชาผางประทีป

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....ในประเพณียี่เป็งชาวล้านนามีความเชื่อเรื่องอานิสงส์ผางประทีป หรือที่เรียกว่า พระเจ้าห้าพระองค์....”[๓๘]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ในคัมภีร์ อานิสงส์ประทีป ได้กล่าวว่าหลังจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมแล้วได้ประทับอยู่เมืองสาวัตถี และเสด็จไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และเสด็จกลับลงมาโปรดพระพุทธบิดา เมื่อถึงเดือนยี่เป็ง มีเทวบุตรตนหนึ่ง ชื่อ สยามาเทวบุตร พร้อมด้วยบริวารต้องการสักการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยประทีป จึงแปลงกายเป็นนก ใช้ปากและเท้าถือผางประทีปบินไปพร้อมนกแปลง ซึ่งเป็นบริวาร ประทักษิณรอบพระพุทธเจ้า ๓ รอบ ได้เกิดอัศจรรย์แสงประทีปสว่างไสวไปทั่วชมพูทวีป คนทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์ยิ่งนัก จึงได้พากันมาทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงเทศนาธรรมถึงอานิสงส์การจุดประทีปเป็นพุทธบูชาว่าการสักการบูชาประทีปในเดือนยี่เป็ง ถือเป็นการบูชาพระรัตนตรัย

---

[๓๗] สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

[๓๘] สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวล้านนามีความเชื่อเรื่อง อานิสงส์การบูชาประทีป ส่งผลทำให้ผู้ถวายทานมีรูปร่างและผิวพรรณงดงามไปทุกๆ ชาติเป็นที่รักแก่คนและเทวดาทั้งหลายใน อานิสงส์ผางประทีป กล่าวไว้ว่า “พระเจ้าห้าพระองค์ ได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตม (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) พระศรีอริยะเมตไตร ที่ทั้งห้าพระองค์ได้กำเนิดจาก แม่กาเผือกเป็นไข่ห้าฟอง และวันหนึ่งขณะที่แม่กาออกไปหาอาหารได้เกิดพายุ ทำให้ไข่ทั้งไข่ฟองพัด ตกจากรังไหลไปตามแม่น้ำ และมีแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง เมื่อไข่ทั้งห้า ฟองฟักออกมาเป็นมนุษย์เพศชายและได้บวชเป็นฤษีทั้งห้า”[๓๙] ยังมีความเชื่อที่สอดคล้องกันเชื่อกันว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....ชาวล้นนายังมีความเชื่อเรื่อง อานิสงส์ยี่เป็งลอย ประทีปโคมไฟ หากได้บูชาในวันเดือนยี่เป็ง จะได้ผลานิสงส์ผิวพรรณงดงาม ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน และได้ไปเกิดบนสรวงสวรรค์....”[๔๐]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เชตวนาราม พระองค์ได้เทศนาชาดกเรื่อง อานิสงส์ยี่เป็งลอยประทีปโคมไฟ ของพระพุทธเจ้าชื่อโกนาคมนะ ครั้งหนึ่งพระสาวกชื่อ อุตตระ ได้เข้านิโรธสมาบัติในถ้ำสุตคูหาในดอยสิริทัตกะ และเมื่อออกจากนิโรธ สมาบัติได้เกิดนิมิตว่า หากผู้ใดได้ถวายทานแก่พระองค์ในวันพรุ่งนี้จะได้อานิสงส์เป็นอย่างมาก และได้ เล็งเห็นด้วยญาณว่า มีชายทุกข์ไร้เข็ญใจผู้หนึ่งจะรอถวายทานแก่พระองค์ รุ่งเช้าพระองค์จึงได้อุ้ม บาตรไปโปรดยังบ้านชายผู้นั้น ชายผู้นั้นเกิดปีติศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ถวายข้าวกับแคบหมู แก่พระองค์ และอธิษฐานขอให้ได้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าพระศรีอริยะเมตไตร ที่จะมาบังเกิดใน ภายภาคหน้า เมื่อพระอุตตระได้กล่าวอนุโมทนาแล้ว ก็เสด็จกลับนำเอาแคบหมูมาบีบเป็นน้ำมันลงใน ผางประทีป และจุดบูชาพระพุทธเจ้าโกนาคมนะ ซึ่งวันนั้นเป็นวันเดือนยี่เป็งพอดี พอจุดประทีปบูชา แล้วนั้น แผ่นดินที่หนาได้สองแสนสี่หมื่นโยชน์ก็ไหวเป็นที่อัศจรรย์ พญาโสกราชาจึงได้ทูลถาม พระพุทธเจ้า ว่าเป็นเพราะเหตุใด พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า มีชายทุกข์ไร้เข็ญใจได้ถวายแคบหมูใส่บาตร แก่พระอุตตระเถรเจ้า และพระอุตตระเถรเจ้าได้นำมาใส่ผางประทีปจุดเป็นพุทธบูชา เมื่อจุดบูชาในวัน เดือนยี่เป็งจะมีผลานิสงส์มากนัก พระพุทธเจ้าได้เทศนาธรรม

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า อานิสงส์เดือนยี่เป็งลอยประทีปโคมไฟ หากได้บูชา ประทีปโคมไฟในวันเดือนยี่เป็ง จะได้ผลานิสงส์เป็นที่รักแก่คนและเทวดา ไม่มีโรคภัยเบียดเบียนและ

---

[๓๙] อุดม รุ่งเรืองศรี, **อานิสงส์ประทีส/ประทีป**, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๘๙๐.

[๔๐] สัมภาษณ์ พระครูอาทร เจ้าคณะอำเภอหางดง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

ได้ไปเกิดบนสรวงสวรรค์ ในเดือนยี่เป็งบุคคลใดที่ทำประทีปโคมไฟ ไปลอยในแม่น้ำน้อยใหญ่ หนองวังและโบกขรณี เพื่อบูชารอยพระพุทธบาตรริมฝั่งแม่น้ำเมืองนาคราชบาดาลก็ดี เมื่อเกิดมาในชาตินี้จะได้เป็นพญาใหญ่โต ในแผ่นดิน ผิวพรรณงดงามดั่งพระจันทร์วันเพ็ญ มีฤทธิ์ปราบได้ทวีปทั้งสี่ เป็นที่เกรงขาม มีปัญญาหลักแหลม มีทรัพย์สมบัติ ช้าง ม้า วัว ควาย ข้าคน และได้เกิดบนสรวงสวรรค์ชั้นฟ้า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....ทุกวัดก็จะมีการทำบุญทางศาสนา ในตอนเช้าของวันเพ็ญและมีการฟังเทศน์มหาชาติ แบบพื้นเมือง ซึ่งการฟังเทศน์พระธรรมกถึกผู้เทศน์จะต้องใช้เคล็ดในการเทศน์ให้ฟังกันอย่างสนุกสนาน และได้เนื้อหาทางศีลธรรม....”[๔๑]

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า วัดวาอารามหรือสถานที่สำคัญได้จัดสถานที่ให้สวยงามเป็นพิเศษ ที่ซุ้มประตูของวัด และในพระวิหารก็จัดตกแต่งด้วยดอกไม้ โคมไฟสวยงาม และบ้างก็ประดิษฐ์โคมไฟชนิดหนึ่งรอบ ๆ จะมีรูปสัตว์ต่าง ๆ อยู่ภายในโคม แขวนหรือตั้งไว้ในวัดเมื่อจุดไฟแล้วจะมองเห็นภาพต่างๆ ในโคมไฟนี้ ตามภาษาพื้นเมือง เรียกว่า “โคมผัด” ในงานวันนั้นรอบ ๆ บริเวณก็จะจุดไฟด้วยเทียน หรือตั้งประทีปไว้รอบ ๆ เพื่อเป็นการบูชาระลึกถึงพระพุทธเจ้า

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า มีการประดับประดาโคมไฟ ทุกวัดจะมีการทำบุญทางศาสนา ในตอนเช้าของวันเพ็ญและมีการฟังเทศน์มหาชาติ แบบพื้นเมือง ซึ่งการฟังเทศน์พระธรรมกถึกผู้เทศน์จะต้องใช้เคล็ดในการเทศน์ให้ฟังกันอย่างสนุกสนาน และได้เนื้อหาทางศีลธรรมพร้อม ๆ กันไป ซึ่งก็มักจะนิยมให้ท่านเทศน์กัณฑ์มัทรี ชูชก กัณฑ์กุมาร มหาราช และนครกัณฑ์ ซึ่งบางแห่งก็มีการเทศน์ทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์

กล่าวโดยสรุปคือ ความเชื่อเป็นการยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริง หรือมีการดำรงอยู่จริง กับคำสอนที่ว่า “ควรบูชาสิ่งที่ควรบูชา” การที่ชาวล้านนาแสดงความเคารพ กราบไหว้ ให้ความเชื่อต่อประเพณียี่เป็งนั้น เป็นอามิสบูชา คือการบูชาด้วยเครื่องสักการะที่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น การถวายดอกไม้ธูปเทียน เป็นเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย การถวายเครื่องไทยธรรมหรือปัจจัย ๔ เป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ ธรรมบูชา คือการบูชาด้วยการปฏิบัติ เรียกว่า ปฏิบัติบูชา คือการประพฤติธรรมด้วยความตระหนักเอื้อเฟื้อในพระสัทธรรมคำสอนและนำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต

---

[๔๑] สัมภาษณ์ พระครูอดุลสีลกิตติ์, เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ ปราชญ์ล้านนา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

สมัยอาณาจักรล้านนา[๔๒] เกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๕ มีศูนย์อยู่ที่เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ หรือจังหวัดชียงใหม่ ผู้ก่อตังอาณาจักรล้านนา คือ พระยามังรายมหาราช ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๐๔-๑๘๕๔ ซึ่งเดิมปกครองเมืองเชียงแสน ขณะนั้นในภาคเหนือมีอาณาจักรน้อยใหญ่หลายแห่ง เช่น หริกุญชัย เขลางค์ (ลำปาง) โยนกเชียงแสน พระยามังรายมหาราชสามารถปราบปรามและรวบรวมแว่นแค้วนต่าง ๆ ในภาคเหนือเข้าด้วยกันเป็นอาณาจักรล้านนาและตั้งราชธานีแห่งใหม่ขึ้นที่เวียงกุมกาม แต่ประทับอยู่ไม่นานก็ย้ายเมืองอยู่ที่เชียงใหม่ใน พ.ศ. ๑๘๓๙ อาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองหลายด้าน ราชอาณาจักรของชาวไทยวนในอดีตที่ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตลอดจนสิบสองปันนา เช่น เมืองเชียงรุ่ง (จิ่งหง) มณฑลยูนนาน ภาคตะวันออกของพม่าฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งมีเมืองเชียงตุงเป็นเมืองเอก ฝั่งตะวันตกแม่นำสาละวิน มีเมืองนายเป็นเมืองเอก และ ๘ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน โดยมีเมืองเชียงใหม่ เป็นราชธานี มีภาษา ตัวหนังสือ วัฒนธรรม และประเพณีเป็นของตนเอง ต่อมาถูกปกครองในฐานะรัฐบรรณาการของอาณาจักรตองอู อาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรอังวะ จนสิ้นฐานะอาณาจักร กลายเป็นเมืองส่วนหนึ่งของอาณาจักรอังวะในราชวงศ์ยองยาน

ชื่ออาณาจักรล้านนา ล้านนา หมายถึง ดินแดนที่มีนานับล้าน หรือมีที่นาเป็นจำนวนมากคู่กับล้านช้าง คือ ดินแดนที่มีช้างนับล้านตัว เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ คำว่า “ล้านนา” กับ “ลานนา” เป็นหัวข้อโต้เถียงกัน ซึ่งคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งมี ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นประธาน ได้ให้ข้อยุติว่า “ล้านนา” เป็นคำที่ถูกต้อง และเป็นคำที่ใช้กันในวงวิชาการ ปัญหาที่นำไปสู่การโตเถียงกันนั้น สืบเนื่องมาจากในอดีตการเขียนมักไม่ค่อยเคร่งครัดในเรื่องวรรณยุกต์ แต่ก็เป็นที่เข้าใจกันว่า แม้จะเขียนโดยไม่มีรูปวรรณยุกต์โทกำกับ แต่ให้อ่านเหมือนมีวรรณยุกต์โท สำหรับคำ “ลานนา” น่าจะมาจากพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “ลานนา หมายถึง ทำเลทำนา” ซึ่งทำให้คำว่าลานนาใช้กันมาเป็นเวลาเกือบหนึ่งศตวรรษ “ล้านนา” ในศิลาจารึกที่วัดเชียงสา ซึ่งเขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๙๖

มีอาณาเขตหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า ดินแดนล้านนา หมายถึง ดินแดนบางส่วนของอาณาเขตบริเวณ ลุ่มน้ำแม่โขง ลุ่มน้ำสาละวิน แม่น้าเจ้าพระยา ตลอดจนเมืองที่ตั้งตามลุ่มน้ำสาขาเช่นแม่นำกก แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำปาย แม่นำแตง แม่น้างัด ฯลฯ โดยมีอาณาเขตทางทิศใต้จดเมืองตาก และจดเขตดินแดนด้านเหนือของอาณาจักรสุโขทัยทิศตะวันตกเลยลึกเข้าไปในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ทิศตะวันออกจดฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ทิศเหนือจด

---

[๔๒] วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, แคว้นโยนก อาณาจักรโยนกเชียงแสน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.photoontour.com/thai_history/YoNok_Kingdom.htm. [๑๕ มราคม ๒๕๖๑].

เมืองเชียงรุ่ง (หรือคนจีนเรียกในปัจจุบันว่า เมืองจิ่งหง) เนื่องจากคนจีนออกเสียงภาษา “ไทยลื้อ” ไม่ชัดจาก “เจียงฮุ่ง” จึงกลายเป็น “จิ่งหง” Jinghong ซึ่งบริเวณชายขอบของล้านนา อาทิ เมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองปุ เมืองสาด เมืองนาย เป็นบริเวณที่รัฐล้านนาแผ่อิทธิพล ไปถึงในเมืองนั้นๆใน สมัยโบราณได้กล่าวถึงเมืองขึ้นกับดินแดนล้านนามี ๕๗ เมือง ดังปรากฏในตำนาน พื้นเมืองของเชียงใหม่ว่า ในสัตตปัญญาสล้านนา ๕๗ หัวเมือง แต่ก็ไม่ได้ระบุว่ามีเมืองใดบ้าง ปัจจุบันมีหลักฐานที่พม่านำไปจากเชียงใหม่ในสมัยที่พม่าปกครองเมืองเชียงใหม่ และได้แปลเป็นภาษาพม่า

อาณาเขตของล้านนาในรัชกาลพญามังรายนั้น ทางเหนือถึงเชียงรุ่งและเชียงตุง, ตะวันออกถึงน้ำโขง แต่ไม่รวมเมืองพะเยา เมืองน่าน และเมืองแพร่, ทิศใต้ถึงนครเขลางค์และตะวันตกถึงอาณาจักรพุกาม การปกครอง ในการปกครองบ้านเมือง พญามังรายทรงอาศัยประมวลกฎหมายที่เรียก “วินิจฉัยมังราย” หรือ “มังรายศาสตร์” ซึ่งเป็นราชศาสตร์ อันกลั่นกรองมาจากคำวินิจฉัยที่พระมหากษัตริย์มีไว้ แล้วประมวลเข้าเป็นหมวดเป็นหมู่ ในรัชกาลพญามังราย วินิจฉัยมังรายมีเพียงยี่สิบสองมาตรา ประกอบด้วย เรื่องการหนีศึกความชอบในสงคราม หน้าที่ของไพร่ในอันที่จะต้องเข้าเวรมาทำงานหลวงสิบวัน กลับบ้านไปทำไรไถ่นาสิบวัน สลับกันไป

พระประวัติ เจ้าดารารัศมี พระราชชายา มีพระนามเดิมว่า “เจ้าดารารัศมี” พระนามลำลองเรียกกันในหมู่พระประยูรญาติว่า “เจ้าอึ่ง” ประสูติเมื่อวันอังคาร ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีระกา หรือตรงกับวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๖ เมื่อเวลา ๐๐.๓๐ น. เศษ ณ คุ้มหลวงกลางเวียง นครเชียงใหม่ เป็นพระราชธิดาในพระเจ้าอินทวิชยานนท์กับเจ้าทิพเกสร เป็นพระราชธิดาในพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ และเจ้าอุษา พระมหาเทวี เจ้าดารารัศมีมีพระเชษฐภคินีร่วมพระโสทรหนึ่งพระองค์ คือ เจ้าจันทรโสภา เมื่อทรงพระเยาว์ เจ้าดารารัศมีทรงพระอักษรทั้งฝ่ายล้านนา สยามและภาษาอังกฤษ จนแตกฉาน ทั้งยังได้ทรงศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ จนนับได้ว่าทรงเป็นผู้รอบรู้ในด้านขนบประเพณีอันเก่าแก่เหล่านั้น ดีที่สุดคนหนึ่งทีเดียว ในด้านการกีฬานั้นเล่า ก็โปรดการทรงม้าเป็นอย่างยิ่ง

เหตุแห่งการเสด็จเข้าวังหลวง ในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ได้อัญเชิญพระกุณฑลและพระธำมรงค์เพชร ไปพระราชทานเป็นของเฉลิมพระขวัญแก่เจ้าหญิงดารารัศมี นัยว่าเป็นของทรงหมั้นนั่นเอง รวมทั้ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีโสกันต์ฯ พระราชทานเจ้าหญิงดารารัศมีตามแบบอย่างเจ้านายใน “ราชวงศ์จักรี” เป็นกรณีพิเศษในปี ๒๔๒๙ นั้น พระเจ้าอินทวิชยานนท์ได้เสด็จลงมายังกรุงเทพฯ เพื่อร่วมในพระราชพิธีลงสรง และสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เจ้าหญิงดารารัศมีได้โดยเสด็จพระราชบิดาลง

มากรุงเทพฯ ในครั้งนี้ด้วยและได้รับราชการฝ่ายในเป็นเจ้าจอม ตำแหน่งพระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เลยประทับอยู่ ณ กรุงเทพพระมหานครนับแต่นั้นมา

เหตุแห่งการเมืองไปสู่ความรักระหว่างสองพระองค์ เมื่อพระองค์เสด็จเข้ามาประทับในพระบรมมหาราชวัง พระราชบิดาได้พระราชทานเงินค่าตอไม้ เพื่อสร้างพระตำหนักขนาดใหญ่ขึ้นใหม่ในเขตพระราชฐานชั้นใน ในพระบรมมหาราชวังเพื่อเป็นที่ประทับของ เจ้าจอมดารารัศมี และข้าราชบริพารในพระองค์ ในระหว่างที่ประทับอยู่ใน พระบรมมหาราชวัง ทรงดำรงพระองค์อย่างเรียบง่ายมิได้สนพระทัยต่อการถูกมองพระองค์ว่าเป็น “เจ้าหญิงเมืองลาว” แต่ประการใด ทรงให้ข้าราชบริพารในพระตำหนักแต่งกายด้วยผ้าซิ่นแบบล้านนา เหมือนเมื่อครั้งที่ยังประทับอยู่ ณ คุ้มหลวงนครเชียงใหม่ทุกประการ รวมทั้งโปรดให้ให้ศึกษาศิลปะดนตรีไทย ดนตรีสากล การขับร้อง และการฟ้อนรำ ทั้งนี้ เจ้าจอมดารารัศมีสามารถทรงเครื่องดนตรีได้หลากหลายชนิด แต่ที่โปรดและทรงได้ถนัดที่สุดคือ จะเข้ เจ้าจอมดารารัศมี ยังทรงสนพระทัยในการถ่ายรูปซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่ในสมัยนั้นนอกเหนือไปจากพระปรีชาสามารถด้านการทรงม้า ขณะนั้นยังทรงเป็นเพียงเจ้าจอมพระสนม ยังไม่ได้รับการสถาปนาให้เป็นเจ้านายในราชวงศ์จักรี จนกระทั่งปี ๒๔๕๑ ที่เจ้าจอมมารดาดารารัศมีมีพระประสงค์จะเสด็จกลับไปเยือนนครเชียงใหม่ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสถาปนาเจ้าจอมมารดาดารารัศมี ขึ้นเป็นพระมเหสีอีกพระองค์หนึ่ง ดำรงพระอิสริยยศ “พระราชชายา” และดำรงฐานันดรศักดิ์เจ้านายแห่งพระราชวงศ์จักรีนับแต่นั้น ถึงแม้จะทรงศักดิ์เป็นพระมเหสีในตำแหน่งพระราชชายา แต่กระบวนเสด็จพระราชดำเนินคืนสู่นครเชียงใหม่ครั้งนั้น รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้จัดการพระราชทานอย่างเต็มตามโบราณราชประเพณีเสมอด้วยทรงครองพระอิสริยยศพระมเหสีในตำแหน่ง “พระอัครชายาเธอ” เลยทีเดียว ดังปรากฏความตามสำเนาพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานไปยังผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดกระบวนเสด็จครั้งนั้นอย่างชัดเจน ด้วยการดำรงพระองค์อย่างเรียบง่าย หากแต่แฝงไว้ด้วยพระปรีชาญาณ ความมุ่งมั่น และความเชื่อมั่นในพระองค์ กอปรกับความจงรักภักดีที่ทรงมีต่อพระราชสวามี จึงเป็นที่โปรดปรานฯ ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในที่สุดเจ้าดารารัศมี ซึ่งขณะนั้นยังทรงดำรงตำแหน่ง “เจ้าจอมดารารัศมี” ก็ทรงพระครรภ์และมีพระประสูติกาลพระราชธิดา

เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๕ การสิ้นพระชนม์ของพระราชธิดาในคราวนี้นั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสียพระทัยยิ่งนัก ทรงมีรับสั่งกับสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวโทษพระองค์เองว่า “ทรงเสียพระทัยยิ่งนัก ที่ทรงมิได้สถาปนาพระยศพระราชธิดาให้เป็น “เจ้าฟ้า” ตามศักดิ์แห่งพระมารดาซึ่งเป็นเจ้าหญิงพระราชธิดาในพระเจ้าประเทศราช เป็นเหตุให้พระธิดาสิ้นพระชนม์” แต่สำหรับเจ้าจอมมารดาดารารัศมีแล้วนั้น ทรงเสียพระทัยอย่างที่สุดไม่สามารถรับสั่งเป็นคำพูดได้ ทรงฉีกทำลายพระฉายาลักษณ์ที่ “พระราชสวามี” ประทับร่วมอยู่กับ

“พระองค์” และ “พระราชธิดา” เสียจนหมดสิ้น อย่างไรก็ตาม หลังจากทรงได้รับลายพระหัตถเลขาจากพระราชบิดาที่ส่งมาประทานแล้ว ทำให้ทรงมีกำลังพระทัยดีขึ้นโดยลำดับ ต่อมาภายหลัง เจ้าจอมมารดาดารารัศมีมิได้มีพระประสูติกาลอีกเลย ทั้งที่โดยความจริงแล้วนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยเอาไว้ก็ตาม ไม่ว่าจะอย่างไร เจ้าจอมมารดาดารารัศมี ก็ยังทรงมุ่งมั่นรับใช้เบื้องพระยุคลบาท และถวายความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระบรมราชสวามีอย่างหาที่สุดไม่ได้โปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศขึ้นเป็น “เจ้าดารารัศมี พระราชชายา”

ประเพณียี่เป็งในอาณาจักรล้านนา ในหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือได้ประมวลเกี่ยวกับการเข้ามาของประเพณีลอยกระทงไว้ดังนี้ ลอยกระทงเป็นประเพณีเก่าแก่สันนิษฐานกันว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากพิธีตามประทีปหรือทีปาวลี ของอินเดีย ซึ่งจะมีการลอยกระทงเพื่อบูชาเทพเจ้าทั้งสามของศาสนาพราหมณ์ คือพระพรหม พระอิศวร และพระนารายณ์และประเทศไทยได้รับเอาคติความเชื่อนี้ เข้ามาปรับกับความเชื่อของท้องถิ่น เกิดเป็นประเพณีการลอยกระทง เพื่อขอขมาลาโทษ พระแม่คงคาขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวไทยสมัยก่อนประกอบอาชีพเกี่ยวกับ การกสิกรรมซึ่งจะต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยหลักในการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร ต่อมาการลอยกระทงได้กลายเป็นประเพณีที่ชาวไทยทั่วทุกภูมิภาคถือปฏิบัติกันทั่วไป จนเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลกและเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศไทยแต่ละภูมิภาคต่างก็มีประเพณีปฏิบัติตามวิถีวัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่นนั้น กระทงที่นำมาลอยส่วนใหญ่มักจะประดิษฐ์เป็นรูปดอกบัวบานอย่างสวยงามด้วยวัสดุซึ่งหาได้ในท้องถิ่น เมื่อถึงเวลาพลบค่ำบรรดาผู้คนต่างนำกระทงที่เตรียมไว้มาปักดอกไม้ จุดธูป เทียน แล้วปล่อยให้ล่องลอยไปตามกระแสน้ำ บางคนก็ตัดผมและเล็บใส่ลงไปด้วยเพื่อให้เคราะห์ต่าง ๆ ลอยไปพร้อมกับกระทง บางคนก็ใส่เงินลงไปในกระทงเพื่อเป็นการให้ทานอธิษฐานขอพรให้สมหวังในความรัก

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ผู้ที่ริเริ่มการลอยกระทงที่เชียงใหม่เป็นคนแรก โดยจุดเทียนบนกาบมะพร้าวทำเป็นรูปเรือเล็ก หรือรูปหงส์ และใช้ท่อนไม้ปอทำเป็นรูปเรือ....”[๔๓]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ผู้ที่ริเริ่มการลอยกระทงที่เชียงใหม่เป็นคนแรก ในช่วง พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๗๐ โดยจุดเทียนบนกาบมะพร้าวทำเป็นรูปเรือเล็ก หรือรูปหงส์ และใช้ท่อนไม้ปอทำเป็นรูปเรือ แต่ยังไม่เป็นที่นิยม เพราะชาวบ้านทั่วไปนิยมการประดับตกแต่งโคมตามบ้านเรือน ทำซุ้มประตูป่า และจัดเทศน์มหาชาติ หรือตั้งธรรมหลวงมากกว่า

---

[๔๓] สัมภาษณ์, พระครูปลัดชาติชาย, เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒.

ลอยกระทงเป็นประเพณีเก่าแก่ สันนิษฐานกันว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากพิธีตามประทีปหรือทีปาวลีของอินเดีย

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การลอยกระทงเพื่อบูชาเทพเจ้าทั้งสามของศาสนาพราหมณ์ และประเทศไทยได้รับเอาคติความเชื่อนี้ เข้ามาปรับกับความเชื่อของท้องถิ่น เกิดเป็นประเพณีการลอยกระทง เพื่อขอขมาลาโทษ พระแม่คงคาขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวไทยสมัยก่อนประกอบอาชีพเกี่ยวกับ การกสิกรรมซึ่งจะต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยหลักในการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร

กล่าวโดยสรุปคือ ประเพณีลอยกระทง เชื่อว่าได้สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง มีนางนพมาศหรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เป็นผู้ประดิษฐ์กระทงขึ้นครั้งแรก เรียกประเพณีลอยกระทงนี้ว่า “พิธีจองเปรียญ” หรือ “การลอยพระประทีป” ถ้าเป็นพิธีของชาวบ้านราษฎรทั่วไปเรียกว่า “ลอยกระทง” ในหลักฐานจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ เรียกว่า “งานเผาเทียนเล่นไฟ” ในพระพุทธศาสนา ให้มีการลอยกระทง และเรียกพิธีนี้ว่า “พิธีลอยบาป” กรุงศรีอยุธยานั้นเป็นราชธานีเก่าแก่ของไทยมีอายุยาวนานถึง ๔๑๗ ปี และมีกษัตริย์ครองราชย์ ๓๔ พระองค์ การบันทึกทางประวัติศาสตร์ได้ถูกทำลายอย่างมากจากการศึกสงครามในอดีต ด้วยเหตุนี้เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีลอยกระทงจึงมีน้อยมาก แต่ปฏิบัติต่อเนื่องมาจากสมัยสุโขทัย ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัยถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ ในเวลาค่ำคืนของวันเพ็ญเดือนยี่ มีการจัดแต่งเครื่องสักการบูชาใส่กระทง จุดธูปเทียนและนำปล่อยลงในน้ำ แสงไฟจะกระทบกับน้ำ เกิดเป็นเงาขึ้นวับ ๆ แวม ๆ มองเห็นเป็นเสมือนแสงพะเนียงไฟผีโขมด ซึ่งผีโขมดนี้ เป็นชื่อเรียกผีป่า ที่ออกหากินในเวลากลางคืน มีพะเนียงไฟมองเห็นเป็นระยะอย่างผีกระสือ ชาวล้านนาจึงเรียกว่า “ลอยโขมด”

บทที่ ๓

รูปแบบและพิธีกรรมประเพณียี่เป็งในล้านนา

"วันเพ็ญเดือนสิบสอง น้ำนองเต็มตลิ่ง เราทั้งหลายชายหญิง สนุกกันจริง วันลอยกระทง ลอย ลอยกระทง ลอย ลอยกระทง ลอยกระทงกันแล้ว ขอเชิญน้องแก้วออกมารำวง รำวงวันลอยกระทง รำวงวันลอยกระทง บุญจะส่งให้เราสุขใจ บุญจะส่งให้เราสุขใจ" เพลงวันลอยกระทงเป็นเพลงที่คนไทยและคนต่างชาติร้องได้และจำขึ้นใจ จนเป็นคติของชนชาติที่ประกอบกสิกรรม ซึ่งต้องมีน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ เมื่อพืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ จึงมีการลอยกระทงไปตามกระแสน้ำ เพื่อขอบคุณพระแม่คงคา เป็นการแสดงความคารวะขออภัยที่ได้ลงอาบ หรือปล่อยสิ่งปฏิกูลลงน้ำ ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งเป็นการบูชาเทพเจ้าตลอดจนรอยพระพุทธบาทพระเจดีย์จุฬามณีตามคติความเชื่อ หลังจากทำพิธีลอยกระทงแล้ว ก็จัดให้มีการละเล่นรื่นเริงสนุกสนาน เช่น การละเล่นพื้นเมือง อันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ

๓.๑ รูปแบบประเพณียี่เป็งในล้านนา

รูปแบบประเพณียี่เป็งจะเริ่มตั้งแต่ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เป็นการเตรียมงานบริเวณภายในวัด การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ (ตานหาคนต๋าย) การทานธรรมชาดาวันเกิด ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ชาวบ้านไปถวายภัคตาหารเช้า คณะศรัทธาชาวบ้านจะมาฟังเทศน์คาถาพัน คือเรื่องราวของเวสสันดรชาดก ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นภาษาบาลี รวมทั้งหมดมี ๑,๐๐๐ พระคาถาและการเทศน์ คัมภีร์มาลัยต้น มาลัยปลาย อานิสงส์เวสสันตระและธัมม์ไขวิบากเวสสันตระ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันฟังธรรมเทศนามหาชาติชาดก เริ่มตั้งแต่เช้าตรู่

๓.๑.๑ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เรียกว่า **"วันเตรียม"** หมายถึง การเตรียมงานบริเวณภายในวัด ที่เรียกว่า "การขัดราชวัตร" คือ การนำไม้ไผ่มาประสานเป็นรั้วรอบหน้าวิหาร เตรียมจัดตกแต่งประตูบ้านและประตูวัด ด้วยซุ้มประตูป่า โดยนำต้นกล้วย ใบมะพร้าว ต้นอ้อย ต้นข่า โคมหูกระต่ายโคมเงี้ยวหรือโคมชนิดต่าง ๆ ดอกบานไม่รู้โรย ดอกดาวเรือง ตกแต่งเป็นซุ้มประตูป่าอย่างงดงามมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเป็นเครื่องสักการะถวายการต้อนรับพระเวสสันดรในวันยี่เป็ง สื่อถึงครั้งเสด็จออกจากป่าเข้าสู่เมือง ซึ่งปรากฏในเวสสันดรชาดก อันเป็นชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะประสูติเป็นพระพุทธเจ้า การสร้างซุ้มประตูป่า นอกจากมีคติความเชื่อ ในเรื่องการต้อนรับการเสด็จกลับจากป่า

ของพระเวสสันดรแล้ว ยังเป็นซุ้มที่ใช้จุดผางประทีป เพื่อบูชาพระเจ้าห้าพระองค์ โดยจุดไว้ในโคมหูกระต่ายหรือโคมชนิดอื่น ๆ ที่ใช้ในการประดับตกแต่ง[๑] ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การจัดเตรียมสถานที่สำหรับการลอยกระทง การขุดลอกคลอง การช่วยกันเก็บขยะในแม่น้ำลำคลอง ชาวบ้านจะออกมาช่วยกันอย่างแข็งขัน....”[๒]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ผู้นำด้านศาสนา ผู้นำชุมชน ทุกฝ่ายได้วางแผนในการจัดเตรียมงานในวันลอยกระทงแบบนี้ทุกปี ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี ทำให้การจัดเตรียมสถานที่สำเร็จไปได้ด้วยดี เพราะพลังความสามัคคีของพี่น้องในหมู่บ้านทุกคน

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การจัดเตรียมสถานที่ลอยกระทงได้สื่อถึง ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะให้มีความสุข เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ในการที่จะทำให้ชุมชนมีความมั่นคงและปลอดภัย ทุกคนต่างมีความเข้มแข็ง พร้อมที่จะเสียสละและความสามัคคีของหมู่คณะจึงนำสุขมาให้คนในชุมชนของเราเอง

กล่าวโดยสรุปคือ การเริ่มเตรียมงานตั้งแต่วันแรก คือ กิจกรรมทำความสะอาดแม่น้ำลำคลองแสดงออกถึง ความสามัคคีและความเสียสละของคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการรักษาและเห็นคุณค่าของแม่น้ำ เป็นการปฏิบัติสืบทอดประเพณีอันดีงามที่เราควรอนุรักษ์ไว้เป็นแบบอย่างต่อไป การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับถือว่าเป็นหน้าที่หนึ่งของคนที่ยังเป็นอยู่และการทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับก็ต้องทำกับผู้รับที่มีศีลมีธรรมเท่านั้น เช่น พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เข้าถึงพระรัตนตรัย ตามภูมิตามกำเนิดที่สามารถรับผลบุญที่อุทิศให้ ผู้ที่จะรับฟังธรรมนี้ได้จัดเตรียมสิ่งที่จะนำถวาย เช่น ข้าวปลาอาหาร ที่ผู้ล่วงลับชอบทานในครั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ น้ำหนึ่งขวดเพราะมีความเชื่อว่าเมื่อทานข้าวเสร็จต้องได้ดื่มน้ำ ถวายเสื้อผ้า เพราะมีความเชื่อว่าผู้ล่วงลับไปแล้วจะได้สวมใส่ และการถวายคิลานะเภสัช หรือยารักษาโรค กรวยดอกไม้ธูปเทียนเพราะมีความเชื่อว่าจะได้ทำบุญกับพระศรีอริย เมตตรัย จากนั้นเป็นพิธีการฟังธรรมมาลัยโผดโลก และการฟังธรรมอานิสงส์ตานหาคนต๋าย ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

---

[๑] สัมภาษณ์ พระครูอาทร เจ้าคณะอำเภอหางดง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

[๒] สัมภาษณ์ นายเมธาวัฒน์ ทรัพย์พลากร, นักสันทนาการเทศบาลตำบลต้นธง, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การตานหาคนต๋าย หรือตานหาผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้นเป็นความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อบุพการี และเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้ลูกหลานได้ดูเป็นตัวอย่าง....”[๓]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า การทำบุญอุทิศหาผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างมีแบบแผนตามความเชื่อของคนในแต่ละท้องถิ่น การจัดเตรียมข้าวปลาอาหาร สิ่งของเครื่องใช้ ดอกไม้ธูปเทียน หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้ล่วงลับชอบกิน ชอบใส่ ชอบใช้ ผู้อุทิศบุญหาผู้ล่วงลับจะจัดเตรียมตามความเชื่อที่มีแต่โบราณ

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผลแห่งทานตามอาการแห่งการให้ การทานด้วยความเลื่อมใส จะมีผลอานิสงส์ทำให้ได้รับความเคารพนับถือจากผู้คนรอบข้าง ชีวิตมีความสุข จิตใจผ่องใสเบิกบาน การทานด้วยการเคารพนับถือต่อผู้รับ จะได้รับความยกย่องนับถือตอบ และมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคง ผู้คนชื่นชมสรรเสริญ ไม่มีใครกล้านินทาว่าร้ายให้เสื่อมเสีย หากมีบริวารก็จะเชื่อฟังอบรมสั่งสอนได้ง่ายไม่ต้องเป็นทุกข์ทางกายและใจ

กล่าวโดยสรุปคือ จากความเชื่อในการถวายข้าวสาร หรือ อาหารทานทั้งหลายทุกรูปแบบล้วนมีอานิสงส์จะทำให้มีกินมีใช้ไม่ขาดแคลนในทุกภพ ทุกชาติ แม้จะตายลงไปก็จะไม่อดอยากจะได้พบกับอาหารทานที่ได้เคยถวายเคยให้นั้นอยู่ตลอดกินไม่รู้จักหมด แม้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะเกิดมาอยู่ในครอบครัวที่อุดมสมบูรณ์พร้อมด้วยโภคทรัพย์และ อาหาร ชีวิตมีความสุข

การทานธรรมชาตาวันเกิด เป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งในประเพณียี่เป็ง เป็นการสร้างธรรมประจำวัน เดือน ปีเกิด เพื่อหวังอานิสงส์ความเป็นมงคล เสริมดวงชะตาชีวิต เกิดปัญญารู้แจ้งขึ้นกับตัวเอง และการได้สืบพระพุทธศาสนาตราบห้าพันวัสสา ดังปราชญ์ล้านนาได้กล่าวไว้ว่า “บุคคลใดก็ตาม ถ้าริบรอมทรัพย์สมบัติใดไม่ขึ้น เก็บเงินไม่อยู่มักทำให้สิ้นไปหมดไป ให้ทานธรรมชาตาของตนเสีย แล้วจะวุฒิจำเริญ” การทานธรรมชาตาในสมัยโบราณ ผู้ที่จะสร้างธรรมถวาย จะต้องไปว่าจ้างให้น้อย (ผู้บวชเป็นเณรแล้วลาสิกขา) หนาน (ผู้บวชเป็นพระแล้วลาสิกขา) เป็นผู้จาร (เขียน) เป็นตัวอักษรล้านนา (ตัวธรรม) ลงในใบลานเป็นผูก นำเขม่าที่ติดหม้อมาลูบ แล้วเช็ดจนปรากฏเป็นตัวอักษร และร้อยเชือกด้วยฝ้าย (เรียกว่า สายสยอง) เมื่อถึงประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีสิบสองเป็งและประเพณียี่เป็ง ผู้ที่ถวายจะนำธรรมใบลานที่สร้างขึ้นมาห่อในผ้าห่อคัมภีร์และนำไปถวายไว้ที่วัด การสร้างธรรมชาตา เป็นทานที่กล่าวไว้ตามจารีตโบราณ[๔] ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

---

[๓] สัมภาษณ์ สท.อนันต์ วุฒิโรธง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลต้นธง, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

[๔] สัมภาษณ์ พระครูอดุลสีลกิตติ์, เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การเตรียมกัณฑ์ธรรม หรือกัณฑ์เทศน์สำหรับจะนำไปฟังเทศน์ ตามคัมภีร์ธรรมชะตาวัน ชะตาเดือน และชะตาปี ที่นิยมกันมาแต่โบราณกาล เกี่ยวกับธรรมชะตานี้ ผู้ถวายจะต้องไปจ้างให้คนจารลงในใบลานเป็นผูกๆ แต่ละเรื่อง....”[๕]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า การทานธรรมชาตาวันเกิด เป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งในประเพณียี่เป็ง เป็นการสร้างธรรมประจำวัดเกิด เดือนเกิด และปีเกิด เพื่อหวังอานิสงส์ความเป็นมงคล เสริมดวงชะตาชีวิต เกิดปัญญารู้แจ้งขึ้นกับตัวเอง และการได้สืบพระพุทธศาสนา

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีการทานธรรมชะตานี้ ชาวล้านนาในอดีตนิยมสร้างธรรมถวายกันมาก ดังจะเห็นได้ว่าในหอไตรของวัดต่างๆ ในภาคเหนือ มีการเก็บรักษาพระธรรมคัมภีร์ที่จารบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาไว้เป็นจำนวนมาก และในท้ายธรรมแต่ละผูก มีการจารบันทึกชื่อผู้ถวายไว้

กล่าวโดยสรุปคือ ผลแห่งการทำบุญในวันเกิด มีความเชื่อว่า “ผู้ให้อาหาร” มีความเชื่อว่าคือ “ให้กำลัง” “ผู้ให้ผ้า” มีความเชื่อว่า “ให้ผิวพรรณ” “ผู้ให้ทาน” มีความเชื่อว่า “ให้ความสุข” “ผู้ให้ประทีป” มีความเชื่อว่า “ให้ดวงตา” “ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจ ย่อมได้สิ่งที่น่าพอใจ” “ผู้ให้สิ่งที่เลิศย่อมได้สิ่งที่เลิศ” “ผู้ให้สิ่งประเสริฐย่อมได้สิ่งที่ประเสริฐ” “ผู้ให้สิ่งที่ประเสริฐสุดย่อมได้สิ่งที่ประเสริฐสุด” ผลบุญแห่งการทำความดี เกิดจากความเชื่อในเรื่อง การทำดีย่อมได้ดีจึงนำไปสู่การประพฤติตนดำรงตนด้วยหลักพุทธธรรมจึงทำให้ชีวิตประสบความสุขกาย สุขใจ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๓.๑.๒. วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เรียกว่า **“วันดา”** หมายถึง วันที่ชาวบ้านไปถวายภัคตาหารเช้า (ตานขันข้าวหาคนต๋าย) ในการเทศน์ นิยมเทศน์ในวันเดือนยี่เหนือในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น ศรัทธาชาวบ้านจะมาฟังเทศน์คาถาพัน คือเรื่องราวของเวสสันดรชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นภาษาบาลี รวมทั้งหมดมี ๑,๐๐๐ พระคาถา และเทศน์คัมภีร์ต่อไปอีก คือ คัมภีร์มาลัยต้นมาลัยปลาย อานิสงส์เวสสันตระและธัมม์ไขวิบากเวสสันตระ ในตอนเย็นมีการก่อเจดีย์ทราย[๖] ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....ช่วงเย็นชาวบ้านจะเตรียมทำอาหารคาว หวาน ดอกไม้ธูป เทียน ข้าวสารอาหารแห้ง ผักสด ผลไม้ ปลอดสารพิษ มาทำบุญที่วัดตั้งแต่เช้า....”[๗]

---

[๕] สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

[๖] สัมภาษณ์ ผศ.ดร.เขียน วันทนียตระกูล, ข้าราชการบำนาญ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

[๗] สัมภาษณ์ พระครูปลัดชาติชาย, เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒.

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ในการทำบุญให้ทานของชาวบ้านนั้น ส่วนใหญ่จะลงมือปรุงอาหารคาว หวาน ด้วยตนเอง ส่วนผักและผลไม้ ส่วนใหญ่ปลูกกันเอง ไม่มีสารเคมี ดอกไม้ธูปเทียน ทำกรวยดอกไม้จากใบตองวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือวันประเพณียี่เป็งชาวบ้านจะนิยมทำบุญตักบาตร นับว่าเป็นประเพณีการทำบุญที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน สำหรับอาหารที่ใช้ตักบาตร หรือถวายพระนั้นจะประกอบไปด้วย อาหารคาว หวานเป็นหลัก และความเชื่อในอานิสงส์ของการทำบุญ การเลือกดอกไม้ถวายพระควรถวายดอกไม้ที่มีสีสวยสดมีกลิ่นหอม ไม่เหี่ยวเฉา จะส่งผลให้ผู้ที่ถวายเกิดชาติหน้าจะมีรูปร่างหน้าตาดี การทำบุญเป็นการสร้างความปรองดองให้กับชาวพุทธ เป็นความศรัทธา เพราะถ้าชาวพุทธทุกบ้านพร้อมเพรียงกันทำบุญจะเกิดเป็นพลังแห่งความสามัคคีขึ้น ซึ่งพลังนี้จะช่วยสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบสุข

กล่าวโดยสรุปคือ กิจกรรมการทำบุญให้ทาน การปฏิบัติธรรม การฟังเทศน์ ตามประเพณีซึ่งเกิดจากความเชื่อศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี ๔ ประการคือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อในกฎแห่งกรรม ๒) วิปากสัทธา เชื่อในผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือเราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การฟังเทศน์คาถาพัน จะสวดก่อนการเทศน์มหาชาติ การบูชากัณฑ์ก็ถือว่า ต้องใช้เครื่องบูชาเท่าจำนวนคาถา....”[๘]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า การเทศน์คาถาพัน คือ ชื่อเรียกการสวดพระคาถาเวสสันดรชาดกเป็นภาษาบาลีของพระสงฆ์ ซึ่งมีทั้งหมด ๑,๐๐๐ พระคาถา ซึ่งมักจะสวด “คาถาพัน” ก่อนการเทศน์มหาชาติ เพียงแต่ในการเทศน์ฯ นั้นผู้คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้โดยง่ายไม่มีความรู้ด้านภาษาบาลี ก็สามารถฟังและอนุโมทนาตามพระชาติต่างๆ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการบำเพ็ญทศบารมีได้ยังความปีติยินดีมาสู่ผู้ที่ได้รับฟังเป็นอย่างมาก เป็นธรรมเนียมถือกันมาแต่โบราณว่า การเทศน์คาถาพันต้องระวัง ไม่ให้ผิดพลาดหรือตกหล่น จะเป็นบาปหนัก การบูชากัณฑ์ก็ถือว่าต้องใช้เครื่องบูชาเท่าจำนวนคาถา เครื่องบูชากัณฑ์นิยมใช้ ธง ๕ สี ธูป เทียน ดอกบัว ทุกอย่างจำนวนอย่างละ ๑,๐๐๐ ในบางครั้งมีการ เทศน์คาถาหมื่น คือ นิมนต์พระ ๑๐ รูป เทศน์คาถาพัน

---

[๘] สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พร้อมกัน และถ้านิมนต์พระ ๑๐๐ รูป เทศน์คาถาพัน ก็เรียกว่า เทศน์คาถาแสน ซึ่งเป็นคำบาลีที่แต่งด้วยฉันทลักษณ์ต่างๆ กล่าวเรื่องย่อของพระเวสสันดรตั้งแต่ต้นจนจบ

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านมีการเตรียมอาหาร จัดเตรียมเครื่องสักการะบูชาให้พร้อมสำหรับการทำบุญฟังเทศน์อย่างต่อเนื่อง เพราะประเพณียี่เป็งเป็นวันที่ชาวบ้านได้ถือโอกาสมาฟังธรรมและร่วมทำบุญแบบครอบครัวใหญ่สื่อถึง การจัดเตรียมเครื่องสักการต่างๆ เป็นการบูชาที่เรียกว่า “อามิสบูชา” และการแสดงด้วยความเคารพอย่างอ่อนโยน เรียกว่า “ปฏิบัติบูชา”

กล่าวโดยสรุปคือ ประเพณียี่เป็งเป็นประเพณีที่มีแฝงด้วยหลักพุทธธรรม ผู้ที่มีโอกาสมาร่วมงานในประเพณียี่เป็ง จะได้รับทั้งความรู้ทางธรรม สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ พบปะญาติพี่น้องและเพื่อนๆ ถือว่าได้มาพบกัลยาณมิตรทางธรรมและแสดงถึงความตัญญูกตเวทีที่บุคคลดีๆ ควรนำมาปฏิบัติเพื่อความเป็นมงคลต่อชีวิตของตนเอง ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....หลังจากการฟังเทศน์คาถาพันแล้ว ชาวบ้านจะเตรียมฟังการเทศน์คัมภีร์มาลัยต้น (เก๊า) เทศน์คัมภีร์มาลัยปลาย การฟังธรรมอานิสงส์เวสสันตระและธรรมไขวิบากเวสสันตระ....”[๙]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ใจความสำคัญในการเทศน์คัมภีร์มาลัยต้น (เก๊า) ได้กล่าวถึง พระมาลัยเถระ เดินทางไปเยี่ยมนรก ได้พบพญายมราชและเห็นสัตว์นรกจำนวนมาก พญายมราชบอกกับพระมาลัยว่า การทำบุญทำทาน การฟังเทศน์ และอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายนั้นอาจทำให้ผู้ที่อยู่ในนรกพ้นจากความทุกข์ได้ ใจความสำคัญการเทศน์คัมภีร์มาลัยปลาย ได้กล่าวถึงพระมาลัยเดินทางไปสวรรค์ ได้พบพระอริยะเมตไตรเทวบุตร ผู้ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป พระมาลัยถามว่า ทำอย่างไรจะได้ร่วมศาสนากับพระศรีอริยะเมตไตร ได้คำตอบว่า ผู้ที่ได้สดับฟังการเทศมหาชาติตั้งแต่ต้นจนจบจะได้พบกับศาสนาพระศรีอริยะเมตไตรพุทธเจ้าและใจความสำคัญการฟังธรรมอานิสงส์เวสสันตระและธรรมไขวิบากเวสสันตระ ได้กล่าวถึง อานิสงส์ต่าง ๆ ของการฟังเทศน์มหาชาติ รวมถึงการได้อยู่ร่วมพระศาสนาของพระศรีอริยะเมตไตร และชาติต่าง ๆ ของพระเวสสันดร นางมัทรี กัณหา ชาลี ชูชก จึงทำให้เกิดเป็นเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกชาติสุดท้ายก่อนเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในยุคปัจจุบัน

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า นักปราชญ์ล้านนาในสมัยก่อน มีกุศโลบายอันฉลาดที่จะดึงให้ชาวบ้านรู้จักทำบุญ ฟังเทศน์คัมภีร์มาลัยต้น (เก๊า) คัมภีร์มาลัยปลาย การฟังธรรมอานิสงส์เวสสันตระและธรรมไขวิบากเวสสันตระ ทำให้ผู้ที่ได้รับฟังธรรมแล้วนั้นจะเกิดความรู้สึกเกรงกลัวต่อ

---

[๙] สัมภาษณ์ พระครูอาทร เจ้าคณะอำเภอหางดง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

บาปในสมัยโบราณท่านได้กำหนดชาดกธรรมประจำปีเกิด เดือนเกิด วันเกิด ของคนทั้งหลายไว้ พร้อมกับบอกไว้ว่า “บุคคลใดที่เก็บออมเงินทรัพย์สมบัติใดไม่ขึ้น เก็บเงินไม่อยู่ ให้ทำทานธรรมชาตาของตนเสีย แล้วเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป” ปรากฏว่าคนทั้งหลายต่างพากันมาทำบุญด้วยความเชื่อและความศรัทธาอย่างแรงกล้า

กล่าวโดยสรุปคือ พิธีกรรมในประเพณียี่เป็ง มีคุณค่าต่อคนในสังคมช่วยสร้างพลังความสามัคคี สร้างกัลยาณมิตรที่ดีในชุมชน และสร้างความรักของคนในครอบครัวอย่างมีความสุข แสดงออกถึงการรู้จักตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณ รู้จักกตัญญูต่อบรรพบุรุษ มีความในการสร้างบุญกลับบาป มีการแสดงความเคารพอย่างนอบน้อมและอ่อนโยน พิจารณาได้ในสิ่งที่ควรบูชาหรือไม่ควรบูชา เราจึงควรรักษาประเพณียี่เป็งนี้ไว้ต่อไป

๓.๑.๓ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เรียกว่า **“วันฟังธรรม”** หมายถึง วันเดือนยี่เหนือเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาเช้าตรู่จะเริ่มฟังกัณฑ์ทศพรและกัณฑ์ต่อ ๆ มาตามลำดับ มีเวลาพักตักบาตรตอนเช้าและฉันเพล จากนั้นเทศน์ติดต่อกัน การฟังเทศน์และเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ สามารถเป็นเจ้าภาพร่วมกันเมื่อเทศน์กัณฑ์ใด ให้เจ้าภาพของกัณฑ์จุดธูปเทียน (ผางประทีป) เท่าจำนวนพระคาถา เพื่อบูชาคาถาของกัณฑ์นั้น เป็นการฟังพระธรรมเทศนา อันเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะได้มาประสูติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา มีทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์ และมีการปล่อยว่าวลมบูชาเกศจุฬามณี และในช่วงเย็นมีการฟังธรรมอานิสงฆ์ผางประทีป[๑๐] ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....วันฟังธรรม บางวัดถึงขั้นปิดวิหารฟังธรรมไม่ให้ใครออกไป เพราะเขามีความเชื่อว่าการฟังธรรมเวสสันดร ๑๓ กัณฑ์ จะได้คาถาพรรณ ได้รับอานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ ครั้นตายจากโลกนี้จะได้พบกับพระศรีอริยะเมตไตย....”[๑๑]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า การฟังธรรม เปรียบเหมือนการสร้างถ้ำให้แก่จิตใจ แต่บางท่านไม่สนใจฟังธรรม ถ้าท่านสร้างถ้ำไว้ในจิตใจอยู่ด้วยความสงบ ฟังไปก็เกิดความรู้ความดี มีพลังและปัญญา แต่บางคนก็ไม่อยากฟัง มันใกล้ชิดกันเกินไป เหมือนสัปเหร่ออยู่ใกล้ผี ชีอยู่ใกล้พระ ใกล้เกลือกินด่าง

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า อานิสงส์หรือผลดีอันเกิดจากการฟังนั้น มีประโยชน์มากมายทำให้ได้ฟังเรื่องใหม่ ฟังเรื่องที่ยังไม่เคยได้ยินไม่เคยได้ฟังมาก่อน ได้ใส่ใจในเรื่องเก่า ทบทวนหวนคิดถึงอดีตชีวิตที่ผ่านมา ศรัทธาฟัง สนใจฟัง ทบทวน จดหัวข้อ ปฏิบัติทันที่อย่ารอรีแต่ประการใด

---

[๑๐] สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

[๑๑] สัมภาษณ์ พระครูอาทร เจ้าคณะอำเภอหางดง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

บรรเทาความกังขา ปิดประตูความกังวลสงสัยเสียได้ เป็นสัมมาทิฏฐิ ไม่เข้าใจสิ่งใดในทางที่ผิดมีสติมั่นคง มีสติดี จริตไม่แปรปรวน

กล่าวโดยสรุป คือ ชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่อง บาป บุญ ดี ชั่ว การได้ไปวัดทำบุญฟังธรรมนั้น เป็นกระบวนการสร้างความเชื่อเรื่องการได้บุญ คือ การไปวัดของชาวล้านนา ไม่เพียงแต่ไปทำบุญเท่านั้น แต่ยังมีวัตถุประสงค์แฝงในการไปวัด คือ การไปพบปะพูดคุยกัลป์บุคคลอื่นที่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น คำสอน ข้อคิด ระเบียบการประพฤติของสังคม จริยธรรม ความดีที่ควรปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา ได้ถ่ายทอดและเรียนรู้จากกระบวนการทางสังคม ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การฟังเทศน์เวสสันดรชาดก นิยมฟังในประเพณีตั้งธรรมหลวง เป็นการเทศน์แบบประจำปี คือ สมาชิกในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพถวายกัณฑ์เทศน์ และสามเณรเป็นผู้เทศน์แบบสืบชะตาอายุ....”[๑๒]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ธรรมชาตาวันเกิด คนเกิดวันอาทิตย์ สร้างธรรม สังคินี คนเกิดวันจันทร์ สร้างธรรม วิภังคะ คนเกิดวันอังคาร สร้างธรรม ธาตุกถา คนเกิดวันพุทธ สร้างธรรมปุคคลปัญญัตติ คนเกิดวันพฤหัสบดี สร้างธรรม กถาวัตถุ คนเกิดวันศุกร์ สร้างธรรม ยมกะ คนเกิดวันเสาร์ สร้างธรรม มหาปัฏฐาน

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวล้านนามีความเชื่อว่า ปีเกิดมีความสำคัญ ดังนั้น ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างปีเกิดกับเรื่องโชคชะตา จึงเกี่ยวข้องกันในประเพณีสืบชะตา ซึ่งผู้เกิดในปีต่างๆ เป็นเจ้าภาพถวายกัณฑ์เทศน์ และฟังเทศน์กัณฑ์นั้น ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คนเกิดปีใจ้	ปีหนู	สร้างธรรม	เตมิยะ
คนเกิดปีเป้า	ปีวัว	สร้างธรรม	เวสสันตระ
คนเกิดปียี	ปีเสือ	สร้างธรรม	สุทธนู
คนเกิดปีเหม้า	ปีกระต่าย	สร้างธรรม	เนมิราช
คนเกิดปีสี	ปีงูใหญ่	สร้างธรรม	สมภมิตร
คนเกิดปีใฮ้	ปีงูเล็ก	สร้างธรรม	ภูริทัต
คนเกิดปีสะง้า	ปีม้า	สร้างธรรม	สุธน
คนเกิดปีเม็ด	ปีแพะ	สร้างธรรม	ช้างฉัททันต์

---

[๑๒] สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

คนเกิดปีสัน	ปีวอก	สร้างธรรม	มโหสถ
คนเกิดปีเร้า	ปีไก่	สร้างธรรม	สิทธาตถ์
คนเกิดปีเส็ด	ปีหมา	สร้างธรรม	กุสราช
คนเกิดปีไค้	ปีช้าง	สร้างธรรม	สุตตโสม

ทางล้านนานับปีหมูนักษัตรตัวที่ ๑๒ เป็นปีช้าง

กล่าวโดยสรุป คือ จากความเชื่อเรื่อง การเกิดร่วมยุคแล้วชาวล้านายังนำพิธีกรรมการสืบชะตาอันเป็นไชยมงคลตามแบบพื้นเมือง ร่วมกับการฟังเทศน์ตั้งธรรมหลวง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่นำไปสู่ความศรัทธา การทำบุญและการบริจาคทานให้กับวัด รวมถึงการได้เป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ จึงเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการทำนุบำรุงพระศาสนา

๓.๒ พิธีกรรมประเพณียี่เป็งในล้านนา

พิธีกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรม คนในสังคมที่เจริญแล้วต่างก็มีประเพณีและพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติเฉพาะท้องถิ่น พิธีกรรมเป็นเครื่องชี้ถึงความสามัคคีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม พิธีกรรมส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องอยู่กับเรื่องของศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การไหว้พระสวดมนต์ การทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น

๓.๒.๑. พิธีการทำบุญตักบาตร (ตานขันข้าว)

พิธีการทำบุญตักบาตร (ตานขันข้าว) คือ ประเพณีการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้วายชนม์ไปแล้ว เป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงความกตัญญูอีกแบบหนึ่งของชาวล้านนา โดยนำสำรับกับข้าวไปถวายวัดในวันเทศกาลสำคัญ เช่น งานสงกรานต์ งานเข้าพรรษาและออกพรรษา หรือทำบุญอุทิศส่วนกุศลในโอกาสสำคัญอื่นๆ ในการที่นี้จะกล่าวถึงการทำบุญตักบาตรในวันประเพณียี่เป็งของชาวล้านนา

รุ่งขึ้นในตอนเช้าเป็นวันทำบุญ เวลาประมาณ ๐๖.๐๐-๐๘.๐๐ น. ชาวบ้านจะเตรียมขันข้าวมี ผลไม้ ข้าวสุก เนื้อทอด ห่อนึ้ง (ห่อหมก) ข้าวต้ม ขนมสอดไส้ กรวยดอกไม้สดพร้อมกับเขียนชื่อผู้ที่เราต้องการอุทิศให้ ใส่ในสำหรับถวายพร้อมน้ำหยาด (การกรวดน้ำ) เมื่อชาวบ้านมากันโดยพร้อมเพียงพระสงฆ์ก็จะมีโวหารกล่าวนำการทำบุญ จากนั้นเป็นพิธีการฟังธรรมมาลัยโผดโลก และการฟังธรรมอานิสงส์ตานหาคนต๋าย ซึ่งชาวล้านนาได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....หลังจากทำบุญกรวดน้ำให้ผู้ล่วงลับเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนั่งฟังธรรมมาลัยโผดโลก เป็นพระธรรมเทศนาที่พระนิยมใช้เทศน์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ตายไปแล้ว เพื่อใช้เป็นกุศโลบายให้ผู้ที่ได้รับฟังหมั่นรักษาศีล กระทำแต่ความดีงาม....”[๑๓]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า มีพระภิกษุผู้มีศีลธรรมอันดีงามรูปหนึ่งชื่อพระเทพมาลัย ได้ลงไปยังเมืองนรก ได้เห็นความน่าเวทนาของสัตว์นรกก็มีความปรารถนาจะโปรดสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ทรมาน ก่อนที่พระเทพมาลัยจะกลับเมืองมนุษย์โลกนั้น พระยายมราชได้ฝากพระเทพมาลัยว่า ให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท จงหมั่นรักษาศีลทำแต่ความดี เพื่อที่จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ เมื่อพระเทพมาลัยกลับมาถึงบ้านเมืองก็ออกบิณฑบาตในหมู่บ้าน และบอกให้ชาวบ้านได้รู้ว่าญาติพี่น้องที่อยู่ในนรก ขอให้รักษาศีลธรรมและทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพื่อที่จะได้พ้นจากนรก เมื่อญาติพี่น้องรู้ข่าวจากพระเทพมาลัย ก็พากันตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และต่างพากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้สัตว์นรก ตามคำบอกเล่าของพระเทพมาลัย

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตอยู่หากรู้จักการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิต จะนำพามาซึ่งความสงบสุข การรู้จักปล่อยวาง ให้อภัยและรู้จักเผื่อแผ่ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลตามกาลเวลาที่เหมาะสม นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมการทำบุญแล้ว ยังเป็นการสืบทอดในเรื่องความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โดยไม่ต้องใช้วิธีอบรมสั่งสอน แต่เป็นวิธีที่ผู้ใหญ่ได้ปฏิบัติตนให้ลูกหลานได้เห็นเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดแทนการสอนที่ดีที่สุด

กล่าวโดยสรุปคือ การทำบุญตักบาตร เป็นการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในล้านนาตามประเพณีวัฒนธรรมและค่านิยมของคนในชุมชน ที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการีและความสามัคคีของคนในครอบครัว ชุมชน และสังคม การปฏิบัติเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี มีค่ายิ่งกว่าคำสอนใด ๆ การทำบุญตักบาตรยังทำให้เราได้พบกัลยาณมิตรทางธรรม ที่มีความศรัทธาในหลักการทำบุญเนื่องโอกาสต่าง ๆ ตามประเพณีและวัฒนธรรมทางศาสนา ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....หลังจากฟังฟังธรรมมาลัยโผดโลกแล้ว ต้องฟังธรรมอานิสงส์ตานหาคนตาย เพื่อเป็นการทำบุญตักบาตรที่สมบูรณ์และเป็นสิริมงคลต่อตนเอง....”[๑๔]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า พระเจ้าพิมพิสารถวายมหาทานพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ได้ทรงอุทิศทานให้แก่ใคร ครั้นถึงเวลากลางคืน พวกเปรตที่สิ้นหวังจากอุทิศทานพากันออกมาทำเสียงต่าง ๆ ทั่วราชนิเวศน์ ถึงรุ่งเช้าพระเจ้าพิมพิสาร ทรงกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า เสียงนั้นเป็น

---

[๑๓] สัมภาษณ์ พระครูอดุลสีลกิตติ์, เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

[๑๔] สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

เพราะเหตุใด จะเกิดอะไรขึ้นแก่พระองค์ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นเสียงของพระญาติของพระเจ้าพิมพิสารที่เกิดเป็นเปรต หวังว่าเมื่อพระองค์ถวายมหาทานแด่พระพุทธเจ้าแล้วจะอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติเปรตทั้งหลายนั้น พระเจ้าพิมพิสารไม่ได้อุทิศส่วนกุศลแก่ญาติเปรตทั้งหลายนั้น พวกเขาพากันสิ้นหวังจึงได้ส่งเสียงเช่นนั้น วันรุ่งขึ้นพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปภายในราชนิเวศน์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าได้ทำให้อาการของเปรตทั้งหลายนั้นปรากฏเฉพาะหน้าพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าพิมพิสารถวายน้ำทักษิโณทกแล้วกล่าวว่า “ขอทานนี้จงมีแก่พวกท่าน” ในขณะนั้นก็บังเกิดสระโบกขรณีขึ้น พวกเปรตพากันชำระตน ดื่มน้ำนั้นก็ระงับจากความลำบากหิวกระหาย มีผิวพรรณงามดุจทองทุกครั้งเมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายข้าวยาคู ของเคี้ยวของกินแล้วทรงอุทิศส่วนกุศล โภชนาหารทั้งหลายอันเป็นทิพย์ก็บังเกิดขึ้น เปรตพวกนั้นพากันบริโภคของทิพย์นั้น ทำให้มีอินทรีย์บริบูรณ์ ถัดมาทรงถวายผ้า เสนาสนะต่าง ๆ แล้วอุทิศ ของเหล่านั้นอันเป็นทิพย์ก็บังเกิดแก่เปรต แต่นั้นพระพุทธเจ้าเสวยภัตตาหารเสร็จแล้ว ตรัสอนุโมทนาสรรเสริญถึงคุณของการทำทักษิโณทกของพระเจ้าพิมพิสาร

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตายนั้นต้องประกอบด้วยบุพเจตนา มุญจนเจตนา และอปรภาคเจตนา ตั้งใจทำบุญด้วยใจบริสุทธิ์ผุดผ่อง คนตายจะได้ไม่กังวล แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย บุญที่ได้อุทิศไปนั้น แม้ไม่ถึงผู้ตาย ก็จะเป็นผลบุญต่อผู้ที่ทำนั้นติดตัวไปในภายภาคหน้า มีชีวิตอยู่อย่าได้ประมาท ให้คบนักปราชญ์ รักษาศีล ทำบุญ ขอให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรย บุญทั้งหลายนั้นจะส่งผลให้ได้พบสุข ๓ ประการ มีนิพพานเป็นที่สุด

กล่าวโดยสรุปคือ การฟังธรรมอานิสงส์ตานหาคนตาย ทำให้รู้ว่าการทำบุญตักบาตรทุกครั้งควรมีการแผ่เมตตาและกรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร กรวดน้ำแผ่ส่วนบุญด้วยวิธีหลั่งน้ำ เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลเป็นทานนั้นได้รับผลอานิสงส์เป็นอันมาก

๓.๒.๒. การปล่อยว่าวควันหรือว่าวไฟ

ในความเชื่อเกี่ยวกับการปล่อยว่าวฮม ซึ่งโคมลอยกลางวัน เรียกว่า “ว่าวโฮม-ว่าวควัน” ส่วนโคมลอยกลางคืน เรียกว่า “ว่าวไฟ” ชาวล้านนาเชื่อว่า พระธาตุประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดปีเส็ด หรือ ปีหมา คือ พระเกศแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐานอยู่บนสวรรค์ การปล่อยว่าวฮมหรือว่าวไฟ พร้อมกับบูชาด้วยสวยดอกไม้ธูปเทียน โดยนำผูกติดกับตัวว่าวขึ้นไป หรือบุคคลทั่วไปก็สามารถบูชาว่าวฮมว่าวไฟ เพื่อสักการะพระเกศแก้วจุฬามณีได้เช่นกัน

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การปล่อยว่าวฮม โดยใช้ควันไฟที่มีความร้อนอัดเข้าไปในตัวว่าว เรียกว่า ฮมควัน ควันไฟที่อัดเข้าไป ทำให้ภายในตัวว่าวมีความร้อนที่จะให้พยุงตัวว่าวให้

ลอยขึ้น เนื่องจากอากาศภายนอกในช่วงเดือนยี่ ซึ่งอากาศเย็นลงบ้างแล้ว ดังนั้น การปล่อยโคมนิยมปล่อยกันในช่วงก่อนเที่ยง เพราะอากาศกำลังดีสำหรับการปล่อยว่าว ต้องทำในที่โล่งกลางแจ้ง...."[๑๕]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า จากนั้นนำเอาสะตวงใส่ข้าวตอกดอกไม้ข้าวปลาอาหาร และอาจมีจดหมายใส่ลงไปด้วย ผูกติดไว้ตรงกลางปากว่าว พอว่าวลู่มือมากขึ้น คือสามารถลอยขึ้นได้แล้วให้ฮ่ม คือ การโยกว่าวขึ้นลงสองสามครั้งแล้วจึงปล่อยมือ พอว่าวลอยขึ้นไปได้สักระยะเสียงประทัดจะดังขึ้นประดับประดาด้วยลูกเล่นต่าง ๆ พอว่าวลอยสูงขึ้นจนติดลมบนจะสามารถลอยไปได้ไกลมาก

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐานอยู่บนสวรรค์แสดงออกถึงความเคารพสักการบูชาของมนุษย์ เพื่อให้ได้สมหวังตามที่ตนปรารถนาไว้ และจำเป็นต้องบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง บุคคลที่มีธรรมและวัตถุที่สื่อถึงบุคคลผู้มีธรรมและสื่อถึงหลักธรรม จึงเป็นสิ่งที่ควรบูชา

กล่าวโดยสรุปคือ การรมควันว่าวลมจะแบ่งหน้าที่กัน กลุ่มหนึ่งช่วยกันพัดเอาลมเข้าปากว่าว สมัยก่อนใช้กระด้ง ปัจจุบันนิยมใช้พัดลม เพราะสะดวกและมีลมแรง มีคนหนึ่งทำหน้าที่ใช้ไม้ประคองให้ยกขึ้น เพื่อไม่ให้ว่าวกองกับพื้น และอีกกลุ่มหนึ่งเตรียมในส่วนรมควันไฟ โดยมากใช้ไม้ไผ่พันด้วยผ้าแล้วชุบด้วยน้ำมัน ใช้ไม้ไผ่มาทำเป็นกระบอกสูบ นำไม้ไผ่ที่พันด้วยผ้าชุบน้ำมันสอดเข้าไปในกระบอกเพื่อให้ไฟลุก หรือใช้กาบกล้วยทำเป็นกรวยสวมไว้ เพื่อกันมิให้ไฟลุกมากจนไหม้กระดาษว่าว กระบอกไม้ไผ่นี้เพื่อเพิ่มควันความร้อนเข้าไปในตัวว่าว ในขณะที่รมควันไฟ ให้สำรวจรอยรั่วถ้าพบรอยรั่ว ให้นำกระดาษติดกาวปะทันที เมื่อรมควันไปได้ระยะหนึ่ง ในตัวว่าวจะมีความร้อนเพียงพอที่ทำให้ตัวว่าวสามารถลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าได้ ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า "....การทำว่าวไฟ ที่ใช้ปล่อยในตอนกลางคืนอาศัยความร้อนจากลูกไฟที่ผูกติดกับแกนกลาง ทำให้ว่าวไฟลอยขึ้นสู่อากาศ ลูกไฟที่ผูกติดแกนกลางของตัวว่าวไฟ ในอดีตนั้น ใช้ขี้ย้าหล่อเป็นแท่ง ปัจจุบันนิยมใช้กระดาษชำระชุบขี้ผึ้งเทียนพรรษา...."[๑๖]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ช่างที่ทำว่าวไฟ จะไปบูชาเศษเทียนพรรษาที่เหลือจากการจุดและเทียนพรรษาที่ยังไม่ได้ใช้จำนวนมาก นำมาต้มให้ละลายแล้วนำกระดาษชำระ ๑ ม้วน ตัดออกเป็น ๒-๓ ส่วน นำมาชุบขี้ผึ้งไว้เป็นลูกไฟ บ้างชุบด้วยน้ำมันก๊าดหรือน้ำมันพืช แต่ชุบขี้ผึ้งให้คุณภาพดีกว่า เพราะน้ำขี้ผึ้งเมื่อถูกความร้อนไม่หยดมากระหว่างที่ลอย และให้แสงสว่างที่นานกว่าน้ำมันก๊าซและน้ำมันพืช

---

[๑๕] สัมภาษณ์ พระครูอดุลสีลกิตติ์, เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

[๑๖] สัมภาษณ์ ผอ.สมเพชร บูรณพงษ์, ข้าราชการบำนาญ, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การปล่อยว่าวไฟ ต้องอาศัยความร่วมมือกันของชาวบ้านอย่างน้อย ๒–๔ คน เนื่องจากต้องระมัดระวังมิให้ลูกไฟไหม้กระดาษ ซึ่งการปล่อยว่าวไฟ ต้องมีคนช่วยกันจับประคองตัวโคมไม่ให้แกว่ง เริ่มจากการจับตัวว่าวไฟขึ้นมาโดยให้ปากว่าวอยู่ด้านล่าง ก้นว่าวอยู่ด้านบน นำลูกไฟมัดติดตรงแกนลวดกึ่งกลางปากโคม ดึงตัวโคมให้ด้านในกลวงเป็นช่องทรงกลมโล่ง ๆ อาจจะจับแกว่งไปแกว่งมาให้อากาศเข้าไปพองตัวว่าว ให้ตัวว่าวเป็นรูปทรงกระบอก จากนั้นจุดลูกไฟแกนกลาง ความร้อนจะดันตัวโคมให้พองตัว สักครู่ว่าวไฟจะขยับลอยขึ้น ให้จับว่าวให้แน่นและตั้งจิตอธิษฐานให้พบกับแสงสว่าง ปล่อยทุกข์โศก โรคภัยไข้เจ็บ หรือกล่าวคำบูชาพระเกศแก้วจุฬามณี

กล่าวโดยสรุปคือ การปล่อยว่าวฮมในตอนกลางวันและการปล่อยว่าวไฟในตอนกลางคืนนั้นมีจุดประสงค์ในการบูชาเช่นเดียวกัน คือ การบูชาพระเกศแก้วจุฬามณี โดยมีความเชื่อเพื่อสะเดาะเคราะห์ ให้หมดทุกข์หมดโศก มีสุขภาพแข็งแรง และยังสื่อได้ถึง พลังแห่งความสามัคคีของคนในชุมชนเพราะการปล่อยว่าวฮมและว่าวไฟ ต้องใช้กำลังคนอย่างน้อย ๒–๔ คน ต่อลูก ดังนั้นผู้ที่ต้องมาช่วยเหลือในการปล่อยว่าวต้องมีความสามัคคีและเข้าใจกันถึงจะสามารถปล่อยว่าวขึ้นสู่ฟ้าได้สำเร็จ เมื่อประเทศ สังคม ชุมชนใด มีความสามัคคีในหมู่คณะ ย่อมนำพามาซึ่งความสันติสุขและความสำเร็จทุกเป้าหมายทุกกิจกรรม

๓.๒.๓. การฟังเทศน์มหาชาติ (ตั้งธรรมหลวง)

พิธีกรรมประเพณียี่เป็งในล้านนา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ หมายถึง “วันฟังธรรม” เป็นวันที่สองในการเทศน์มหาชาติในวัฒนธรรมล้านนา มีลักษณะบทบาทในการฟังเทศน์ที่มุ่งเน้นบทบาทสำคัญ คือ การให้ธรรมะ เพื่อความซาบซึ้งในรสพระธรรม ให้ความเพลิดเพลิน ได้มีโอกาสอยู่ร่วมพบปะในการร่วมฟังการแสดงธรรม เวลาเช้าตรู่จะเริ่มฟังกัณฑ์ทศพรและกัณฑ์ต่อ ๆ มาตามลำดับ มีเวลาพักตักบาตรตอนเช้าและฉันเพล จากนั้นจะเทศน์ติดต่อกัน การฟังเทศน์และเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ สามารถเป็นเจ้าภาพร่วมกันหรือฟังแบบสืบชาตาต่ออายุ ตามปีเกิดของแต่ละคน เมื่อเทศน์กัณฑ์ใด ให้เจ้าภาพของกัณฑ์จุดธูปเทียนผางประทีป เท่าจำนวนพระคาถา เพื่อบูชาคาถาของกัณฑ์นั้นจนครบคาถา

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “.....อานิสงส์ ในการฟังเทศน์มหาชาติแต่ละกัณฑ์ชาวบ้านชื่นชอบ มีความศรัทธาไม่เหมือนกัน ใครชอบกัณฑ์ไหนจะมีการปักยอดกัณฑ์เทศน์ มากน้อยไม่เท่ากัน แต่ชาวบ้านก้อจะนั่งฟังธรรมจนจบทั้ง ๑๓ กัณฑ์.....”[๑๗]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ชาวบ้านมาฟังธรรมด้วยความพร้อมเพียงกันตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๑-๑๓ กัณฑ์ ดังนี้ **กัณฑ์ที่ ๑ ทศพร** มี ๑๙ พระคาถา กัณฑ์นี้ เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้

---

[๑๗] สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

เทศน์ทำนองระบำ กัณฑ์นี้พรรณนาถึงการที่พระนางผุสดีทรงขอพรจากพระอินทร์ ๑๐ ประการก่อนที่จะจุติในมนุษย์โลกเป็นพระมารดาของพระเวสสันดร เพลงประจำกัณฑ์ คือ สาธุการ ทศพร

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์ทศพร ผู้นั้นจะได้รับทรัพย์สมบัติดังปรารถนาถ้าเป็นสตรีจะได้สามีเป็นที่ชอบเนื้อเจริญใจบุรุษจะได้ภรรยาเป็นที่ต้องประสงค์อีกเช่นเดียวกันจะได้บุตรหญิงชายเป็นคนว่านอนสอนง่ายมีรูปกายงดงามมีความประพฤติดีกิริยาเรียบร้อยทุกประการ

ข้อคิดประจำกัณฑ์ การทำบุญจักให้สำเร็จสมประสงค์ต้องอธิษฐานจิตตั้งเป้าหมายชีวิตที่ตนปรารถนาไว้ ความปรารถนาที่จะสำเร็จสมดังตั้งใจผู้นั้นต้องมีศีลบริบูรณ์ กล่าวคือ ต้องกระทำความดีรักษาความดีนั้นไว้ และหมั่นเพิ่มพูนความดีให้มากยิ่งขึ้น

กัณฑ์ที่ ๒ หิมพานต์ มี ๑๓๔ พระคาถา กัณฑ์นี้เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนองระบำ กัณฑ์นี้พรรณนาถึงจุติปฏิสนธิของพระนางผุสดีและพระเวสสันดร ตลอดถึงทรงอภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี พระธิดาแห่งกษัตริย์แคว้นมัทราชจนกระทั่งถึงถูกเนรเทศออกจากเมืองสู่ป่า พรรณนาถึงป่าหิมพานต์ เพลงประจำกัณฑ์ คือ ตวงพระธาตุ หิมพานต์

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์หิมพานต์ย่อมได้สิ่งปรารถนาทุกประการครั้นตายแล้วได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยสมบัติอันมโหฬารมีบริวารแวดล้อมบำรุงบำเรออยู่เป็นนิตย์จุติจากสวรรค์แล้วจะลงมาเกิดในตระกูลขัตติยะมหาศาล หรือตระกูลพราหมณ์มหาศาลอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร บริวารมากมายนานาประการ เช่น โค กระบือ ช้าง ม้า รถยานพาหนะจะนับจะประมาณมิได้ประกอบด้วยสุขกายสบายใจทุกอิริยาบถ

ข้อคิดประจำกัณฑ์ คนดีเกิดมานำพาโลกให้ร่มเย็น โลกต้องการผู้เสียสละมิฉะนั้นหายนะจะบังเกิด การทำดีย่อมมีอุปสรรค “มารไม่มีบารมีไม่มามารยิ่งมาบารมียิ่งแก่กล้า” จุดหมายแห่งการเสียสละอยู่ที่พระโพธิญาณมิหวั่นไหวแม้จะได้รับทุกข์

กัณฑ์ที่ ๓ ทานกัณฑ์ มี ๒๐๙ พระคาถา กัณฑ์นี้ เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนองระบำ กัณฑ์นี้พรรณนาถึงการที่พระนางผุสดี ไปทูลขอโทษ ไม่ทรงโปรดตลอดถึงการพรรณนาสัตตสดกมหาทาน จนถึงพระเวสสันดรสั่งเมืองและการให้ทานรถเทียมด้วยม้ากับผู้ที่มาขอทูล เพลงประจำกัณฑ์ คือ พญาโศก ทานกัณฑ์

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์ทานกัณฑ์จะบริบูรณ์ด้วยแก้วแหวนเงินทอง ทาส ทาสี และสัตว์สองเท้าสี่เท้าครั้นตายแล้วจะได้ไปเกิดในฉกามาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรแวดล้อมมากมายเสวยสุขอยู่ในปราสาทสร้างด้วยแก้ว ๗ ประการ

ข้อคิดประจำกัณฑ์ ความรักของแม่ ความห่วงของเมีย โทษทัณฑ์ของการเป็นหม้าย คือถูกประนามหยามหมิ่นอาจถึงจบชีวิตด้วยการก่อกองไฟให้รุ่งโรจน์แล้วโดดฆ่าตัวตาย เพื่อประโยชน์

สุขของส่วนรวม พึงยอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัว ยามบุญมีเขาก็ยกยามตกต่ำเขาก็หยาม ชีวิตมีทั้งชื่นบานและขื่นขม

กัณฑ์ที่ ๔ วนปเวศน์ มี ๕๗ พระคาถา กัณฑ์นี้ เทศน์แบบธรรมดา พรรณนาถึงสี่กษัตริย์เสด็จจากกรุงเชตุดรถึงนครมาตุลราช พระยาเจตราฐซึ่งเป็นเจ้าเมือง ทูลขอให้ครองสมบัติแต่พระเวสสันดรไม่ทรงรับ พระยาเจตราฐจึงพรรณนาหนทางไปเขาวงกฎ และป่าหิมพานต์ เพลงประจำกัณฑ์ คือ พญาเดิน วนปเวศน์

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์เทศน์วนประเวศน์จะได้รับความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า จะได้เป็นบรมกษัตริย์ในชมพูทวีปเป็นผู้ทรงปรีชา เฉลียวฉลาด สามารถปราบอริราชศัตรูให้ย่อยยับไป

ข้อคิดประจำกัณฑ์ ยามเห็นใจ ยามจน ยามเจ็บ ยามจากเป็นยามที่ควรจะได้รับความเหลียวแลผลดีของมิตรแท้ คือ ไม่ทอดทิ้งในยามเพื่อนทุกข์ ช่วยอุ้มชูยามเพื่อนอ่อนล้า ช่วยฉุดดึงยามเพื่อนตกต่ำน้ำใจของคนดี หากรู้ชัดว่าปกติสุขของคนส่วนมากจะตั้งอยู่ได้ เพราะการเสียสละของตน ก็สมัครสลัดโอกาสและโชคลาภอันจะพึงได้ ด้วยความชื่นชม

กัณฑ์ที่ ๕ ชูชก มี ๗๙ พระคาถา เทศน์แบบลีลาเสียงที่ดีทำนองระบำติดตลกนิด ๆ ตามเนื้อเรื่องพรรณนาถึงพราหมณ์ชูชก ขอทานจนได้นางอมิตตดาลูกสาวเพื่อนเป็นเมีย เมียต้องการคนใช้ให้พราหมณ์ชูชกไปขอกัณหา ชาลี มาเป็นคนใช้ พราหมณ์ก็ออกเดินทางไปสู่ทางไปสู่เขาวงกฎเจอพรานเจตบุตรผู้รักป่าไม้ เพลงประจำกัณฑ์ คือ เซ่นเหล้า ชูชก

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์ชูชกจะได้บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ ประกอบด้วยสมบัติ อันงดงามกว่าชนทั้งหลายจะเจรจาปราศรัยก็ไพเราะเสนาะโสต แม้จะได้สามีภรรยาและบุตรธิดาก็ล้วนแต่มีรูปทรงงดงามสอนง่าย

ข้อคิดประจำกัณฑ์ ของที่รักและหวงแหน ที่โบราณห้ามฝากผู้อื่นไว้คือ เงิน ม้า เมีย ยิ่งน้องเมียห้ามฝากเด็ดขาด อันตรายมาก ภรรยาที่ดีย่อมไม่ย่อหย่อนต่อหน้าที่ ข้าวดำ น้ำตัก ฟืนตอหักหา น้ำร้อน น้ำชาเตรียมไว้เสร็จ ของไม่คู่ควรย่อมมีปัญหา ตำราหิโตปเทศกล่าวว่า “ความรู้เป็นพิษเพราะเหตุที่ไม่ใช้ อาหารเป็นพิษเพราะเหตุไฟธาตุไม่ย่อย เมียสาวเป็นพิษเพราะผัวแก”

กัณฑ์ที่ ๖ จุลพน มี ๓๕ พระคาถา กัณฑ์นี้ เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนองระบำกัณฑ์นี้พรรณนาถึงพรานเจตบุตรจะฆ่าพราหมณ์ชูชก หลอกพรานเจตบุตรจึงบอกหนทางไปสู่เขาวงกฎ ว่าเป็นป่าไม้ขุนเขาลำเนาไพร เพลงประจำกัณฑ์ คือ คุกพาทย์ จุลพน

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์จุลพน แม้จะบังเกิดในปรภพใด ๆ จะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมบัติบริวาร จะมีอุทยานอันดารดาษด้วยดอกไม้หอมตลบไป แล้วจะมีสระโบกขรณีอันเต็มไปด้วยปทุมชาติครั้นตายไปแล้วก็ได้เสวยทิพยสมบัติในโลกหน้าสืบไป

ข้อคิดประจำกัณฑ์ มีอำนาจหากขาดปัญญาย่อมถูกหลอกได้ง่าย คนโง่ย่อมเป็นเหยื่อของคนฉลาด ไว้ใจทาง วางใจคน จะจนใจตัว

กัณฑ์ที่ ๗ มหาพน มี ๘๐ พระคาถา กัณฑ์นี้ เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนองระบำ กัณฑ์นี้พรรณนาถึงพราหมณ์ชูชก พบอจุตฤษี ก็ชี้ทางไปสู่เขาวงกฎและพรรณนาป่าเขาลำเนาไพรตลอดรุกชาติป่าไม้น้อยใหญ่ในบริเวณสระมุจลินท์ ชูชกก็เดินทางต่อไป เพลงประจำกัณฑ์ คือ เชิดกล้อง มหาพน

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์มหาพน จะได้เสวยสมบัติในดาวดึงส์เทวโลกนั้น แล้วจะได้ลงมาเกิดเป็นกษัตริย์มหาศาล มีทรัพย์ศฤงคารบริวารมาก มีอุทยานและสนระโบกขรณีเป็นที่ประพาส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศักดานุภาพเฟื่องฟุ้งไปทั่วชมพูทวีป อีกทั้งจักได้เสวยอาหารทิพย์เป็นนิจนิรันดร

ข้อคิดประจำกัณฑ์ ฉลาดแต่ขาดเฉลียว มีปัญญาแต่ขาดสติก็เสียทีพลาดท่าได้ สงสารฉิบหาย เชื่อง่ายเป็นทุกข์ คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ ซื้อเสื่อให้ดูลาย

กัณฑ์ที่ ๘ กุมารหรือกุมารบรรพ์ มี ๑๐๑ พระคาถา กัณฑ์นี้นิยมเทศน์เสียงดี ลีลาทำนองไพเราะใช้เสียงดี มีแหล่กาพย์เป็นกัณฑ์ที่มีลีลาเศร้าโศก พรรณนาถึงการที่พราหมณ์ชูชก ไปถึงเขาวงกฎขอกัณหา ชาลี สองกุมาร หลบลงไปในสระน้ำ จนพระเวสสันดรเรียกขึ้นมามอบให้กับพราหมณ์ชูชก ก็ทุบตีฉุดกระชากลากถูไปต่อหน้า เพลงประจำกัณฑ์ คือ โอดเชิดฉิ่ง กัณฑ์กุมาร

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์กุมาร ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา ครั้นตายไปได้เกิดในฉกามาพจรสวรรค์ในสมัยพระศรีอาริยเมตไตรยมาอุบัติ ก็จะได้พบศาสนาของพระองค์จะได้ถือปฏิสนธิในตระกูลกษัตริย์ตลอดจนได้สดับฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระองค์แล้วบรรลุพระอรหันพร้อมปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ด้วยบุญราศีที่ได้อบรมไว้

ข้อคิดประจำกัณฑ์ ความเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ ไม่ผลีผลามเข้าไปขอรอจนพระมัทรีเข้าป่าจึงเข้าเฝ้า เพื่อของสองกุมาร เป็นเหตุให้ชูชกประสบผลสำเร็จใจสิ่งที่ตนปรารถนา ดังภาษิตโบราณว่า “ช้า ๆ จะได้พร้าเล่มงาม ด่วนได้สามผลามมักพลิกแพลง” ช้าเป็นการนานเป็นคุณ ผู้รู้จักโอกาส มีมารยาท กล้าหาญ ใจเย็น เป็นสำเร็จ พ่อแม่ทุกคนรักลูกเหมือนกัน แต่เป็นห่วงไม่เท่ากัน ห่วงหญิงมากกว่าห่วงชาย เพราะท่านเปรียบไว้ว่า “ลูกหญิงเหมือนข้าวสาร ลูกชายเหมือนข้าวเปลือก” สติเตสัง นิวารณัง สติเป็นเครื่องป้องกันอันตรายทั้งปวงได้ ขันติ สาหสวารณา ขันติป้องกันความหุนหันพลันแล่นได้ เป็นเหตุให้พระเวสสันดรไม่ประหารชูชกด้วยพระขรรค์ เมื่อถูกชูชกประณาม วิสัยหญิงนั้น แม้จะมากอยู่ด้วยเมตตากรุณา ชอบปลดเปลื้องทุกข์แก่ผู้อื่นก็จริงอยู่ แต่เว้นอย่างเดียว ที่ผู้หญิงนั้นไม่มีวันจะสละสิ่งนั้น คือ “ลูก”

กัณฑ์ที่ ๙ มัทรี มี ๙๐ พระคาถา กัณฑ์นี้นิยมเทศน์เสียงดี เล็กแหลม ทำนองระบำจังหวะลีลาเศร้าโศกเทศน์ยาวนานพอสมควรพรรณนาถึงพระนางมัทรี เดินกลับจากหาผลไม้ในป่าพบสัตว์สามตัวนอนขวางทางพอมาถึงไม่พบลูกทั้ง ๒ พอทราบความจริงก็เป็นลมล้มสลบลง เพลงประจำกัณฑ์ คือ ทยอยโอด กัณฑ์มัทรี

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์มัทรี เกิดในโลกหน้าจะเป็นผู้มั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติเป็นผู้มีอายุยืนยาว ทั้งประกอบด้วยรูปโฉมงดงามกว่าคนทั้งหลายจะไปในที่แห่งใดก็จะมีแต่ความสุขความเจริญทุกหนแห่ง

ข้อคิดประจำกัณฑ์ ลูกคือแก้วตาดวงใจของผู้เป็นพ่อแม่ "ลูกดีเป็นที่ชื่นใจของพ่อแม่ลูกแย่พ่อแม่ช้ำใจ" รักใครเล่าจะเท่าพ่อแม่รัก ห่วงใดเล่าจะเท่าพ่อแม่ห่วง หวงใดเล่าจะเท่าพ่อแม่หวง ให้ใครเล่าจะเท่าพ่อแม่ให้ เพราะฉะนั้นพึงเป็นลูกแก้ว ลูกขวัญ ลูกกตัญญู ที่ชาวโลกชื่นชม พรหมก็สรรเสริญ

กัณฑ์ที่ ๑๐ สักกบรรพ์ มี ๓๖ พระคาถา กัณฑ์นี้ เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนองแบบระบำแต่โบราณก็เทศน์เล่นเสียงดีเหมือนกัน พรรณนาถึงพระอินทร์แปลงกายมาทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดรแล้วก็คืนให้พระเวสสันดร ก็ทูลขอพร ๘ ประการจากพระอินทร์ เพลงประจำกัณฑ์ คือ กลม สักกบรรพ์

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์สักกบรรพ์ จะได้เป็นผู้เจริญด้วยลาภยศ ตลอดจนจตุรพิธพรทั้ง ๔ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาล

ข้อคิดประจำกัณฑ์ การทำดีแม้ไม่มีคนเห็น ก็เป็นความดีอยู่วันยังค่ำ ดุจทองคำแม้จะอยู่ในตู้โชว์ หรือในกำปั่นก็เป็นทองคำอยู่นั่นเอง เข้าลักษณะว่า ความดีเด็ดเหมือนเพชรเหมือนทอง ถึงไร้เจ้าของก็เหมือนตัวยัง ถึงใส่ตู้อุด ถึงขุดหลุมฝัง ก็มีวันปลั่งอะหลั่งฉั่งชู การทำความดีแม้ไม่มีคนเห็นแต่เทพยดาอารักษ์เบื้องบนท่านย่อมรู้

กัณฑ์ที่ ๑๑ มหาราช มี ๖๙ พระคาถา กัณฑ์นี้นิยมเทศน์เสียงดี เสียงใหญ่จังหวะลีลาโลดโผนแกมตลก มีกาพย์กลอนด้วย พรรณนาถึงพราหมณ์ชูชกได้พา ๒ กุมารหลงทางเข้าสู่เมืองสีพี พระเจ้าสัญชัยทรงไถ่เอา ๒ กุมาร คืนด้วยสิ่งของอย่างละ ๑๐๐ พราหมณ์ชูชกรับประทานอาหารจนตาย พระเจ้าสัญชัยเตรียมไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรี เพลงประจำกัณฑ์ คือ กราวนอกมหาราช

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์มหาราชจะได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติเมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระราชา เมื่อจากโลกมนุษย์ไป ก็จะได้ไปเสวยทิพยสมบัติในฉกามาพจร

สวรรค์ มีนางเทพอัปสรเป็นบริวาร ครั้นบารมีแก่กล้าก็จะได้นิพพานสมบัติ อันตัดเสียซึ่งชาติ ชรา พยาธิ มรณะ พ้นจากโอฆะทั้งสามมีกาโมฆะเป็นต้น

ข้อคิดประจำกัณฑ์ คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ ย่อมได้รับความปกป้องคุ้มครองภัยในที่ทุกสถาน

กัณฑ์ที่ ๑๒ ฉกษัตริย์ หรือสักติ มี ๓๖ พระคาถา กัณฑ์นี้นิยมเทศน์เสียงดี เสียงเล็กแหลมนิยมให้สามเณรองค์น้อย ๆ เทศน์มีกาพย์–กลอน กัณฑ์นี้พรรณนาถึงหกกษัตริย์พบกัน เกิดความยินดีจนเศร้าโศกจนสลบลง ร้อนถึงพระอินทร์ต้องดลบันดาลฝนโบกขรพรรษ ตกลงมาประพรมจนฟื้นคืนสติขึ้นทั้งหมดเพลงประจำกัณฑ์ คือ ตระนอน ฉกษัตริย์

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์ฉกษัตริย์ จะได้เป็นผู้เจริญด้วยพร ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุก ๆ ชาติแล

ข้อคิดประจำกัณฑ์ พรากมีวันพบ จากมีวันเจอ จากกันยามเป็นได้เห็นน้ำใจจากกันยามตายได้เห็นน้ำตา การให้อภัยเป็นเพราะได้สำนึกเป็นเหตุให้ลบรอยร้าวฉานบันดาลสันติสุขแก่ส่วนรวม สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้ผิด บรรพชิตยังรู้เผลอ ความผิดพลาดเป็นเรื่องของมนุษย์ แต่การให้อภัยเป็นวิสัยของเทวดา

กัณฑ์ที่ ๑๓ นครกัณฑ์ มี ๔๘ พระคาถา กัณฑ์สุดท้าย ถือเป็นกัณฑ์ชัยมงคล นิยมแบบเสียงดีเสียงใหญ่มีกาพย์กลอน เทศน์แบบเรียบ ๆ พรรณนาถึงพระเวศสันดรพระนางมัทรีลาจากเพศพรตฤษีนิวัติคืนสู่พระนครครอบครองบ้านเมืองสีพี ห่าฝนสัตตรตนะธารา ก็ตกทั้งภูมิมณฑล โปรดประชาชีทำบุญทำทานจนสิ้นพระชนม์ เพลงประจำกัณฑ์ คือ กลองโยน นครกัณฑ์ [๑๘]

อานิสงส์ ผู้ใดบูชากัณฑ์นครกัณฑ์ จะได้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยวงศาคณาญาติ ข้าทาสชายหญิง ธิดาสามี หรือบิดามารดาเป็นต้น อยู่พร้อมหน้ากันโดยความผาสุก ปราศจากโรคาพาธทั้งปวงจะทำการใด ๆ ก็พร้อมเพรียงกัน ยังการงานนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ข้อคิดประจำกัณฑ์ การทำความดี ย่อมได้รับผลดีตอบแทน การใช้ธรรมะในการปกครองย่อมทำให้เกิดความสงบร่มเย็น

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การได้รับฟังเทศน์มหาชาติซึ่งเป็นเรื่องราวของการบำเพ็ญกุศลของพระโพธิสัตว์ในชาติที่สำคัญ ก่อนที่จะเสด็จลงมาเสวยชาติเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาตินี้นั้น ทำให้สามารถเกิดร่วมสมัยพระศรีอริยเมตไตรยคือ ในยุคที่มีความสมบูรณ์พูนสุขเชื่อว่าผู้ใดก็ตามที่ได้อยู่ร่วมสมัยกับพระศรีอริยเมตไตรยคิดสิ่งใดจะสมปรารถนา ในการเทศน์แต่ละกัณฑ์มี

---

[๑๘] มณี พยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, (เชียงใหม่: ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๔.

การใช้สัญลักษณ์ สิ่งของ รวมถึงวิธีการฟังการสื่อความหมายเกี่ยวกับเนื้อหาแต่ละกัณฑ์ รวมถึงจำนวนสิ่งของและประทีปเครื่องบูชาสักการะ ล้วนมีความเกี่ยวข้องกันทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุป คือ พิธีกรรมการตั้งธรรมหลวง แสดงออกถึงความสามัคคีของคนในชุมชนที่ให้ความร่วมมือ ในการจัดเตรียมเครื่องสักการบูชา จัดเตรียมสถานที่ก่อนถึงวันงาน อีกทั้งร่วมกันบริจาคเพื่อนิมนต์พระสงฆ์จากต่างวัดมาเพื่อแสดงธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่คนในชุมชนต้องร่วมกัน

๓.๒.๔ การจุดผางประทีปและอานิสงส์ผางประทีป

การบูชาผางประทีป และการทำผางประทีป เป็นเครื่องสักการบูชาในพระพุทธศาสนา คำว่า “ผาง” คือ ภาชนะดินเผาคล้ายถ้วยเล็กๆ ใช้เป็นถ้วยสำหรับใส่ขี้ผึ้งหรือน้ำมันและไส้ของประทีปที่ทำมาจากเส้นฝ้าย ส่วนคำว่า “ประทีป” คือ แสงสว่าง ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การบูชาผางประทีปของชาวล้านนา การจุดผางประทีป เพื่อเป็นพุทธบูชาพระเจ้าห้าพระองค์ตามตำนานแม่กาเผือก และจุดบูชาเพื่อตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณ ชาวล้านนาจึงนิยมจุดผางประทีปบูชา เพื่อสักการะต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ใช้ประโยชน์ เช่น ประตูบ้าน บ่อน้ำ ยุ้งข้าว เตาไฟ บันได หน้าต่าง....”[๑๙]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ชาวล้านนานิยมจุดผางประทีปเป็นพุทธบูชาสืบเนื่องมาจากตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ได้แก่ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตม (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) พระศรีอริยะเมตไตร พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ได้ถือกำเนิดจากแม่กาเผือก และวันหนึ่งขณะที่แม่กาออกไปหาอาหารได้เกิดพายุทำให้ไข่ทั้งห้าฟองของแม่กาเผือกถูกพัดตกจากรังไหลไปตามแม่น้ำ มีแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์เก็บไปเลี้ยง เมื่อไข่ทั้งห้าฟองฟักออกมาเป็นมนุษย์เป็นเพศชาย และได้บวชเป็นฤาษีทั้งห้าองค์ เมื่อฤาษีทั้งห้าได้พบกัน จึงไต่ถามถึงมารดาของแต่ละองค์ แต่ละองค์ก็ตอบว่า แม่ไก่เก็บมาเลี้ยง แม่นาคเก็บมาเลี้ยง แม่เต่าเก็บมาเลี้ยง แม่โคเก็บมาเลี้ยง และแม่ราชสีห์เก็บมาเลี้ยง ฤาษีทั้งห้าองค์จึงสงสัยว่า แม่ที่แท้จริงของตนเป็นใคร จึงพากันอธิษฐานขอให้ได้พบแม่ ด้วยคำอธิษฐาน จึงทำให้พกาพรหมผู้เป็นแม่ได้แปลงกายเป็นกาเผือกบินลงมาเล่าเรื่องในอดีตให้ฤาษีทั้งห้าฟัง และได้บอกว่าหากคิดถึงแม่ ให้นำด้ายดิบมาฟั่นเป็นตีนกาจุดเป็นประทีปบูชาในวันยี่เป็ง ด้วยอานิสงส์แห่งการถวายประทีปตีนกา จึงทำให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์

---

[๑๙] สัมภาษณ์ พระปลัดชาติชาย, เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒.

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบูชาแสงสว่าง เชื่อว่าจะทำให้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีแสงสว่างนำทางชีวิตให้โชติช่วงชัชวาลดั่งแสงจากผางประทีป ด้วยเหตุนี้ช่วงประเพณียี่เป็งจึงสว่างไสวเต็มไปด้วยแสงผางประทีปซึ่งเกิดจากความเชื่อความศรัทธาที่ปฏิบัติกันมา

กล่าวโดยสรุปคือ การบูชาผางประทีปชาวล้านนานั้น จะกระทำเมื่อถึงเวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. ศรัทธาจะแห่ผางประทีปรอบพระวิหาร แล้วนำเข้ามาภายในบริเวณวิหารจากนั้นฟังธรรมอานิสงฆ์ผางประทีป และจุดเทียนในโคมหูกระต่ายเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ และชาวบ้านจะจุดผางประทีปที่รั้วหน้าบ้าน บ่อน้ำ ยุ้งข้าว เตาไฟ บันได ตามหลักความศรัทธาในเรื่องของความเชื่อในการกระทำดี ย่อมได้ดี เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมนั้นมีจริง

๓.๒.๕ การจุดบอกไฟดอก

ในช่วงเทศกาลประเพณียี่เป็ง สล่าบอกไฟจะมีการจัดเตรียมทำบอกไฟชนิดต่าง ๆ เพื่อใช้จุดเป็นพุทธบูชา บูชาพระเกศแก้วจุฬามณี จุดบูชาประกอบพิธีเทศน์มหาชาติหรือตั้งธรรมหลวงและเป็นเครื่องเล่นของเด็ก ๆ ล้านนา ทำให้บรรยากาศแห่งยี่เป็งเต็มไปด้วยสีสันที่สนุกสนาน บอกไฟล้านนา หรือดอกไม้ไฟที่ทำขึ้นมีหลายชนิด เช่น บอกไฟดอก บอกไฟยิง บอกไฟข้าวต้ม บอกไฟน้ำต้น ส่วนเด็กๆ จะเล่นประทัด เพื่อให้เกิดเสียงดัง เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงว่าประเพณียี่เป็งมาถึงแล้ว ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การทำบอกไฟดอกของสล่านั้น จะมีสูตรการทำบอกไฟไม่เหมือนกัน แต่ในล้านนาจะนิยมทำกันทุกวัด เพราะมันมีแสงสีที่สวยงามสว่าง....”[๒๐]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า การทำบอกไฟดอกนั้นไม่ค่อยมีอันตรายทุกวัดเลยนิยมทำบอกไปดอกกัน แต่ละวัดจะมีสล่าทำบอกไฟซึ่งจะมีสูตรลับที่แตกต่างกันไปบอกไฟดอกมี ๒ ประเภทด้วยกัน คือ ประเภทสวยงาม และประเภทโลดโผน บอกไฟดอกประเภทสวยงาม จะใช้วัสดุน้อยกว่า เน้นดอกไฟสวยงาม และพุ่มกว้าง การจุดจะฝังกระบอกลงไปที่พื้นดิน และอัดดินรอบๆให้แน่น ให้ปากกระบอกโผล่พ้นดิน เพื่อใส่สายชนวนจุดไฟแล้วลงรูปากกระบอก ส่วนบอกไฟประเภทโลดโผน ใช้ส่วนผสมของเฝ่าที่แรงกว่าประเภทสวยงาม ทำให้เสียงของการพวยพุ่งดัง เป็นพุ่มสูงและกว้างกว่าประเภทสวยงาม การจุดใช้วิธีขุดดินฝัง จุดสายชนวนหย่อนลงรูปากบอกไฟ

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การทำบอกไฟแต่ละชนิดนั้นจะมีสูตรลับที่ต่างกันไปเปรียบเสมือนการดำรงชีวิตของแต่ละครอบครัว ชุมชน และสังคม ที่มีวิถีชีวิต มีวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ มีความเจริญทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป

---

[๒๐] สัมภาษณ์ ผอ.สมเพชร บูรณพงษ์, ข้าราชการบำนาญ, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

กล่าวโดยสรุปคือ การอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุขได้นั้น ย่อมเกิดจากการมีความเชื่อมีแรงศรัทธาที่เหมือนกันจึงจะสามารถผนึกกำลังกันด้วยความสามัคคี สามารถปฏิบัติตามจารีตประเพณีและการรักษาวัฒนธรรมที่ดี ให้คงอยู่กับชาวล้านนาอย่างน่าภูมิใจ

๓.๒.๖ การล่องสะเปาหรือลอยโขมด

พิธีการล่องสะเปาหรือลอยโขมดที่จัดขึ้นในประเพณียี่เป็งในล้านนา ในช่วงหัวค่ำของวันยี่เป็ง ชาวบ้านช่วยกันทำสะเปาเป็นรูปเรือลำใหญ่ วางบนแพไม้ไผ่ และนำสะตวงหรือเครื่องสักการะ พร้อมด้วยข้าวของต่าง ๆ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆ ใส่ลงไปในสะเปา เมื่อได้เวลามัคนายกวัด จะเป็นนำไหว้พระรับศีลฟังเทศน์แบบล้านนาชื่ออานิสงส์ประทีปแล้ว กล่าวถวายเครื่องสักการบูชา แด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมกับการขอขมาลาโทษต่อพระแม่คงคา อันมีพระคุณต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ต่อจากนั้นจะนำสะเปานั้นแห่ไปลอยที่แม่น้ำ บางคนก็มีกระทงเล็ก ไปลอยด้วยกัน ส่วนหนึ่งถือเป็นการลอยทุกข์โศก โรคภัย เสนียดจัญไรต่าง ๆ เพื่อความสุขความเจริญแก่ตัวเองและครอบครัว ลอยไปตามกระแสน้ำในวันเพ็ญเดือนสิบสอง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้บางท้องถิ่นเรียกว่า “ลอยโขมด" ยังมีความสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวไว้ว่า

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....โดยชาวบ้านช่วยกันทำสะเปาเป็นรูปเรือลำใหญ่ พร้อมเครื่องสักการะ และทำพิธีเวนทานที่ท่าน้ำก่อนปล่อยสะเปาลอยลงไป....”[๒๑]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ในวันเพ็ญเดือนยี่ชาวบ้านจะช่วยกันทำสะเปาเป็นรูปร่างคล้ายเรือใหญ่ จัดเตรียมเครื่องสักการะตามความเชื่อในท้องถิ่นของตน สะเปาทำมาจากวัสดุธรรมชาติ ซึ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ต้นกล้วย ใบตอง ไม้ไผ่ ตกแต่งประดับประดาด้วยดอกไม้สด กระดาษสี ในสะเปาจะใส่เครื่องนุ่งห่ม อาหารคาวหวาน ยาสูบ หมาก พลู ดอกไม้ ธูป เทียน ล่องสะเปา เป็นประเพณีที่มาจากความเชื่อว่าเป็นการนำสิ่งของเดินทางไปด้วยเรือสะเปา เพื่อเตรียมไว้ใช้สำหรับภพหน้า และยังถือว่าเป็นการฝากกุศลไปหาดวงวิญญาณผู้ล่วงลับ นอกจากนั้นยังถือเป็นการลอยทุกข์โศก เป็นการบูชาและขอขมาแม่น้ำ

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในล้านนานั้นมีความเชื่อและความศรัทธาในการลอยสะเปาหรือลอยโขมด นี้มีมานานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ ในสมัยหริภุญไชย เพื่อแสดงถึงการระลึกถึงญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลกัน หรือเป็นการทำบุญบริจาคทาน การอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ

กล่าวโดยสรุปคือ พิธีกรรมที่จัดขึ้นในประเพณียี่เป็ง ได้แสดงถึงความกตัญญูระลึกถึงผู้มีพระคุณ เช่น พระพุทธเจ้า เทพเจ้า พระแม่คงคา และบรรพชน แสดงความกตเวที ด้วยการเคารพบูชาด้วยเครื่องสักการะ โดยเฉพาะการบูชาพระพุทธเจ้าหรือรอยพระพุทธบาท ถือได้ว่าเป็นคติธรรม

---

[๒๑] สัมภาษณ์ พระครูอดุลสีลกิตติ์, เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

อย่างหนึ่ง ที่บอกเป็นนัยให้พุทธศาสนิกชนได้เจริญรอยตามพระบาทของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามทั้งปวง และเป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนาด้วย เช่น ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน ทำให้ชุมชนได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดงาน หรือในบางท้องที่ที่มีการทำบุญก็ถือว่ามีส่วนช่วยสืบทอดพระศาสนา และในหลายๆแห่งก็ถือเป็นโอกาสดีในการรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแม่น้ำลำคลอง

บทที่ ๔

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

ประเพณียี่เป็งและวัฒนธรรมที่มาพร้อมกับความเชื่อของคนไทย ความเชื่อของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกคน เพราะเหตุที่ว่ามนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคมที่มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคมซึ่งได้อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ล้วนมีความเชื่อมีแนวคิด มีความเคยชินที่ถ่ายทอดกันเป็นความรู้สึกให้กันและกันจนกลายมาเป็นประเพณีสืบทอดกันต่อ ๆ มาโดยมนุษย์ทุกคนล้วนมีสัญชาตญาณในการกลัวภัย กลัวอันตรายที่จะเกิดแก่ตนเองแก่ทรัพย์สินของตน ฉะนั้นเพื่อความปลอดภัยในชีวิต จึงเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อในผีสางเทวดา ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทำให้เกิดการบูชาอ้อนวอนเพื่อหวังให้สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นมาปกป้องคุ้มครองรักษาให้เกิดความปลอดภัยกับตนเอง ครอบครัว ทรัพย์สิน และตลอดถึงสังคมโดยรวม

ด้วยเหตุนี้ การที่มนุษย์นั้นอ้อนวอนบูชาเจ้าป่าเจ้าเขาโดยเชื่อกันว่ามีเทวดาอยู่ทั่วไปเพื่อปกป้องรักษาตนเองให้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ จึงมีการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตนให้ดลบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนาบ้าง การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์จนก่อให้เกิดความเชื่อและศาสนาขึ้นที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่นจึงบังเกิดมีในสังคม และเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมที่สำคัญด้วย นอกจากเหตุผลดังกล่าวนี้ การบูชากราบไหว้นั้นก็เป็นมงคลอย่างหนึ่ง ตามคตินิยมในทางพระพุทธศาสนา โดยมีพระพุทธพจน์ทรงตรัสยืนยันถึงเรื่องของการบูชาไว้ว่า “ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ คือ การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด”[๑]

จากใจความสำคัญดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ข้างต้น หลักของการบูชาในประเพณีลอยกระทงนั้น นอกจากจะพูดถึงการบูชาเพื่อรำลึกถึงพระคุณขององค์ สมเด็จพระพุทธเจ้าแล้ว การบูชาสักการะอื่น ๆ เป็นต้น ว่าบูชาพระแม่คงคาซึ่งตามคติความเชื่อของพราหมณ์ และความเชื่อของประชาชนในแต่ละภูมิภาคว่า การบูชาสักการะนั้นได้มีการนำเอาคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เนื่องด้วยประเพณีลอยกระทงซึ่งจะมีคำอธิบายตามลำดับ ดังต่อไปนี้

---

[๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

๔.๑ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

หลักพุทธธรรม เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และนำมาเผยแผ่สั่งสอนบุคคลทั่วไปพุทธธรรมในพระพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมากครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนา คือ นิพพาน พุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมทั้งสิ้นเช่นทำให้เกิดความสุข ความเจริญ และหลักพุทธธรรมยังมีสอดแทรกอยู่ในทุก ๆ ประเพณีสำคัญของไทย ในแต่ละท้องถิ่น เช่น ประเพณียี่เป็ง

๔.๑.๑ หลักบูชา

คตินิยมเรื่องการบูชานั้นมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลและก่อนยุคพระเวทซึ่งเป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์ฮินดูเกิดขึ้นในอินเดีย โดยที่แนวความคิดในยุคนั้นมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม ถือว่ามีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ มนุษย์จึงต้องบูชา เช่นสรวงเพื่อเอาอกเอาใจไม่ให้วิญญาณบันดาลโทษหรือภัยพิบัติแก่ตน ซึ่งต่อมาวิญญาณก็ได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้า[๒] และแนวความคิดแบบวิญญาณนิยมก็ได้พัฒนาไปเป็นพหุเทวนิยม หมายถึง ความเชื่อที่มีเทพเจ้าหลายองค์ ซึ่งถือเป็นการเริ่มต้นของยุคพระเวทและเป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้น[๓] จากนั้นการบูชาเทพเจ้าก็พัฒนาเป็นระเบียบพิธีมากขึ้นและถูกเผยแผ่ไปสู่ชนชาติต่างๆ ด้วยโดยเฉพาะชนชาติไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลทางศาสนามาจากอินเดียตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญขึ้นท่ามกลางวิถีปฏิบัติตามแนวของวิญญาณนิยมนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิวัติแนวทางปฏิบัติดั้งเดิมเสียหลายประการ ดังเช่นเรื่องการบูชาเทพเจ้าด้วยการฆ่าสัตว์เช่นสรวงสังเวยหรือการบูชายัญ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธอย่างเด็ดขาด ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า “พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าการเชื่อในอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้าทั้งหลายที่แสดงออก ด้วยการอ้อนวอนบูชายัญนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง พระองค์จึงได้สอนชาวอินเดียใหม่ว่า ท่านทั้งหลายจงดูซิ ในธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือ การที่ผลเกิดจากเหตุ เหตุทำให้เกิดผล สิ่งทั้งหลายที่ เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน อย่าไปมัวมองดูว่าเป็นฤทธิ์ดลบันดาลของเทพเจ้า ความเป็นจริงที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นเราเรียกว่า ธรรม”[๔]

---

[๒] สุจิตรา อ่อนค้อม, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

[๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

[๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สถานการณ์พุทธศาสนา: กระแสไสยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔.

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับธรรมเป็นเรื่องหลัก แม้ในเรื่องการบูชาที่จากเดิมมีการบูชาเทพกันนั้น พระองค์ก็ทรงเน้นให้บูชาธรรมและบุคคลผู้มีคุณธรรมเป็นสำคัญ ซึ่งพระองค์เองก็ทรงบูชาสักการะหรือเคารพธรรมดังข้อความที่ปรากฏใน **ปฐมอุรุเวลาสูตร** ว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อครั้งแรกตรัสรู้ เราพักอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ แทบฝั่งแม่น้ำเนรัญชราตำบลอุรุเวลา เมื่อเราเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดปริวิตกขึ้นว่า คนไม่มีที่เคารพ ไม่มีที่ยำเกรงอยู่เป็นทุกข์ เราจะพึงสักการะ เคารพ พึ่งพิงสมณะหรือพราหมณ์ผู้ใด อยู่เล่าหนอ เราตรองเห็นว่า เราจะพึงสักการะเคารพพึ่งพิงสมณะหรือพราหมณ์อื่นอยู่ ก็เพื่อทำสีละขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ วิมุตติขันธ์ของเราที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ ก็แต่ว่าเราไม่เห็นสมณะหรือพราหมณ์อื่นที่ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติยิ่งกว่าตนในโลกทั้งเทวะโลก ทั้งมารโลก ทั้งพรหมโลก ในหมู่สัตว์ทั้งเทวดา มนุษย์ทั้งสมณะพราหมณ์ ซึ่งเราจะพึงสักการะเคารพพึ่งพิงอยู่ได้ดังนี้แล้ว เราตกลงใจว่า อย่ากระนั้นเลย ธรรมใดที่เราตรัสรู้นี้ เราพึงสักการะเคารพพึ่งพิงธรรมนั้นอยู่เถิด"[๕]

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงพระพุทธจริยวัตรที่เป็นแบบอย่างได้อย่างชัดเจนว่า หลักการเรื่องการเคารพสักการะหรือบูชาในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือเรื่องธรรมเป็นสำคัญ แต่มิได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาปฏิเสธการเคารพบูชาบุคคล การเคารพบูชาบุคคลก็เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาส่งเสริมเหมือนกัน ทั้งยังสอนให้ตระหนักว่า การอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรงกันนั้นเป็นทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ข้างต้นเป็นตัวอย่าง เพียงแต่ว่าการบูชาบุคคลนั้น ต้องคำนึงถึงความมีธรรมของบุคคลเป็นหลักดัง เช่น ในตอนท้ายของปฐมอุรุเวลาสูตรนี้ แม้พระพุทธเจ้าเองก็ยังแสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ได้ปฏิเสธการเคารพบูชาบุคคล

ดังที่ตรัสว่า แม้พระองค์จะเคารพสักการะธรรมอยู่ แต่เมื่อสงฆ์ถึงพร้อมด้วยความเป็นใหญ่เมื่อไร พระองค์ก็ทรงให้ความเคารพสงฆ์ด้วย

โดยนัยนี้ สงฆ์คือสัญลักษณ์หรือรูปแบบของบุคคลผู้มีธรรมในทางพระพุทธศาสนา ผู้เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพสักการะนั่นเอง ซึ่งนอกจากสงฆ์แล้ว บิดามารดา ครูอาจารย์ หรือผู้ทรงคุณธรรมทั้งหลายก็เป็นบุคคลที่เรียกว่า "ปูชนียบุคคล" หรือบุคคลที่ควรบูชาเพราะเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม เมื่อสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเกิดความขัดแย้งกันในทางการปฏิบัติระหว่างกลุ่มบุคคลสองกลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งถือตามพระไตรปิฎกเป็นหลัก ยึดธรรมเป็นเรื่องสำคัญ มีเป้าหมายสูงสุดคือ การพัฒนาตนสู่พระนิพพานหรือการพ้นทุกข์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งถือตามลัทธิประเพณีและค่านิยมดั้งเดิม ผสมผสานกับวิธีปฏิบัติของพระพุทธศาสนาบางส่วน แต่ก็โอนเอียงไปทางวิญญาณนิยมและไสยศาสตร์เสียมากกว่า ดังที่การนับถือบูชาพระพุทธเจ้าก็มีลักษณะยกย่องพระพุทธเจ้าในฐานะเทพที่

---

[๕] ดูรายละเอียดใน องฺ.จตุ. ๒๑/๒๑/๒๕-๒๖.

มีอำนาจดลบันดาล ตลอดถึงความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตซึ่งควบคู่ไปกับเรื่องกฎแห่งกรรม แต่จะหนักไปในทางความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตโดยมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมแต่เพียงผิวเผิน บางคนนึกถึงเรื่องกฎแห่งกรรมเพียงเมื่อตนประสบกับความทุกข์หรือเคราะห์ต่าง ๆ แล้วใช้ปลงใจว่าคงเป็นเพราะเคยทำกรรมมาอย่างนี้ก็ต้องรับกรรมอย่างนี้ กรรมจึงดูเหมือนเป็นเรื่องไม่ดีที่บุคคลได้รับไป ความเข้าใจเรื่องกรรมจึงเป็นปัญหาอย่างหนึ่งในสังคมไทยเช่นกัน นอกจากนี้แม้แต่เรื่องที่เป็นพระพุทธศาสนาโดยตรงก็ยังมีการผสมผสานกันระหว่างฝ่ายอาจริยวาทและเถรวาท[๖] เป้าหมายของการปฏิบัติตามลักษณะความเชื่อที่ว่ามานี้โดยส่วนมากอยู่ที่การได้มาซึ่งลาภ ยศ สรรเสริญ สุขหรือสิ่งที่น่าปรารถนาด้านวัตถุมากกว่าการสร้างเสริมคุณธรรมในลักษณะพัฒนาตนสู่การบรรลุธรรมขั้นสูง

สถานการณ์เช่นนี้ ทำให้มีการประณามพฤติกรรมการนับถือพระพุทธศาสนาตามแนวทางของกลุ่มหลังจากผู้ยึดถือพระไตรปิฎกเป็นหลัก แต่การจะถือว่าบุคคลกลุ่มที่ถือปฏิบัติอย่างนี้มิใช่ชาวพุทธไปเสียเลยก็ไม่ได้ เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น พระพุทธศาสนาก็จะกลายเป็นศาสนาของคนส่วนน้อยในประเทศไป ดังนั้นจึงมีการจัดกลุ่มชาวพุทธหรือพระพุทธศาสนาออกเป็น ๒ กลุ่ม[๗] ได้แก่

๑) พระพุทธศาสนาแนวจารีต ซึ่งถือการปฏิบัติตามพระไตรปิฎกเป็นหลัก

๒) พระพุทธศาสนาแนวประชานิยม ซึ่งเป็นวิถีความเชื่อและการปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ที่ถือตนว่าเป็นชาวพุทธ ลักษณะเป็นวิญญาณนิยม คือ เชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูตผีปีศาจ วิญญาณและอำนาจศักดิ์สิทธิ์

๑) ความหมายของการบูชา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า การบูชา คือการแสดงความเคารพต่อบุคคล ด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ การยกย่องเทิดทูลด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่น บูชาวีรบุรุษ บูชา ความรู้บูชาฝีมือ[๘]

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้ให้ความหมาย คำว่า “บูชา” ที่เป็นคำที่เรียกในภาษาไทย ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “ปูชา” แปลว่า การบูชา ซึ่งการบูชานี้มีนักวิชาการหลาย

---

[๖] ดนัย ไชยโยธา, **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, หน้า ๒๑๑.

[๗] ภัทรพร สิริกาญจน, **“ปัญหาเรื่องความหมายของธรรมในพุทธศาสนาแนวประชานิยมของไทย”,** (งานวิจัยเสริมหลักสูตรเสนอต่อฝ่ายวิจัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๘-๒๙.

[๘] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๓๔.

ท่านได้ให้ทัศนะแตกต่างกัน การบูชา คือ ให้เกิดความปลอดภัยในชีวิต เมื่อมีอันตรายน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น[๙]

เสถียร โกเศส ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบูชา คือ การบูชาพระเจ้าผู้ซึ่งมีทิพย์อำนาจอยู่เหนือธรรมชาติด้วยความเคารพเกรงกลัว ซึ่งแสดงออกมาด้วยกิริยาอาการของผู้เลื่อมใสว่ามีความเคารพเกรงกลัวต่อพระเจ้าหรือสิ่งที่มีอำนาจอยู่เหนือโลก ซึ่งบอกให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญาความรู้สึกเกิดขึ้นเองด้วยสหัชชาปัญญา (Intuition) ว่าต้องมีอยู่เป็นรูปร่างอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้สร้างและเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ให้มีอยู่เป็นอยู่”[๑๐]

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) ได้ให้ความหมายว่า การบูชา คือการสวดขับกล่อมสรรเสริญเพื่อให้เทพเจ้าโปรดปรานและช่วยเหลือตน เท่ากับเป็นการอ้อนวอนขอความเห็นใจ หรือขอพรจากพระเจ้า[๑๑]

กล่าวโดยสรุป การบูชา หมายถึง การแสดงออกถึงความเคารพสักการบูชาของมนุษย์เพื่อให้ได้สมหวังตามที่ตนปรารถนาไว้ และจำเป็นต้องบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง การบูชาในพระพุทธศาสนามีความ แตกต่างจากแนวคิดดั้งเดิม โดยเหตุที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นนักปฏิรูป และปฏิวัติคตินิยมดั้งเดิมให้ เป็นการบูชาที่มีลักษณะเฉพาะตามหลักพระพุทธศาสนา คือปฏิเสธการบูชาเพื่อการอ้อนวอน หวังผลดลบันดาลของอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหลาย แต่เน้นที่การบูชาพระธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่นำ เหล่าสัตว์ให้บรรลุถึงความสมบูรณ์สูงสุด และหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ทั้งนี้พระพุทธศาสนามิได้ปฏิเสธการบูชาบุคคลหรือวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ต่างๆ แต่ให้บูชาโดยปรารภถึงธรรมเป็นที่ตั้ง บุคคลที่มีธรรมและวัตถุที่สื่อถึงบุคคลผู้มีธรรมและสื่อถึงหลักธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควรบูชา

---

[๙] พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

[๑๐] เสถียร โกเศส, **ลัทธิศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณคาร, ๒๕๑๖), หน้า ๕.

[๑๑] พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕–๔๖.

๒) ประเภทของการบูชา

ในส่วนลักษณะของการบูชานั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถกระทำได้ด้วยการแสดงออกซึ่งสิ่งที่ดีงาม เช่น การกราบไหว้ ลุกรับ ให้การยกย่องนอบน้อม ตลอดถึงการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ โดยจำแนกการบูชาออกเป็น ๒ ประเภท[๑๒] ได้แก่

๑) อามิสบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบูชา ด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ มีการบูชาด้วยปัจจัย ๔ และการบูชาเครื่องสักการะ ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน และปัจจัยสี่หรือวัตถุอื่น ๆ โดยบุคคลที่ควรบูชา เรียกว่า ปูชนียบุคคล หรือบุคคลที่ควรบูชา ได้แก่ บุคคล ต่อไปนี้

(๑) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เป็นปูชนียบุคคลของพุทธบริษัท ในฐานะทรงถึงพร้อมด้วยพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณและทรงตั้งพระศาสนาประกาศ สัจธรรมให้มวลมนุษยชาติทั่วโลกได้เกิดความรู้ความเข้าใจเกิดแสงสว่างทางปัญญาเว้นจากความชั่ว กระทำแต่คุณงามความดีและทำใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้

(๒) พระอริยสงฆ์สาวก พระสงฆ์เป็นปูชนียบุคคลของพุทธศาสนิกชน ในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร เป็นเนื้อนาบุญของปวงชนชาวโลก เป็นผู้มีคุณูปการต่อศาสนาและประกาศพระศาสนาสืบต่อกันมา

(๓) บิดามารดาเป็นปูชนียบุคคลของบุตรธิดา ในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดู มาตั้งแต่ถือกำเนิดเกิดออกมาจนเติบใหญ่ เป็นพระพรหมและบุรพาจารย์ของบุตรธิดาชายหญิง

(๔) ครูอาจารย์เป็นปูชนียบุคคลของศิษยานุศิษย์ ในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ประสาธน์ศิลปวิทยาแนะนำดี ให้เรียนดีไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูงและทำความปกป้องในทิศทั้งปวง

(๕) พระมหากษัตริย์เป็นปูชนียบุคคลของพสกนิกร ในฐานะทรงเป็นพระประมุข ของชาติและทรงทศพิธราชธรรมบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ปวงประชาราษฎร[๑๓]

๒) ปฏิบัติบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบูชาด้วยการปฏิบัติสิ่งที่เป็นธรรม เช่น การไหว้ กราบ การแสดงความนับถือ นอบน้อมและการปฏิบัติตามคำสอนของบุคคลที่เป็นที่เคารพบูชา หรือการบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมตามกำลังศรัทธา ตามเพศภูมิของตน เช่น การรักษาเบญจศีล การปฏิบัติเบญจธรรม และการบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ และนอกจาก ปฏิบัติบูชาในกุศลกรรมบถ

---

[๑๒] ดูรายละเอียดใน องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๐๑/๑๑๗.

[๑๓] ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๑๖๕.

แล้วสิ่งที่ควรบูชาสูงสุดนั้น หรือทีเรียกว่า ปูชนียวัตถุ หรือปูชนียสถาน ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งประมวลลงในพุทธเจดีย์ ๔ ประเภท ดังมีพระพุทธพจน์ กล่าวไว้ดังนี้

ธาตุเจดีย์ เจดีย์ คือ พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุของพระสาวกบริโภค เจดีย์ เจดีย์ คือ สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ได้แก่ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพาน ตลอดจนถึงพุทธบริขาร และต้นพระศรีมหาโพธิ์ ธรรมเจดีย์ เจดีย์ คือ พระไตรปิฎกอันได้แก่ พระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ตลอดจนถึงคำสอนที่จารึกลงในแผ่นศิลา และใบลานอุทเทสิกเจดีย์ เจดีย์ คือ พระพุทธรูปรอย พระพุทธบาท และรูปพระสงฆ์สาวกการบูชานี้เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้าแห่งชีวิต และข้อสำคัญอยู่ที่รู้จักเลือกบูชาบุคคลหรือ วัตถุที่ควรบูชา พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง

จะเห็นว่า พุทธเจดีย์ทั้ง ๔ ประเภท ล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวพุทธต้องให้ความเคารพศรัทธา และปฏิบัติให้ถูกต้องโดยเฉพาะธรรมเจดีย์ คือ พระไตรปิฎก อันเป็นคัมภีร์ที่สำคัญสูงสุดที่บรรจุคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ค้นพบ และสั่งสอนตลอดพระชนมพรรษา เพื่อให้พุทธบริษัทนั้นได้ศึกษาปฏิบัติให้มีความแตกฉาน มีความสำรวมในอินทรีย์และเพื่อประกาศ เผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เจริญสืบไป ดังนั้น ลักษณะของการบูชาข้างต้น มีความสอดคล้องกับหลักการบูชาที่ปรากฏใน มงคลสูตร ซึ่งได้แสดงลักษณะการบูชาไว้ ๔ ประการ และมีใจความพอสรุปได้ ดังนี้

๑. สักการะ หมายถึง กิริยาและวัตถุ ถ้าแปลสักการะว่า “การทำดี” ก็หมายเอาเพื่อบูชาบุคคล และวัตถุควรบูชา ถ้าแปลสักการะว่า “วัตถุที่จัดดี” ก็หมายเอาเครื่องสักการะที่จัดดีเป็นระเบียบ มีดอกไม้ธูป เทียนและเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญเพื่อบูชาบุคคลและวัตถุควรบูชา

๒. ครุการะ หมายถึง “ทำความรัก ความห่วงใย” บุตรธิดาชายหญิงมีความรักความห่วงใยในบิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจท่านทำตนให้เป็นที่เบาใจแก่ท่าน สานุศิษย์มีความเคารพรักในครูอาจารย์ ประพฤติตนให้เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย จึงได้ชื่อว่า บุคคลที่ควรบูชาแบบครุการะ

๓. มานนา หมายถึง “ความนับถือ” การกำหนดความดีของบุคคลว่า เขามีดีอย่างนั้นมีดีอย่างนี้ และถือว่าผู้มีดีนั้นเป็นคนควรเชื่อถือยึดมั่นยกย่องเชิดชูให้เป็นที่นับหน้าถือตานี้คือความนับถือ ลักษณะของการนับถือนั้นอยู่ที่การมีกิริยาวาจาดีงามต่อกัน ประพฤติตนสม่ำเสมอต่อกันยก ย่องเชิดชูกันและเอื้อเฟื้อเชื่อฟังกันเป็นสำคัญ

๔. วันทนา หมายถึง การกราบไหว้และชมเชย ส่วนอภิวาทนะ เป็นลักษณะของความเคารพ การชมเชยนี้ คือ การยกย่องสรรเสริญจัดเป็นมงคล[๑๔]

ประเภทของการบูชา เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการบูชา คือ การเคารพเทิดทูลด้วยความบริสุทธิ์ใจที่ได้แสดงออกทั้งทางกายวาจาและใจ โดยถือว่าการบูชาเป็นเอกลักษณ์ของบัณฑิต ยอมรับนับถือเชื่อถือในคุณงามความดี ยอมรับนับถือคนดี การบูชาจึงบ่งบอกถึงความเป็นคนดีทั้ง สองฝ่าย คือ ผู้ทำการบูชาและผู้รับการบูชา

ในประเพณีลอยกระทงหลักที่เด่นชัดประการแรกคือ การบูชาในพระพุทธเจ้าบูชาพระอุปคุต บูชาแม่คงคา หรือเทพเจ้าแห่งน้ำจัดเป็นอามิสบูชาเสียเป็นส่วนใหญ่ ปฏิบัติบูชานั้นยังเป็นส่วนน้อยไม่ค่อยชัดเจนมากนัก

ทั้งนี้ เป้าหมายของการบูชานั้นอยู่ที่การได้ประกอบกุศลกรรม หรือการสร้างเสริมคุณธรรมในตนเองเป็นสำคัญ มิใช่การอ้อนวอนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งปรารถนาต่าง ๆ เพราะการจะได้มาซึ่งสิ่งปรารถนานั้นก็ขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติ คือ กฎแห่งกรรมนั่นเอง การสรรเสริญเทพเจ้า การอ้อนวอนร้องขอให้ดลบันดาลจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถช่วยได้หากไม่ได้ปฏิบัติตนสอดคล้องกับเป้าหมายที่ปรารถนาหรือไม่สร้างเหตุให้สมกับผลที่ต้องการ

ทัศนะดังกล่าวนี้ มีกรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ซึ่งเป็นที่เลื่องลือว่าสามารถปลุกชีวิตที่ตายไปแล้วให้ฟื้นคืนชีพได้และสามารถชักจูงวิญญาณของสัตว์ที่ตายแล้วให้สู่สรวงสวรรค์ได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนว่า

“บุคคลผู้ประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการไม่สามารถขึ้นสวรรค์ได้ และไม่สามารถช่วยให้ขึ้นสวรรค์ได้ด้วยการสวดอ้อนวอนสรรเสริญคุณเทพเจ้าเพื่อขออำนาจดลบันดาล เปรียบเหมือนหินที่จมน้ำ ไม่สามารถลอยขึ้นเหนือน้ำได้ด้วยเหตุแห่งการสวดอ้อนวอน ในทางกลับกันผู้ประกอบกุศลกรรมบถเท่านั้นที่สามารถขึ้นสวรรค์ได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการสวดอ้อนวอน เปรียบเหมือนเนยใสหรือน้ำมันที่ถูกเทลงในน้ำ ย่อมสามารถลอยขึ้นเหนือน้ำได้เอง”[๑๕] การจะได้ดีมีสุขหรือมีภพหน้าที่ดีจึงเป็นเรื่องของกรรมคือการกระทำเป็นสำคัญ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการสวดอ้อนวอนร้องขอแต่อย่างใด

---

[๑๔] ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์, **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๙–๑๗๐.

[๑๕] ดูรายละเอียดใน สํ.ส. (ไทย) ๑๘/๕๙๙-๖๐๐/๓๕๘-๓๙๖.

จากหลักการข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ ที่มุ่งปลดปล่อยบุคคลจากการพึ่งพาอำนาจภายนอกเป็นการพึ่งตนเอง โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตนให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด และเมื่อกล่าวเชื่อมโยงถึงหลักการบูชาในพระพุทธศาสนาจึงสามารถสรุปได้ว่า หลักการบูชาในพระพุทธศาสนานั้นมีความเป็นพิเศษในตัวเอง ไม่เหมือนกับลัทธิอื่นเพราะเป็นการแสดงออกถึงธรรมในตัวบุคคลเพื่อเคารพต่อธรรมที่มีในบุคคลอื่นเป็นสำคัญ แก่นของการบูชาในพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของธรรมไปโดยปริยาย เพราะทั้งบุคคลที่บูชา บุคคลที่ถูกบูชาและพฤติกรรมที่แสดงออก รวมทั้งเป้าหมายของการบูชาล้วนมีธรรมเป็นหลักใหญ่ การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือเทพเจ้าในฐานะผู้บันดาลความสุขให้เลย

กล่าวโดยสรุป คือ หากพิจารณาโดยสภาพความเป็นจริงของสังคม โดยเฉพาะสังคมไทยซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสังคมพระพุทธศาสนาจะพบว่า แนวคิดแบบวิญญาณนิยมที่กล่าวในตอนต้นยังปรากฏอยู่ในสังคมพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนมากมาย วิถีปฏิบัติในการบูชาสิ่งต่าง ๆ ของชาวพุทธดูเหมือนจะไม่ได้ให้ความสำคัญที่ธรรมหรือมีเป้าหมายที่ธรรมเหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนตามนัยในพระไตรปิฎก ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และเวทมนต์คาถายังคงมีปรากฏในสังคมไทยมากมาย การเชื่อในอำนาจเครื่องรางของขลังและอำนาจของเทพเจ้า พระภูมิเจ้าที่ต่างๆ จนเกิดเป็นพิธีกรรม เช่น การปลุกเสกพระเครื่อง การบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่และการบวงสรวงเทพเจ้า ตลอดถึงการบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นสิ่งชาวพุทธในสังคมไทยกระทำกันอยู่โดยไม่ได้มีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ผิด แม้จะมีบางคนบางกลุ่มจะตำหนิว่าเป็นเรื่องงมงายก็ตาม แต่คนส่วนมากก็ยังคงปฏิบัติตามความเชื่อของตนอยู่

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประเภท คือ อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ส่วนปฏิบัติบูชา คือ การกราบไหว้ การทำความเคารพอย่างนอบน้อม....”[๑๖]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า หลักการบูชามี ๒ ประเภท ได้แก่ อามิสบูชาเป็นการแสดงความเคารพบูชา ด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ มีการบูชาด้วยปัจจัย ๔ และการบูชาเครื่องสักการะ ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน และปัจจัยสี่หรือวัตถุอื่น ๆ โดยบุคคลที่ควรบูชา เรียกว่า ปูชนียบุคคล หรือบุคคลที่ควรบูชา และปฏิบัติบูชา เป็นการแสดงความเคารพบูชาด้วยการปฏิบัติสิ่งที่เป็นธรรม เช่น การไหว้ กราบ การแสดงความนับถือ นอบน้อมและการปฏิบัติตามคำสอนของบุคคลที่เป็นที่เคารพบูชา

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ ที่มุ่งปลดปล่อยบุคคลจากการพึ่งพาอำนาจภายนอกเป็นการพึ่งตนเอง โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องฝึกฝน

---

[๑๖] สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

พัฒนาตนให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ดังนั้นหลักการบูชาในพระพุทธศาสนานั้นมีความเป็นพิเศษในตัวเอง เพราะเป็นการแสดงออกถึงธรรมในตัวบุคคลเพื่อเคารพต่อธรรมที่มีในบุคคลอื่น เพราะทั้งบุคคลที่บูชา บุคคลที่ถูกบูชาและพฤติกรรมที่แสดงออก

กล่าวโดยสรุปคือ หลักการบูชาในประเพณียี่เป็ง ที่เกิดจากความเชื่อนั้น อามิสบูชาต่อแม่น้ำคงคา เช่น การถวายผ้าแพร ๓ สี, ข้าวตอก, น้ำนม, ดอกไม้สีเหลืองหรือส้ม, พวงมาลัยดอกดาวเรือง,ขนมหวาน ๗ ชนิด, ผลไม้รสหวาน ๕ ชนิด เป็นต้น อามิสบูชาขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ส่วนการปฏิบัติบูชา เช่น การกราบไหว้ การรำถวาย การแสดงออกด้วยความสุภาพอ่อนโยน ล้วนเป็นการบูชาในประเพณียี่เป็งที่มีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น และเป็นประเพณีที่สามารถเชิญชวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาชมประเพณีและรูปแบบพิธีกรรมที่มีความงดงามและล้ำค่า

๔.๑.๒ หลักศรัทธาธรรม

ตามหลักพระพุทธศาสนา ศรัทธา (สันสกฤต: ศฺรทฺธา) หรือสัทธา (บาลี: สทฺธา) หมายถึง ความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล[๑๗]

๑. กัมมสัทธา เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค

๒. วิปากสัทธา เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา[๑๘] เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔. ตถาคตโพธิสัทธา[๑๙] เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

---

[๑๗] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**,พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๐–๔๑.

[๑๘] ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓.

[๑๙] ดูรายละเอียดใน องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๔/๓.

ในศรัทธา ๔ ในอรรกถามี ๒ ชนิด คือ กัมมผลสัทธา นี้เป็นโลกียสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา (รตนัตตยสัทธา) นี้เป็นโลกุตตรสัทธาตามมติของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ ศรัทธา หรือ สัทธา เป็นองค์ประกอบในหลาย ๆ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่

๑) พละ ๕ และ อินทรีย์ ๕ (สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา)

๒) สมชีวิธรรม ๔ (สมสัทธา สมสีลา สมจาคา สมปัญญา)

๓) เวสารัชชกรณธรรม ๕ (ศรัทธา ศีล พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา)

๔) อริยวัฑฒิ หรือ อารยวัฑฒิ ๕ (ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา)

๕) อริยทรัพย์ ๗ (ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ ปัญญา)

๖) สัปปุริสธรรม ข้อแรก คือ สัทธัมมสมันนาคโต ประกอบด้วยธรรมเจ็ดประการอันได้แก่ มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ เป็นพหูสูต มีความเพียรอันปรารภแล้ว มีสติมั่นคง มีปัญญาจะเห็นว่าส่วนใหญ่ จะขึ้นด้วยศรัทธา และมีปัญญากำกับอยู่ด้วย

ในคัมภีร์พระอภิธรรม มีการกล่าวถึงสัทธา ในลักษณะที่เป็นเจตสิก (คือ ธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด) เรียกว่า สัทธาเจตสิก มีลักษณะดังนี้ คือ

๑) มีความเชื่อในกุศลธรรม เป็นลักษณะ

๒) มีความเลื่อมใส เป็นกิจ

๓) มีความไม่ขุ่นมัว เป็นผล

๔) มีวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ เป็นเหตุใกล้

สัทธานี้จัดเป็นธรรมเบื้องต้น ในอันที่จะทำให้บุคคล ได้ประกอบคุณงามความดี เป็นบุญกุศลขึ้นมา และสัทธาที่จะเกิดขึ้นได้นั้น ย่อมต้องอาศัยวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ ได้แก่ พระรัตนตรัย ผลของกรรม เป็นต้น สัทธานั้นเมื่อเกิดขึ้นย่อมทำให้เกิดความผ่องใส ไม่ขุ่นมัว สามารถดำเนินไปจนเข้าถึงปีติได้ เหตุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ได้แก่

๑) รูปปฺปมาณ เลื่อมใสศรัทธาเพราะเห็นรูปสมบัติสวยงาม

๒) ลูขปฺปมาณ เลื่อมใสศรัทธาเพราะเห็นความประพฤติเรียบร้อยเคร่งในธรรมวินัย

๓) โฆสฺปปมาณ เลื่อมใสศรัทธาเพราะได้ฟังเสียงอันไพเราะ

๔) ธมฺมปฺปมาณ เลื่อมใสศรัทธาเพราะได้สดับฟังธรรมของผู้ที่ฉลาดในการแสดง[๒๐]

---

[๒๐] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๘๑.

กล่าวโดยสรุป คือ ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาจึงชื่อว่า ญาณสัมปยุตคือ ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีศรัทธาแต่มีปัญญามาประกอบการพิจารณาอยู่ด้วย ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาจึงเอื้อให้เกิดการพัฒนาปัญญาเพื่อไต่เต้าเข้าไปสู่ความรู้แจ้งในเบื้องต้นจะต้องมีศรัทธาเป็นแกนนำก่อน มาด้วยความสงสัย อาจจะกลับไปด้วยความฟุ้งซ่าน มาด้วยศรัทธาจะกลับไปด้วยปัญญาเพราะไม่มาเชื่ออย่างเดียว แต่มาประพฤติปฏิบัติด้วย

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....การเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม นั้นมีอยู่จริง และเชื่อในวิบาก เชื่อในผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง....”[๒๑]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ประเพณียี่เป็ง มีรูปแบบโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และเป็นมรดกสืบทอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากความศรัทธาแห่งสายน้ำ แต่ละท้องถิ่นต่างก็มีประเพณีปฏิบัติตามวิถีวัฒนธรรม และความเชื่อความศรัทธาของท้องถิ่นนั้นๆ กระทงที่นำมาลอยส่วน ใหญ่มักจะประดิษฐ์เป็นรูปดอกบัวบานอย่างสวยงามด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เมื่อถึงเวลาผู้คนต่างนำกระทงที่เตรียมไว้มาปักดอกไม้ จุดธูป เทียน บางคนก็ตัดผม และเล็บใส่ลงไปด้วยเพื่อให้เคราะห์ต่าง ๆ ลอยไปพร้อมกับกระทง และอธิษฐานขอพรให้สมปรารถนา

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความศรัทธา ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญา

กล่าวโดยสรุปคือ ความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี ๔ ประการ คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง ๒) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องเป็นไปตามกรรมของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้มั่นใจใน องค์พระตถาคต

---

[๒๑] สัมภาษณ์ ผศ.ดร.เขียน วันทนียตระกูล, ข้าราชการบำนาญ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๓ หลักกัลยาณมิตรธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย กัลยาณมิตรธรรม ๗ องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ

๑. ปิโย น่ารัก ในฐานเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม

๒. ครุ น่าเคารพ ในฐานประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจและปลอดภัย

๓. ภาวนีโย น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วตฺตาจ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

๖. คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา แถลงเรื่องล้ำลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจและให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอธิฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย[๒๒]

ในอภิธรรมวิภังค์ปรากฏความไววา “ความรักใคร กิริยาที่รักใคร ภาวะที่รักใครใน สัตว์ทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตา”[๒๓] และอีกแห่งหนึ่งคือ ในขุททกนิกาย มหานิเทส ได้ขยายความหมายของเมตตาไว้ว่า “เมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยาบาท ความไม่ปองร้าย”[๒๔]

จากความหมายตามที่กล่าวมาจะเห็นว่า “กัลยาณมิตร ตามรูปศัพท์นั้นหมายถึง เพื่อนที่ดี” เพื่อนที่งามหรือเพื่อนที่รักใครคุ้นเคยที่ดี เพื่อนรักใคร คุ้นเคยที่งาม เพื่อนผู้มีความเยื่อใย มีน้ำใจ

---

[๒๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๗๘.

[๒๓] ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

[๒๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๒/๕๙๐.

เอื้อเฟื้อที่ดีงาม บุคคลผู้มีจิตที่หวังดี มีความรักใคร เป็นผู้หวังประโยชนเกื้อกูลต่อตนเองและผู้อื่น ความหมายตามศัพท์จะเห็นว่าท่านมุ่งเอามิตรดีที่เป็นบุคคลโดยเฉพาะ

สมเด็จพระญาณสังวร[๒๕] ท่านได้กล่าวไว้ว่า "เพื่อนมิตรทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ทรงปัญญา สามารถ ที่จะให้คำแนะนำอบรมอันถูกต้องได้ก็เรียกว่า กัลยาณมิตร"

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมาย มิตรและสหายไว้ว่า...เพื่อน ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาบาลีว่า "มิตรและสหาย ทั้งสองคำมีความหมายไม่เหมือนกัน บางคนเป็นมิตรแต่ไม่ได้เป็นสหาย บางคนเป็นสหายแต่ไม่ได้เป็นมิตร ดังนั้น มิตร หมายถึง คนที่คบกันด้วยความชอบพอรักใคร มาจากศัพท์ว่า เมตตา สวนคำว่า สหาย หมายถึง มาด้วยกันไปด้วยกัน สหายเป็นลักษณะของคนร่วมทำกิจกรรม" เพื่อนร่วมงานก็เรียกว่า สหาย บางคนเป็นเพื่อนร่วมงานกัน เช่น เป็นเจ้านายเป็นลูกน้องแต่ไม่ได้เป็นมิตรกัน พวกเขาเป็นสหายโดยความจำใจ คอยแต่คิดว่าเมื่อไร อีกฝ่ายหนึ่งจะไปเสียที ไม่มีความเป็นมิตรเพราะขาดน้ำใจที่ดีต่อกัน ฉะนั้น สหายจึงอาจจะไม่ใช่มิตร บางคนเป็นมิตรชอบพอกันแต่ต้องอยู่ไกลไม่อาจจะทำกิจกรรมร่วมกันจึงไม่ได้เป็นสหาย[๒๖]

กล่าวโดยสรุป คือ กัลยาณมิตร ที่มีอุปการะคอยช่วยเหลือ มิตร ร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรแนะนำแต่สิ่งดี มิตร มีความรักใคร่ เป็นมิตรแท้ เพื่อนแท้ เพื่อนตาย เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีสิ่งดี ๆ ให้กันด้วยความจริงใจ

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า "....การฟังธรรมเทศนาในวันประเพณียี่เป็ง เป็นการสร้างกัลยาณมิตรทั้งทางโลกและทางธรรม การบำเพ็ญตนเป็นกัลยาณมิตร จะต้องใช้ทั้งสติปัญญาและจะต้องมีความประพฤติดี คิดดี ทำดี ชักชวนในทางที่ดี...."[๒๗]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า การฟังธรรมเทศนาในวันประเพณียี่เป็งเป็นการบอกบุญสร้างบุญร่วมกันการทำความดี ย่อมได้รับผลดีตอบแทน การใช้ธรรมะในการครองเรือนและการครองใจผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความสงบร่มเย็น และสั่งสอนให้คนเราเพียรประกอบคุณงามความดีโดยไม่ย่อท้อ หากรู้จักสละทรัพย์เพื่อบริจาค ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ ก็จะเป็นที่สรรเสริญทั่วไป คนโลภคนจิตบาปหยาบร้ายก็ต้องได้แพ้ภัยเพราะตัวเอง

---

[๒๕] พระญาณสังวร (สุวัฑฒนมหาเถระ), **สัมมาทิฏฐิตามเถราธิบายของท านพระสารีบุตร**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หนา ๔ .

[๒๖] พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เพื่อน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หนา ๒๓.

[๒๗] สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การสร้างบุญของชาวบ้าน คือ การสร้างกัลยาณมิตรในชุมชน มีการชักชวนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรรมต่าง ๆ ตามความรู้ความสามารถ แนะนำเพื่อนในทางที่ดี และแสดงออกด้วยจิตที่บริสุทธิ์ คิดดี ทำดี ต่อคนในสังคม

กล่าวโดยสรุปคือ กัลยาณมิตรในทางโลก คือ การเป็นมิตรที่ดี การเป็นเพื่อนบ้านที่ดีคอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ หรือสามารถเป็นที่พึ่งได้ในเรื่องทั่วไป อาจจะให้การช่วยเหลือหรือแนะนำโดยให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงานในชุมชน หรือแนวทางการการพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้น ความรู้ดังกล่าวเรียกว่า วิทยาทาน กัลยาณมิตรในทางธรรม คือ มิตรที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงามด้วยการนำธรรมะมาใช้มุ่งเน้นเพื่อยกระดับจิตใจของผู้ได้รับคำแนะนำให้สูงขึ้น เช่น แนะนำให้รู้จักการทำทาน การรักษาศีล และการทำสมาธิภาวนา เป็นต้น ซึ่งความรู้ที่นำมาแนะนำนี้เรียกว่า ธรรมทาน

๔.๑.๔ หลักสามัคคีธรรม

ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีของไทยที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณเพื่อเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่สืบไป และเสริมสร้างความสามัคคีให้กับประชาชนในท้องถิ่นอันเป็นธรรมเนียมในการสร้างความกลมเกลียวของคนในชุมชน ซึ่งความเจริญและความเสื่อมของสังคมมนุษย์นั้น พิจารณาได้จากการร่วมแรงกายใจกัน ของผู้คนในสังคมนั้นๆ กล่าวคือ ต้องพิจารณาถึงความสามัคคีของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร มีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันแค่ไหน เป็นต้น โดยศึกษาให้เข้าใจถึงความหมาย ของคำว่าสามัคคี ดังนี้

ความหมายในพระไตรปิฎก ในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสถึงสังฆราชี สังฆเภท และสังฆ สามัคคีของพระภิกษุสงฆ์ไว้ ดังนี้

พระอุบาลีเถระทูลถามพระพุทธเจ้าถึงสังฆราชี สังฆเภท และสังฆสามัคคี พระพุทธเจ้าตรัสบอกโดยสรุปใจความแห่งพุทธพจน์ไดว่า “สังฆราชี หมายถึง ความร้าวฉานของหมูคณะหรือสงฆ์ภิกษุกลุ่มหนึ่งเมื่อแบงออก แล้วได้ฝ่ายละไม่ถึง ๔ รูป หรือถึง ๔ รูปเพียงฝ่ายเดียว อีกฝ่ายมีเพียง ๒-๓ รูปเท่านั้นรูปหนึ่งเสนอ ให้จับสลากโดยอ้างว่าเป็นธรรมเป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ขอให้ชอบใจการจับสลากนั้น ถ้ามีการจับสลาก การแตกแยกเกิดขึ้น” การทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆราชี แต่ไม่เป็นสังฆเภทและผู้ที่ จะทำสังฆราชีได้มีเพียงพระภิกษุจำพวกเดียวเท่านั้นคนอื่นทำไม่ได้”[๒๘] สังฆเภท : ความแตกกันของ หมูคณะหรือสงฆ์ได้แก่ ยังสงฆ์ให้แตกกัน คือ ทำลายพระสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ในสีมา เดียวกันในวัดใดวัดหนึ่งให้แตกเป็นก๊กจนถึงไม่ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ต้องแยกออกทำอุโบสถ สังฆกรรมหรือปวารณากรรมหรือสังฆกรรมอื่น ๆ เป็น ๒ หมู “ถ้ามีพระภิกษุจำนวน

---

[๒๘] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๔/๑๓๗-๑๓๘.

มากกว่า ๔ รูปขึ้นไปรูปหนึ่งนำเรื่องธรรม เรื่องวินัย พุทธภาษิต พุทธจริยา พุทธบัญญัติ อาบัติต่างๆ มาเสนอให้จับสลากด้วยเรื่องดังกลว จนสงฆ์ ๒ ฝ่ายแตกกันไม่ร่วมอุโบสถ ปวารณา สังฆกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน" การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า "สังฆเภท คือ การทำสงฆ์ให้แตกกัน เป็นอนันตริยกรรม"[๒๙]

พระพุทธเจ้าตรัส สังฆเภท ไว้ว่า "ภิกษุทำลายสงฆ์ ต่องเกิดในอบายตกนรกอยู่ชั่วกัป ภิกษุผู้ยินดีในการแตกพวก ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ยอมเสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุทำลาย สงฆ์ผู้พรอมเพรียงกันแลว ยอมไหม้ในนรกตลอดกัป"[๓๐]

ส่วนสังฆสามัคคี ได้แก่ ความสามัคคีปรองดองกัน ความพรอมเพรียงกันของหมูคณะหรือสงฆ์การกระทำที่เรียกว่า "สังฆสามัคคี" คือ การนำเอาธรรมวินัย เป็นต้น มากล่าวตามความเป็นจริง ช่วยให้เกิดความสมานฉันท์กันในหมูคณะหรือสงฆ์ มีการพรอมเพรียงกันทำสังฆกรรมต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า "สังฆสามัคคี"[๓๑]

สำหรับสามัคคีธรรมนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ความพรอมเพรียงของหมู เป็นเหตุแห่งสุข และการสนับสนุนผู้พรอมเพรียงกัน ก็เป็นเหตุแห่งสุข ภิกษุผู้ยินดีในความพรอมเพรียงตั้งอยู่ในธรรม ยอมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุสมานสงฆ์ให้พรอมเพรียงกันแลว ยอมบันเทิงในสรวงสวรรค์ตลอดไป"[๓๒]

จากใจความแห่งพระวินัยปิฎกที่ได้กล่าวถึง สังฆราชี สังฆเภท และสามัคคีธรรม สรุปได้ว่าทั้งสังฆราชี และสังฆเภท จัดเป็นการกระทำที่ไม่ดีต่อตนเองและคนอื่นในส่วนรวม มีผลเป็นความทุกข์ทั้งในชาตินี้และชาติหนา ส่วนสังฆสามัคคีจัดเป็นการกระทำที่ดีมีประโยชนทั้งแก่ตน และคนอื่นในหมู่คณะ มีผลเป็นความสุขกายสบายใจ ไร้ปัญหาแตกแยก ไร้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตร่วมกันในโลกปัจจุบันและโลกหนา

ฉะนั้น สังคมใดต้องการความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง ก็พึงพยายามอบรมสั่งสอนให้ผู้คนในสังคมของตนมีความสามัคคีกัน มีความเมตตารักใคร ช่วยเหลือกันในเรื่องต่าง ๆ เพราะความสมมาดปรารถนาในสิ่งที่สังคมต้องการก็ย่อมเกิดจากความสามัคคีของผู้คนในสังคม

---

[๒๙] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๕/๑๓๘-๑๓๙.

[๓๐] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๘/๑๔๐.

[๓๑] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๖/๑๓๙.

[๓๒] ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๑๐/๑๔๑.

อย่างไรก็ตาม พระวินัยปิฎกนี้มีการ กล่าวถึง การกระทำที่ดีว่าควรประพฤติปฏิบัติการกระทำที่ไมดีเป็นพฤติกรรมที่ควรหลีกเลี่ยงเสียไมควรกระทำซึ่งทั้งหมดก็คือ แนวทางแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีธรรมมีความสุขนั่นเอง

เมื่อศึกษาเกี่ยวกับความสามัคคีที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ได้พบว่า คำอธิบายเกี่ยวกับความสามัคคี ในพระสุตตันตปิฎกนี้มีอยู่มากแห่งด้วยกัน เช่น จูฬโคสิงคสาลสูตร ว่าด้วยเหตุแห่งความสามัคคี หมายเอาการตั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในมิตร สหายและคนทั้งหลายในสังคมโดยมีเรื่องราวเกี่ยวกับสาเหตุของ สังฆสามัคคีว่า พระอนุรุทธเถระ พระนันทิยเถระและพระกิมพิลเถระ พักอยู่ในป่าโคสิงคสาวัน พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปหาพระเถระ เหล่านั้นแล้วตรัสถามว่า “ก็พวกเธอ ยังพร่อมเพรียงกัน ชื่นบานต่อกัน ไม่วิวาทกันยังเป็น เหมือนน้ำนมกับน้ำแลดูกันและกันด้วยจักษุอันเป็นที่รักอยู่หรือ” พระเถระทั้งสามกราบทูลว่า “ยังเป็นอยู่ขอรับ” พระพุทธเจ้าตรัส ถามต่อไปว่า “พวกเธอเป็นอย่างนั้นได้ด้วยเหตุอย่างไร” พระเถระ ทั้งสามต่างกราบทูลในทำนองเดียวกันว่า

พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า “เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ” ที่ได้อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์เห็นปานนี้ข้าพระองค์เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วย เมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ทั้งต่อหน้าและลับหลังข้าพระองค์ มีความดำริอย่างนี้ว่า ไฉนหนอเราพึงเก็บจิตของตนเสีย แล้วประพฤติตามอำนาจจิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ แล้วข้าพระองค์ก็เก็บจิตของตนเสีย ประพฤติอยู่ตามอำนาจจิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ กายของพวกข้าพระองค์ต่างกันจริงแล แต่ว่าจิตดูเหมือนเป็นอันเดียวกันพระพุทธเจ้าข้าพวกข้าพระองค์ยังพร่อมเพรียงกันชื่นบานต่อกันไม่วิวาทกัน ยังเป็นเหมือนน้ำนมกับน้ำแลดูกันและกันด้วยจักษุอันเป็นที่รักอยู่ [๓๓]

ในตอนท้ายของพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัส สรรเสริญพระเถระทั้งสามว่าเป็นผู้ปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ในพระสูตรเดียวกันได้กล่าวถึง การที่พระอานนท์ตอบปัญหาของวัสสการพราหมณ์ว่าวัสสการพราหมณ์ ถามว่า พระอานนท์ผู้เจริญมีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมเล่า อันสงฆ์ที่ภิกษุผู้เป็น เถระมากรูปด้วยกันสมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงลับไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ฯ พระอานนท ตอบว่าพราหมณ์ไมมีเลยแม้สักรูปหนึ่ง อันสงฆที่ภิกษุผู้เป็นเถระมากรูปด้วยกันสมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่าเมื่อ

---

[๓๓] ดูรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๖๑-๓๖๘/๒๗๒-๒๗๙.

พระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงลับไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ วัสสการพราหมณ์ ถามต่อว่า พระอานนท์ผู้เจริญ ก็เมื่อไม่มีที่พึ่งอาศัยอย่างนี้ อะไรเล่าจะเป็นเหตุแห่งความสามัคคีกันโดยธรรมฯ พระอานนท์ ตอบว่า ดูกร พราหมณ์ อาตมภาพทั้งหลายมิใช่ไม่มีที่พึ่งอาศัยเลย พวกอาตมภาพมีที่พึ่งอาศัย คือ มีธรรมเป็นที่พึ่งอาศัยฯ[๓๔]

จากใจความแห่งพระสูตร ได้แสดงถึงความสามัคคีของคณะสงฆ์ ว่าหลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพานของ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจา คณะสงฆ์ถือเอาพระธรรมและพระวินัยเป็นใหญ่ ได้แก่ เป็นตัวแทนของพระพุทธเจา พระสงฆ์ทุกรูปต้องเคารพพระธรรมวินัย เอาพระธรรมวินัยนั่นแหละเป็นที่พึ่งในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และในการตัดสินวินิจฉัยคดีความต่าง ๆ และความสามัคคีนั้นต้องปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจอย่างสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยไมถือว่าตนเป็นใหญ่กว่าคนอื่นให้เกียรติ ให้ความสำคัญต่อผู้อื่นด้วยจึงจะถือว่าได้บำเพ็ญสามัคคี ธรรมในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทอย่างสมบูรณ์ ซึ่งมีผลมากต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม สวนรวม

พระอภิธรรมปิฎก ในพระอภิธรรมปิฎกมีข้อความที่กล่าวถึงความสามัคคีไว้ตอนหนึ่ง เป็นลักษณะของการถาม-ตอบถึงปัญหาต่างๆ วาถามว่า “ไม่พึงกล่าวว่า ความรูในอนาคตมีอยู่ หรือ” ตอบว่า “ถูกแล้ว” ถามว่า “พระผู้มีพระภาคไดตรัสไว้ว่า ดูก่อนอานนท์ อันตราย ๓ อย่าง จักเกิดแกเมืองปาฏลีบุตร คือ จากไฟ หรือจากน้ำ หรือจากการแตกความสามัคคี ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ” ตอบว่า “ถูกแล้ว”[๓๕]

จากการถาม-ตอบในกถาวัตถุปกรณแห่งพระอภิธรรมปิฎกนี้ กล่าวถึงอันตรายที่สามารถเกิดขึ้นแกเมืองปาฏลีบุตรได้นั้นมีอยู่ ๓ อย่างเท่านั้น และอาจอนุโลมถึงประเทศไทย และประเทศอื่นๆ ในโลกนี้ได้ว่าเหตุแห่งการล่มสลายนั้นเกิดไดด้วยเหตุ ๓ อย่าง กล่าวคือ ไฟไหมตามธรรมชาติ (อัคคีภัย) และไฟภายในมนุษย์ คือ กิเลส ๓ กอง ไดแก่

๑) ราคัคคิ ไฟราคะ ความอยาก

๒) โทสัคคิ ไฟโทสะ ความพยาบาทอาฆาต

๓) โมหัคคิ ไฟแหง ความหลงงมงาย[๓๖]

สวนน้ำก็มีน้ำท่วมตามธรรมชาติ (อุทกภัย) แต่น้ำหรือหวงน้ำที่สามารถท่วมเหล่าสัตว์ไดจากภายในนั้นก็คือ โอฆะ ๔ อย่าง ไดแก่

---

[๓๔] ดูรายละเอียดใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๙๐/๗๐.

[๓๕] ดูรายละเอียดใน อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๑๐๗๒/๔๒๗.

[๓๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๗๓/๒๓๕-๒๓๖.

๑) กาโมฆะ หวงน้ำแหง กาม ความอยากรักใคร

๒) ภโวฆะ หวงน้ำแหง การเกิด ความยึดมั่นถือมั่นในความมีความเป็นของตน

๓) ทิฏโฐฆะ หวงน้ำแหง ความคิดที่ผิด

๔) อวิชโชฆะ หวงน้ำแห่ง ความลุ่มหลง[๓๗]

หวงน้ำทั้ง ๔ นี้ พึงพิจารณาได้ว่า ควรทำเกาะกล่าวคือ ที่พึ่งของตนให้เป็นตำบลที่ห้วงน้ำจะท่วมไม่ได้ ด้วยความหมั่นเป็นเหตุลุกขึ้นทำการงานไม่อยู่เฉย ด้วยความไม่เลินเล่อ ด้วยความระวังและด้วยความปราบปรามฯ”[๓๘]

พระพุทธพจน์นี้ ให้ได้ความสันนิษฐานลงโดย ๒ นัย คือ โดยพยัญชนะและโดยอรรถ โดยพยัญชนะ ว่าเกาะหรือดินแดนที่ตั้งเป็นประเทศบ้านเมืองอันเป็นถิ่นฐานของตน ได้ชื่อว่าเกาะ เกาะนี้ชื่อว่าเป็นที่พึ่งของชนผู้เกิดผู้อยู่ในที่นั้นด้วยความเป็นเจ้าของเพราะเป็นที่พำนักอาศัย อันตรายภายในภายนอกที่จะพึ่งเกิดขึ้นแกถิ่นฐาน ชื่อว่า ห้วงน้ำ เกาะในสมุทรถล่มตามลำพังตนเอง เพราะเหตุบ้านดาลเป็น เช่น ภูเขาไฟประทุ หวงน้ำก็จะท่วมทำให้เป็นสมุทร มิฉะนั้น เกาะนั้นตั้งอยู่ ปริ่มน้ำ เมื่อเกิดพายุใหญ่ทำให้สาครกำเริบห้วงน้ำก็จะท่วมทันทำให้เกิดอุทกภัยแกประชาชนในที่นั้น ข้อนี้ฉันใดอันตรายที่จะเกิดขึ้นแกถิ่นฐานก็เป็นฉันนั้น ยอมเกิดขึ้นเพราะเหตุภายใน มีแตกสามัคคีกันก็มี ย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุภายนอก มีปัจจามิตรย่ำยีเป็นต้นก็มี อันตรายเหล่านี้ ยอมทำถิ่นฐานไม่ให้เป็นที่พึ่งพำนักของผู้เป็นเจ้าของทำนองเดียวกับห้วงน้ำทำเกาะให้กลายเป็นสมุทร

ฉะนั้น สมเด็จพระโลกนาถเจ้า ประทานพระบรมพุทธโอวาทโดยนัย ให้นรชาติเอาใจใส่ปองกันรักษาทำนุบำรุงเกาะ คือ ถิ่นฐานที่ พำนักของตน อย่าปล่อยให้ห้วงน้ำ คือ อันตรายท่วมทับได้เช่นนั้น ด้วยองค์สมบัติ ๔ ประการ คือ

(๑) ด้วยความหมั่นเอาใจใส่

(๒) ด้วยความไม่ประมาทเลินเล่อ

(๓) ด้วยความระวัง

(๔) ด้วยความปราบปราม ถ้าเจาของถิ่นเกียจคร้านเลินเล่อ ไม่คอยระวังและระงับความเสียหายอันตรายก็ได้ ช่องเกิดขึ้น ถ้าเจ้าของตั้งอยู่ในองค์สมบัติ ๔ ประการ คือ มีเพียรเพื่อจะจัดจะทำกิจที่ยังไม่ได้จัด ไม่ได้ทำ และเพื่อจะรักษาธุระที่ได้จัดได้ทำขึ้นแล้วให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ เอาใจใส่ไม่

---

[๓๗] ดูรายละเอียดใน สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๓๓๓/๘๗.

[๓๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒/๑๓.

เพิกเฉย ปล่อยให้เสื่อมทราม คอยระวังกีดกันความเสียหายอันยังไม่มีมา มุ่งบำบัดความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป อันตรายก็ไม่ได้ช่องที่จะเกิดเหมือนประชาชนที่อยู่ในเกาะ หรือก่อทำนบกั้นห้วงน้ำอันจะท่วมถึง และคอยระวังรักษาแก้ไขด้วยความไม่ประมาท

ฉะนั้น ดังนี้ได้ชื่อว่าทำเกาะไม่ให้ห้วงน้ำท่วมได้ ในพระพุทธภาษิตนี้โดยพยัญชนะโดยอรรถนั้น กุศลธรรมได้ ชื่อว่าเกาะเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกผู้ตกอยู่ในสงสารสาคร สังกิเลสธรรมอันจะทำอันตรายแก่บุคคล ชื่อว่าห้วงน้ำ สัตว์เหล่านั้นได้อาศัยกุศลความดีความงามเป็นที่พำนัก ยอมทรงตนอยู่ได้ใน สังสารวัฏ ไม่จมลงในบาดาล กล่าวคือ ยังตนให้ตั้งขึ้นได้ในสมบัตินั้น ๆ เป็นต้น ว่าโภคทรัพย์และอิสริยยศ มีความสามารถจะนำอัตภาพไปโดยสวัสดี ไม่ต้องประพฤติทุจริตอันจะทำให้ตกต่ำลำบากเพราะชีวิโตบายเป็นเหตุ ถ้าปล่อยให้สังกิเลสครอบงำ ก็จะทำอันตรายแก่กุศลสุจริตที่ได้ประพฤติมา ยังบุคคลให้ตกต่ำลงไปเหมือนคนเรือแตกขึ้นฝั่งเกาะได้แล้ว ถูกห้วงน้ำท่วมพากัน กลับไปตกในสาคร

ฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ตรัสสอนให้ทำเกาะอย่าให้ห้วงน้ำท่วมทับ ได้เช่นนั้นด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการที่กล่าวแล้ว เป็นไปในอันเพียรทำกุศลความดีที่ยังไม่ได้ทำเอา ใจใส่รักษาความดีที่ได้ทำแล้ว คอยระวังไม่ให้ช่องแกอกุศลความชั่วที่ยังไม่ได้ทำเป็นธุระ ปราบปรามใจตนให้ละทิ้งความชั่วที่เคยทำแลว ดังนี้ชื่อว่าทำเกาะไม่ให้ห้วงน้ำท่วมได้[๓๙]

ความหมายของความสามัคคีตามอรรถ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า ความสามัคคี และคำอื่น ๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงกันไว้ดังนี้ ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน กิริยาที่พร้อมเพรียง กันทำร่วมมือร่วมใจกันทำ เช่น กฐินสามัคคี ผ้าป่าสามัคคี[๔๐]

สมัครสมาน หมายถึง เชื่อมสามัคคี เช่น จะทำการงานอะไรขอให้สมัครสมานกัน[๔๑]

ปรองดอง หมายถึง ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วย ความไกลเกลี่ย ตกลงกันด้วยไมตรีจิต[๔๒]

---

[๓๙] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระมงคลวิเสสกถา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

[๔๐] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๘.

[๔๑] ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๑๒๙.

[๔๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๒.

สมาน หมายถึง เสมอกัน เท่ากัน สมานกิจ หมายถึง การดำเนินอย่างเดียวกัน การมีความเห็นพ้องต้องกัน

สมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน เช่น มีความเห็นเป็นสมานฉันท์[๔๓]

ร่วม หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ด้วยกัน เช่น ร่วมกิน ร่วมนอน มีส่วนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น ร่วมใจ ร่วมสามัคคี มีส่วนร่วมในที่แห่งเดียวกัน เช่น ร่วมโรงเรียน ร่วมบ้าน ร่วมห้อง ร่วมหอ มีส่วนร่วมในภาวะหรือสถานะเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมชาติ มีศัตรูร่วมกัน ทำบุญร่วมญาติร่วมเป็นร่วมตาย ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมชะจากรรม

ร่วมใจ หมายถึง มีความนึกคิดอย่างเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมใจร่วมมือ หมายถึง พร้อมใจช่วยกัน[๔๔]

ฉะนั้น ความหมายของคำว่า สามัคคีตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงหมายถึง สภาวะทางกาย วาจาและใจของหมู่ชนในสังคมนั้นมีเอกภาพ คือ เป็นหนึ่งเดียวในการประพฤติปฏิบัติตามข้อบังคับ และละเว้นข้อที่ห้ามเพื่อนำมาซึ่งสันติสุข ความเจริญรุ่งเรืองของสังคม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สามัคคี” ไว้ว่า “สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สมานฉันท์ หมายถึง มีความพอใจร่วมกัน พรอมใจกัน”[๔๕]

กล่าวโดยสรุป ความสามัคคี หมายถึง ความสามารถที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม หรือความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกันและกัน เพื่อเอื้อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งความสามัคคีแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความสามัคคีของวิชาการ และความสามัคคีในจิตใจ ความสามัคคีวิชาการคือการประสานความรู้ และทักษะของผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ มากมายเพื่อส่งผลสำเร็จในด้านต่าง ๆ มาสู่ประเทศ ส่วนความสามัคคีในจิตใจเป็นลักษณะของการปรองดองกัน โดยเกิดจากความเมตตากรุณากันและกัน มีจิตใจผูกพันที่จะช่วยเหลือกันและกัน เพื่อให้งานนั้น ๆ บรรลุเป้าหมาย ดังเช่น การจัดงานประเพณียี่เป็งของชุมชนในล้านนานั้น สำเร็จได้ตามเป้าหมายเพราะความร่วมแรงสามัคคีปรองดองทั้งสิ้นและยังคงเป็นตัวอย่างให้เยาวชนรุ่นหลังสืบไป

---

[๔๓] อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๓๐.

[๔๔] อ้างแล้ว, หน้า ๙๒๖.

[๔๕] พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**,พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส. อาร์. พริ้นติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๔.

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “....หมู่บ้านใด องค์กรใด ที่สามารถจัดงานประเพณียี่เป็งได้นั้นบ่งบอกถึงความพร้อมเพรียง เป็นการแสดงออกถึงศักยภาพของผู้นำ และเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีของคนในชุมชนที่มีการอยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว....”[๔๖]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า การจัดเตรียมงานประเพณียี่เป็งนั้น มีการจัดเตรียมงาน ประชุม วางแผน แบ่งหน้าที่ กำหนดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ให้เหมาะสมกับคนในท้องถิ่นตามความเชื่อ ความศรัทธาที่มีมาแต่โบราณ การสืบทอดทางวัฒนธรรมถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าภาคภูมิใจของคนไทยทั้งประเทศ

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความสามัคคีทางกาย เป็นการร่วมแรงร่วมใจในการทำงาน ความสามัคคีทางใจ เป็นการร่วมมือร่วมใจปรึกษาหารือหาทางแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดปัญหาขึ้นความสามัคคีจึงเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งที่จะนำความเจริญมาสู่สถาบันต่างๆ คือ ความรัก ความสามัคคี ที่อยู่ด้วยกันด้วยความรัก ความเข้าใจ รู้จักรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพต่อกัน ยอมรับฟังกัน รู้บทบาทหน้าที่ของตัวเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ทุกคนก็งดเว้นจากการเบียดเบียนกันได้ ด้วยการยอมรับความแตกต่างและเห็นคุณค่าของกันและกัน ก็สามารถเป็นสิ่งรับประกันการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในชุมชนได้

กล่าวโดยสรุปคือ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็ง ล้วนเป็นหลักธรรมคำสอนเพื่อใช้ดำรงชีวิตให้มีความสุข เช่น หลักสามัคคีสร้างชุมชนให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน หลักบูชา ๒ คือ อามิสบูชา เป็นการแสดงความเคารพบูชา ด้วยปัจจัย ๔ และการบูชาเครื่องสักการะ ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน ส่วนปฏิบัติบูชา เป็นการแสดงความเคารพบูชาด้วยการปฏิบัติสิ่งที่เป็นธรรม เช่น การกราบการไหว้ การแสดงความนับถือ หลักกัลยาณมิตรธรรม การมีมิตรแนะนำสิ่งที่ดี หลักศรัทธาธรรม เชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง และหลักสามัคคีธรรม คนในชุมชนมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

---

[๔๖] สัมภาษณ์ นายพงษ์เทพ มนัสตรง, ข้าราชการบำนาญ, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๕ หลักความกตัญญูกตเวทิตา

ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนาทำให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน ทำให้ชุมชนได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดงาน หรือในบางท้องที่ที่มีการทำบุญก็ถือว่ามีส่วนช่วยสืบทอดพระศาสนา และในหลาย ๆ แห่งก็ถือเป็นโอกาสดีในการรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแม่น้ำลำคลอง และยังเป็นประเพณีที่มีคุณค่าในเรื่องการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีเพื่อแสดงความขอบคุณพระแม่คงคาซึ่งเป็นแหล่งน้ำให้มนุษย์ได้ใช้ ประโยชน์ต่าง ๆ รวมทั้งขอขมาที่ได้ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงไป ส่วนบางท้องที่ก็จะทำเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับ หรือเพื่อสะเดาะเคราะห์ ลอยทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ และส่วนใหญ่ก็จะอธิษฐานขอสิ่งที่ตนปรารถนาไปด้วย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ กตัญญูไว้ว่า “การรู้อุปการะที่ท่านทำให้, (ผู้) รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กันกับ กตเวที และได้ให้ความหมายของคำว่า กตเวที วา (ผู้) สนองคุณท่าน, เป็นคำคู่กันกับ กตัญญู”[๔๗]

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของ กตัญญูไว้ว่า “ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญุตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ เรียกว่า กตเวทิตา (กตเวที) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่า คนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวที กตัญญูกตเวทิตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏ นี้เป็นธรรม ประคองโลกให้เป็นอยู่ได้และอยู่ได้ด้วยความสงบสุข”[๔๘]

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ ได้ให้ความหมาย “ความกตัญญู คือ ความรู้คุณ หมายถึงความเป็นผู้มีใจกระจ่าง มีสติ มีปัญญาบริบูรณ์ รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตาม น้อยก็ตามแล้วก็ตามระลึกนึกถึงด้วยความซาบซึ้งไม่ลืมเลย สิ่งที่ควรแก่ความกตัญญูแบ่งได้เป็น ๕ ประการ” ได้แก่

๑) กตัญญูต่อบุคคล คือ ใครก็ตามที่เคยมีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงไร จะต้องกตัญญูรู้คุณท่าน ติดตามระลึกถึงเสมอด้วยความซาบซึ้งพยายามหาโอกาสตอบแทนคุณท่านให้ได้ โดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิดามารดา ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม จะต้องตามระลึกนึกถึงพระคุณของท่านให้จงหนัก ให้ปฏิบัติตัวให้เป็น

---

[๔๗] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หนา ๕.

[๔๘] พุทธทาสภิกขุ, “**กตัญญูกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก**”, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หนา ๒.

ลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และเป็นพุทธมามกะสมชื่อ

๑) กตัญญูต่อสัตว์ คือ สัตว์ที่มีคุณต่อเรา เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้งาน จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปรานี ไม่เฆี่ยนตีมันจนเหลือเกิน

๒) กตัญญูต่อสิ่งของ คือ ของสิ่งใดก็ตามที่มีคุณต่อเรา เช่นหนังสือ ธรรมะ หนังสือเรียน สถานศึกษา วัด ต้นไม้ ป่าไม้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการหาเลี้ยงชีพ ฯลฯ

๓) กตัญญูต่อบุญ คือ รู้ว่าคนเราเกิดมามีอายุยืนยาว ร่างกายแข็งแรง ผิวพรรณดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสุขความเจริญ มีความก้าวหน้า มีทรัพย์สมบัติมาก ก็เนื่องมาจากผลของบุญ จะไปสวรรค์หรือกระทั่งไปพระนิพพานได้ก็ด้วยบุญ กล่าวได้ว่า ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยบุญ ทั้งบุญเก่าที่ได้สะสมมาดีแล้ว และบุญใหม่ที่เพียรสร้างขึ้นประกอบกัน จึงมีความรู้คุณของบุญ มีความอ่อนน้อมในตัว ไม่ดูถูกบุญ ตามระลึกถึงบุญเก่าให้จิตใจชุ่มชื่น และไม่ประมาทในการสร้างบุญใหม่ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๔) กตัญญูต่อตนเอง คือ รู้ว่าร่างกายของเรานี้เป็นอุปกรณ์สำคัญที่เราจะได้อาศัยใช้ในการทำความดี ใช้ในการสร้างบุญกุศลนานาประการเพื่อความสุข ความเจริญก้าวหน้า แก่ตนเองต่อไป จึงทะนุถนอมดูแลร่างกายรักษาสุขภาพให้ดี ไม่ทำลายด้วยการกินเหล้าเสพสิ่งเสพย์ติด[๔๙]

ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย จากการศึกษา พบว่าพระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญูและให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มี ความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาไดยากมี ๒ จำพวก[๕๐] ได้แก่

๑. บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน

๒. กตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน บุพการีบุคคลกับกตัญญูกตเวทีบุคคล คือบุคคลที่มาคู่กันเสมอ เพราะมีผู้ทำอุปการะก่อน[๕๑] จึงมีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบ

---

[๔๙] พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, **มงคลชีวิต ฉบับ "ทางก้าวหน้า"**, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมพุทธศาสตร์สากล ในอุปถัมภ์สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒๖.

[๕๐] ดูรายละเอียดใน องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

[๕๑] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๙.

แทน และเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะว่าหมูสัตว์ส่วนใหญ่ถูกอวิชชาครอบงำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้[๕๒]

คัมภีรอรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้กล่าวถึง ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า "ความรู้จักอุปการคุณที่ผู้ใดผู้หนึ่งทำมาแล้วไม่ว่ามากหรือน้อย โดยการระลึกถึงเนื่อง ๆ ชื่อว่า กตัญญุตา"[๕๓]

กล่าวโดยสรุป คือ ความกตัญญู คือ ความรู้อุปการคุณที่มีผู้ทำไว้ เป็นคุณธรรมคู่กับความกตเวที คือ การตอบแทนอุปการคุณที่ผู้อื่นทำไว้นั้น บุญคุณที่ว่านี้มิใช่ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกันแต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพยิ่ง เมื่อรู้พระคุณแล้วก็ตอบแทนพระคุณท่าน มีความคิดเช่นนี้อยู่ภายในใจอย่างต่อเนื่อง และแสวงหาโอกาสทำหน้าที่ตอบแทนบุญคุณท่านอย่างไม่รู้ลืม ซึ่งเสน่ห์ของประเพณีลอยกระทงของไทยเรายังคงเป็นมนต์ขลังมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นกิจกรรมที่สามารถทำร่วมกันได้ทั้งครอบครัว ทั้งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู รู้จักสำนึกถึงคุณค่าของน้ำ ที่ใช้อุปโภคบริโภคทุกวัน นับเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมที่ดีงามอย่างหนึ่งของไทย มุมมองของประเพณีลอยกระทงที่บรรพบุรุษของไทยเราได้สืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่าเป็นประเพณีที่ดีงามที่สะท้อนเอกลักษณ์ของคุณค่าความเป็นไทย เพราะเป็นกิจกรรมที่สามารถทำร่วมกันได้ทั้งครอบครัว ทั้งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู รู้จักสำนึกถึงคุณค่าของน้ำ ที่ใช้อุปโภคบริโภคทุกวัน รวมถึงความงดงามในค่ำคืนที่พระจันทร์เต็มดวงและความสนุกสนานในวิถีไทย จึงเป็นเสน่ห์ที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ชาวไทยและชาวต่างชาติชื่นชอบวันลอยกระทง ดังนั้น ชาวไทยจึงควรใช้โอกาสนี้ร่วมกันสืบทอดประเพณีให้ถูกต้องตามวิถีไทย เพื่อคงคุณค่าสาระอันดีงามให้อยู่คู่สังคมไทยสืบไป จึงจะเป็นพลังสร้างสรรค์ของมวลชนที่แข็งแกร่งต้านกระแสความเบี่ยงเบนที่จะทำให้คุณค่าและความงดงามของวันลอยกระทงเปลี่ยนแปลงไป

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า "....ประเพณียี่เป็ง ที่ชาวมอญ เรียกว่า การลอยโขมดนั้นเป็นการแสดงออกถึงความรักความคิดถึงที่มีต่อญาติพี่น้องที่ต้องอยู่ห่างไกลกัน เป็นการแสดงออกถึงการความกตัญญูต่อแม่น้ำคงคา ที่ใช้น้ำในการอุปโภค บริโภคและการทำเกษตรกรรมของชาวนาชาวสวน...."[๕๔]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นวัฒนธรรมที่ดีงามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทีไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง

---

[๕๒] ดูรายละเอียดใน มงฺคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

[๕๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๒๐๒/๒๐๓.

[๕๔] สัมภาษณ์ พระครูปลัดชาติชาย, เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒.

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ เราต้องช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษา ให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี

กล่าวโดยสรุปคือ ความกตัญญูทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมีความมั่นคง นับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อสถาบันครอบครัว โดยพ่อแม่ทำหน้าที่เป็นบุพการี และลูกปฏิบัติหน้าที่ต่อพ่อแม่ในฐานะผู้มีความกตัญญู ซึ่งจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะไม่ถูกทำลาย เพราะคนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ดังนั้น เราต้องช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่อย่างสมดุล ความกตัญญูทำให้คนในสังคมรู้จักช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยอยู่กันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข

๔.๒ คุณค่าและความสำคัญของประเพณียี่เป็งในล้านนา

ประเพณียี่เป็งเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวล้านนา ซึ่งมีการปฏิบัติตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าและความสำคัญต่อชุมชน ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี มีคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิต ทำให้มีความเอื้ออาทรต่อกันและกันและเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อม มีคุณค่าและความสำคัญต่อจิตใจ เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการสร้างบุญ

๔.๒.๑ คุณค่าและความสำคัญต่อชุมชน

การปฏิบัติในประเพณียี่เป็ง โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางพัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญทั้งทางด้านความคิด สติปัญญา และการดำรงชีวิต ที่มีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นดั่งเข็มทิศ นำทางชีวิตสู่ความเจริญที่ยั่งยืน ซึ่งได้นำมาปฏิบัติดังนี้

๑) หลักบูชา คือ เรื่องการบูชานั้นมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ในส่วนการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถกระทำได้ด้วยการแสดงออกซึ่งสิ่งที่ดีงาม เช่น อามิสบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ มีการบูชาด้วยปัจจัย ๔ และการบูชาเครื่องสักการะ ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียนและปฏิบัติบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบูชาด้วยการปฏิบัติสิ่งที่เป็นธรรม เช่น การไหว้ กราบ การแสดงความนับถืออย่างนอบน้อมและการปฏิบัติตามคำสอนของบุคคลที่เป็นที่เคารพบูชา ดังนั้น ในประเพณียี่เป็งเมื่อนำหลักการบูชาเข้ามาประยุกต์ในการพัฒนาแนวคิดของชุมชนได้ คือ ในการจัดเตรียมเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย ในคืนวันยี่เป็ง ทำให้ชุมชนสามารถพิจารณา

ได้ในหลักการบูชาที่ถูกต้อง กรวยดอกไม้ทำมาจากใบตอง ดอกบัวมีความเชื่อว่า พบแต่ความสำเร็จ เป็นไม้มงคลเปี่ยมด้วยคุณค่าและเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ พลังสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นดอกไม้ที่มีความนิยมมากที่สุด ดอกดาวเรือง เชื่อกันว่า พบแต่ความรุ่งเรืองเสริมให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า มีเงินมีทอง เป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถืออย่างสูงต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรเคารพนับถือ เป็นการกระทำที่ชอบ และสิ่งที่เรียกว่าเครื่องสักการะนั้นนิยมจัดแต่งอย่างดีพร้อม

๒) หลักศรัทธาธรรม คือ หลักศรัทธาธรรมในประเพณียี่เป็ง ความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี ๔ ประการ คือ ๑) กัมมสัทธา มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม มีความเชื่อว่ากรรมนั้นมีอยู่จริง เมื่อคนในชุมชนได้ฟังการเทศน์ต่างๆ จึงทำให้เกิดความศรัทธาในการประกอบแต่คุณงามความดี ๒) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง เมื่อคนในชุมชนได้เข้าใจและเชื่อในผลของกรรมเขาจึงไม่คิดที่จะทำชั่ว ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้อง เป็นไปตามกรรมของตน เมื่อสามารถพิจารณาได้ว่า ผลกรรมจากการกระทำเกิดจากอะไร ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้มั่นใจในองค์พระตถาคต เช่น ในการจัดกิจกรรมประเพณียี่เป็ง ตั้งแต่ วันเตรียม วันดา และวันฟังธรรม ทำใช้คนในชุมชนรู้จักที่จะเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่อย่างมีแบบแผน มีความศรัทธาในความประพฤติดี ปฏิบัติชอบจะนำพามาซึ่งความสงบสุข ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

๓) หลักกัลยาณมิตรธรรม คือ การมีมิตรที่ดี การเป็นเพื่อนบ้านที่ดี คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือเช่น การฟังเทศน์มหาชาดก การได้ไปฟังธรรมนั้นเป็นกระบวนการสร้างความเชื่อในเรื่องบาป บุญ การเข้าวัดฟังธรรมนั้นเป็นโอกาสดีคือ การได้พบประกับผู้อื่นในสังคม การสนทนาธรรมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สาระทุกข์ ถามไถ่ความความสุข ความทุกข์วัดเป็นศูนย์กลางในการเป็นที่พึ่งทางใจ คำสอนต่างๆ แฝงมาในบทสวด คำสอนทางพระพุทธศาสนาถูกแฝงไว้ในเรื่องเล่าได้ถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความจรรโลงใจ การฟังเทศน์จึงเป็นการสร้างกัลยาณมิตรในสังคมได้เป็นอย่างดีใช้เป็นแนวทางการการพัฒนาชุมชนและการสร้างมนุษยสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น กัลยาณมิตรในทางธรรม คือ การมีมิตรที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงามด้วยการนำธรรมะมาใช้มุ่งเน้นเพื่อยกระดับจิตใจของผู้ได้รับคำแนะนำให้สูงขึ้น เช่น การแนะนำให้รู้จักการทำทาน การรักษาศีล และการทำสมาธิภาวนา

๔) หลักสามัคคี คือ หลักที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ได้วางเอาไว้โดยการกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมในประเพณียี่เป็ง เช่น ในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เรียกว่า “วันเตรียม” ต้องเตรียมสถานที่ในการลอยยี่เป็ง การขัดราชวัตร การเตรียมอาหารสำหรับทำบุญตักบาตร เครื่องอุปโภค บริโภคที่ใหม่ สด สะอาด เน้นเป็นสิ่งที่ได้มาจากธรรมชาติเพื่อรักษาสภาพ

สิ่งแวดล้อม สามารถทำและพัฒนาได้ด้วยการใช้ความสามัคคีในการสร้างชุมชน ดังนั้นความสามัคคีทางกาย เป็นการร่วมแรงร่วมใจในการทำงาน ความสามัคคีทางใจ เป็นการร่วมมือร่วมใจปรึกษาหารือหาทางแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดปัญหาขึ้น ความสามัคคีจึงเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งที่จะนำความเจริญมาสู่ชุมชน คือ ความรัก ความสามัคคี ที่อยู่ด้วยกันด้วยความรัก ความเข้าใจ รู้จักรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพต่อกัน ยอมรับฟังกัน รู้บทบาทหน้าที่ของตัวเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๕) หลักความกตัญญูกตเวทิตา หมายถึง บุคคลผู้รู้คุณที่คนอื่นกระทำแล้วและทำตอบแทนคุณท่าน “ความกตัญญู” เป็นคุณธรรมที่อยู่ในจิตสำนึกของคนในล้านนา เป็นรากของวัฒนธรรมไทยตลอดมาเพราะเชื่อและเห็นคุณค่าของ “ความกตัญญู” ในประเพณียี่เป็งของล้านนา เป็นการสื่อถึงวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่แสดงออกถึง ความกตัญญูกตเวทิตา ในการจัดพิธีลอยยี่เป็งเพื่อเป็นการสักการะบูชาคุณพระแม่คงคา ที่แม่น้ำมีคุณต่อการดำรงชีวิตของคน สัตว์ และสิ่งมีชีวิต เป็นการปลูกฝังให้คนในชุมชนมีความกตัญญูให้เกิดขึ้นในใจของทุกคน การประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ และมีความเมตตากรุณา มีศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัย รู้จักเลี้ยงชีพและแสวงหาทรัพย์ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความสามัคคี รวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว รักใคร่กลมเกลียวกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความขยันหมั่นเพียรไม่ท้อถอย รักษาและหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาติ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเคร่งครัด

กล่าวโดยสรุป คือ คนในชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาในประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามถึงหลักการบูชา “บุคคลที่ควรบูชา” สามารถพิจารณาได้ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่คู่บ้านเมือง การมีกัลยาณมิตรที่ดีย่อมนำพามาซึ่งความสุขใจ คนชุมชนมีความสามัคคีในการพัฒนาชุมชนโดยมีเป้าหมายเดียวกันย่อมนำพามาซึ่งความเจริญทั้งด้านประเพณีและวัฒนธรรม ชุมชนยังมีความกตัญญูกตเวทิตาต่อบุพการี บรรพบุรุษ ต่อแม่น้ำ ต่อตนเอง แสดงถึงความเจริญทางวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

๔.๒.๒ คุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิต

ด้านวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย คือ การเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ทุกคนอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนในระดับครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่มีคนหลายรุ่นอาศัยอยู่รวมกัน โดยมีศูนย์กลางของชุมชน คือ ศาสนสถาน, วัด, ใจบ้าน, พระ, ผู้ใหญ่หรือผู้นำในชุมชน ที่ได้รับการนับถือและเป็นผู้ตัดสินความขัดแย้งในชุมชน มีขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่น และความเชื่ออันเนื่องมาจากการเป็นสังคมเกษตรกรรม จากการนับถือศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผีสางเทวดา เมื่อเวลาผ่านไป สังคมมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ

๑) หลักบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพ โดยการกราบไหว้ การยกย่องนับถือบุคคลที่ควรเคารพนับถือ เช่น พระพุทธรูป พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ ถือเป็นเหตุนำ

ความสุข ความเจริญ และความก้าวหน้าในชีวิตมาให้แก่ผู้ทำ เช่น กิจกรรมที่จัดขึ้นในประเพณียี่เป็ง จากความเชื่อในเรื่องของการบูชา ชาวล้านนาใช้ผางประทีปและข้าวตอกดอกไม้เป็นเครื่องประกอบพิธีบูชาโคมยี่เป็ง เวลาที่นิยมจุดบูชาคือช่วงหัวค่ำ หลังจากได้สดับพระธรรมเทศนาเรื่อง อานิสงส์ผางประทีปที่วัดเป็นที่เรียบร้อย ความเชื่อเกี่ยวกับการปล่อยว่าวฮม ชาวล้านนาเชื่อว่าพระธาตุประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดปีเส็ด (ปีหมา) คือ พระเกศแก้วจุฬามณี ซึ่งประดิษฐานอยู่บนสวรรค์ ดังนั้น การสักการะพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี คือ การปล่อยว่าวฮมหรือว่าวไฟ ความเชื่อในการบูชาผางประทีปชาวล้านนาจุดผางประทีป เพื่อเป็นพุทธบูชาพระเจ้าห้าพระองค์ตามตำนานแม่กาเผือกและจุดบูชาเพื่อตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณ ชาวล้านนาจึงนิยมจุดผางประทีปบูชา เพื่อสักการะต่อสิ่งต่างๆที่ได้ใช้ประโยชน์ ดังนั้น การบูชาสิ่งที่ควรบูชาย่อมมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้นเป็นการปลูกฝังวิธีการปฏิบัติ วิธีการบูชาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงาม

๒) หลักศรัทธาธรรม คือ ความเลื่อมใส ศรัทธาในความดี เช่น ในการฟังเทศน์มหาชาติเป็นการเทศน์ที่ชาวบ้านนิยมฟังด้วยความเชื่อที่ว่า ถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์แล้ว จะได้พบกับพระศรีอาริยเมตตรัย ดังนั้น เมื่อชาวบ้านมีความศรัทธาในความดี การทำความดี ย่อมได้รับผลดีตอบแทน การสั่งสอนให้คนเรามีความเพียรประกอบคุณงามความดีโดยไม่ย่อท้อ รู้จักการทำบุญแบ่งปันผู้ให้ก็เป็นสุข ผู้ได้รับมีความสุขเช่นกัน การใช้ธรรมะในการปกครองชุมชนย่อมทำให้เกิดความสงบร่มเย็น เป็นการปลูกฝังให้ศรัทธาในความดียึดมั่นในความถูกต้อง

๓) หลักกัลยาณมิตรธรรม หมายถึง เพื่อนแท้ที่มีความพรั่งพร้อมแห่งคุณธรรมความดีงามในการพัฒนาศักยภาพชีวิต ตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสมแห่งการเคารพ การรู้จักคิดนั้นเป็นองค์ประกอบภายในใจของเราเองส่วน การมีมิตรที่ดี นั้นเป็นองค์ประกอบภายนอก รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข และคุณธรรมความดีงามให้แก่เพื่อนหรือคนรอบข้างด้วยความเข้าใจ จนเป็นแรงเหนี่ยวนำให้เพื่อนหรือคนรอบข้างเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การชักชวนเพื่อนไปทำบุญตักบาตร การฟังเทศน์ การสนทนาหัวข้อธรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางความคิด และการพัฒนาไปสู่ประโยชน์ และความสุขในระดับต่าง ๆ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ตลอดจนยินดีในการช่วยเหลือเกื้อกูล ส่งเสริม และการพัฒนาชีวิตผู้อื่น ดังนี้จึงเรียกว่า กัลยาณมิตร

๔) หลักสามัคคี สามัคคี คือ ความร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการเกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์ ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้บทบาทของตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่อ

อยู่ร่วมกันอย่างสันติ เช่น การเตรียมอาหารไปทำบุญตักบาตร ในครอบครัวจะช่วยกันทำอาหารและไปทำบุญพร้อมกันที่วัดเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปหาบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้วเป็นการปลูกฝังความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน

๕) หลักความกตัญญูกตเวทิตา หมายถึง การตอบแทนคุณ ผู้มีคุณแก่ตน และบุคคลที่มีคุณ ที่สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เรานั้นมีมากมาย แม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมในที่นี้จะกล่าวถึง แม่น้ำในประเพณยี่เป็ง ที่มีการได้รับเอาคติความเชื่อนี้ เข้ามาปรับกับความเชื่อของท้องถิ่น เกิดเป็นประเพณีการยี่เป็ง เพื่อขอขมาลาโทษ พระแม่คงคา ทั้งนี้เพราะชาวไทยสมัยก่อนประกอบอาชีพเกี่ยวกับการกสิกรรมซึ่งจะต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยหลักในการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นประเพณีปฏิบัติตามวิถีวัฒนธรรม มีความเป็นเอกลักษณ์ แต่ละภูมิภาคต่างก็มีความเชื่อตามท้องถิ่นของตน เป็นการปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นหลังได้สืบทอดประเพณียี่เป็งสืบไป

กล่าวโดยสรุปคือ เป็นการปลูกฝังให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี รู้จักแสดงออกด้วยความเคารพอย่างนอบน้อม ให้เกียรติกันในสังคม กระทำแต่ความดีเพราะมีความเชื่อในกฎแห่งกรรมนั้นยุติธรรมเสมอ รู้จักการสร้างมิตรที่ดีและการรักษามิตรภาพให้ยาวนานและแสดงความกตัญญูกตเวทิตาทุกครั้งเมื่อมีโอกาส

๔.๒.๓ คุณค่าและความสำคัญต่อจิตใจ

๑) หลักบูชา หมายถึง การปฏิบัติและการบูชาในสิ่งที่ควรบูชา เช่น การบูชาผางประทีปซึ่งเป็นเครื่องสักการบูชาในพระพุทธศาสนา ชาวล้านนาจุดผางประทีป เพื่อเป็นพุทธบูชาพระเจ้าห้าพระองค์ตามตำนานแม่กาเผือก และจุดบูชาเพื่อตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณ ชาวล้านนาจึงนิยมจุดผางประทีปบูชา เพื่อสักการะต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ใช้ประโยชน์ เช่น ประตูบ้าน บ่อน้ำ ยุ้งข้าว เตาไฟ บันไดหน้าต่าง นอกจากนี้ ยังเป็นการบูชาแสงสว่าง เชื่อว่าจะทำให้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีแสงสว่างนำทางชีวิตให้โชติช่วงชัชวาลดั่งแสงจากผางประทีป ด้วยเหตุนี้ช่วงประเพณียี่เป็งจึงสว่างไสวเต็มไปด้วยแสงผางประทีปซึ่งมีคุณค่าทางจิตใจ จึงน้อมนำมาปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน

๒) หลักศรัทธาธรรม หมายถึง เชื่อในกฎแห่งกรรมและผลแห่งการกระทำ สังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา เวลาเปลี่ยน คนและสังคมย่อมเปลี่ยนไป แต่สิ่งเคยปลูกฝังที่ยังมีความศรัทธาและความสำคัญต่อจิตใจนั้น ย่อมมีความเชื่อและความศรัทธา เช่น ประเพณียี่ในพิธีกรรมบูชาผางประทีป การทำบุญตักบาตร การปล่อยว่าวควันหรือว่าวไฟ และการฟังเทศน์ในล้านนาเชื่อว่าเป็นประเพณีอันทรงคุณค่าตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน

๓) หลักกัลยาณมิตรธรรม หมายถึง มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มการจะเลือกคบเพื่อน ควรที่จะเลือกคบคนที่เป็นมิตรแท้ คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และพากันไปในทางแห่งความสุขความสำเร็จ ในที่นี้จะกล่าวถึง เพื่อนที่พาเราไปพบกับความสำเร็จ

๔) หลักสามัคคี หมายถึง ความสามัคคีนี้เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งชุมชนอยู่รวมกันจำเป็นต้องมี ต้องถนอมรักษาและต้องนำมาใช้อยู่สม่ำเสมอ ถ้าแต่ละฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานด้วยความตั้งใจดีด้วยความสามัคคี ความรู้ความสามารถ และด้วยความคิดที่สร้างสรรค์งานก็สำเร็จสมบูรณ์งดงามตามประสงค์ทุกอย่าง เช่น ในการจัดประเพณียี่เป็ง ในการปล่อยว่าวฮมตอนกลางวันและการปล่อยว่าวไฟในตอนกลางคืน เป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าต่อจิตใจของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่งเพราะต้องใช้คนประมาณ ๒-๔ คน ถึงจะสามารถปล่อยว่าวลอยขึ้นสู่ฟ้าได้ ดังนั้น ต้องมีการแบ่งหน้าที่กันให้ชัดเจน ต้องมีการวางแผนและต้องปล่อยว่าว อย่างพร้อมเพรียงกัน เมื่อเกิดความเข้าใจกันทุกอย่างจึงสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

๕) หลักความกตัญญูกตเวทิตา หมายถึง การรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยการแสดงความเคารพ นับถือ เชื่อฟัง และช่วยเหลือ เช่น มีการถวายข้าวมธุปายาส โดยนำไปถวายหน้าพระประธานการทานขันข้าว อุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ตาย บรรพบุรุษ การนำดอกไม้ธูปเทียนใส่ในขันแก้วทั้งสามเมื่อพระสงฆ์ขึ้นบนวิหาร ไหว้พระรับศีล ที่สอดแทรกด้วยหลักธรรม ในการดำรงชีวิต การกระทำเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและหน้าที่การงาน ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี การที่เยาวชนไทยได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในเรื่องของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณถือเป็นเรื่องที่ดี เป็นการสร้างภูมิ คุ้มกันให้สังคม การเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอบรมและส่งเสริมพฤติกรรมของเยาวชนให้มีคุณลักษณะของการเป็นคนมีความกตัญญู ความตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

กล่าวโดยสรุปคือ หลักพุทธธรรมนั้นมีคุณค่าต่อจิตใจของคนในชุมชมเสมอ การสร้างความเข้าใจในชุมชนจะน้อมนำมาซึ่งการปฏิบัติที่มีแบบแผนเดียวกัน การเข้าใจหลักบูชาทำให้ชุมชนมีการเตรียมงานได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของแต่ละประเพณี การมีเพื่อนชักชวนให้หมั่นสร้างบุญสนทนาธรรมนั่นคือ กัลยาณมิตรธรรม ที่ควรถนอมรักษาไว้ให้ดี ผู้มีความเจริญทางด้านความคิดจะเป็นผู้ที่แสดงออกถึง ความกตัญญูกตเวทิตาต่อผู้มีคุณทั้งสิ้น

๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคน เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตจริง คือ ฝึกฝนพัฒนาตนเอง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญาและสังคม

๔.๓.๑ หลักบูชา คือ คำสอนที่ว่า “ควรบูชาสิ่งที่ควรบูชา” การที่พุทธศาสนิกชนแสดงความเคารพ กราบไหว้ ให้ความยำเกรงต่อองค์พระบรมศาสดาผู้ก่อตั้งประดิษฐานพระพุทธศาสนา ต่อพระธรรมคำทรงสอนอันประเสริฐ และต่อพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เรียกว่า “การบูชาพระรัตนตรัย” การบูชาบุคคลที่ควรบูชา สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพบุคคลที่เรานับถือ ยกย่อง เลื่อมใสในบุคคลนั้น ซึ่งการบูชาแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของ เช่น การเยี่ยมพ่อกับแม่โดยการซื้ออาหาร นม ขนม ผลไม้ ยา ของใช้ส่วนตัวไปเยี่ยม หรือ การให้เงินพ่อกับแม่ไว้ใช้จ่ายยามจำเป็น การทำกรวยดอกไม้ ธูปเทียนไปบูชาพระ ถือเป็นอามิสบูชา

๒. ปฏิบัติบูชา คือ การกราบพระรัตนตรัย การไหว้พ่อแม่ก่อนไปโรงเรียน การไหว้ผู้สูงอายุ การไหว้ครูบาอาจารย์ การสวดมนต์ก่อนนอน การนั่งสมาธิการฝึกจิตให้ไม่ฟุ้งซ่าน

๔.๓.๒ หลักศรัทธาธรรม คือ เชื่อว่ากฎแห่งกรรมนั้นมีจริง เช่น การสอนให้รู้จักสวดมนต์ก่อนนอนจะทำให้สงบจิตใจ ไม่ฟุ้งซ่านและหลับพักผ่อนได้เพียงพอ การสอนให้เด็ก ๆ รู้จักวางแผนในการใช้เงินอย่างประหยัดรู้จักออมเงินไว้ใช้ในอนาคต การสอนให้เด็กตั้งใจเรียนเพื่อให้เขามีอนาคตที่ดี การสอนให้เด็กรู้จักการทำบุญ บริจาคทานเพื่อการสร้างกุศลให้แก่ตัวเขาเอง

๔.๓.๓ หลักกัลยาณมิตรธรรม คือ บุคคลที่นำพาเราไปในทางที่ดี มีความประพฤติดี สามารถพิจารณาในการเลือกคบได้ เช่น ชักนำในทางที่ถูก ชักนำให้เลิกสูบบุหรี่ เลิกดื่มสุรา เลิกเล่นการพนัน เลิกเสพยาเสพย์ติด ชักนำให้สวดมนต์ก่อนนอน ให้รักษาศีล ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ให้ทำมาหากินในทางสุจริต เร่งรีบทำการงานในหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ไม่ปล่อยงานให้คั่งค้างและไม่ก้าวก่ายงานในหน้าที่ของคนอื่น ชอบทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควร เช่น ชอบพูดและทำตรงไปตรงมา ชอบสนทนาธรรม รังเกียจการนินทาว่าร้าย ชอบบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เมื่อถูกว่ากล่าวตักเตือนโดยดีย่อมไม่โกรธ มีนิสัยถือเอาความถูกความดี และความมีประโยชน์เป็นที่ตั้ง พยายามแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นตามคำแนะนำ รักที่จะปฏิบัติตามระเบียบวินัยของชุมชน เพราะวินัยจะช่วยชุมชนให้เจริญ สงบเรียบร้อยทำให้เกิดความผาสุก

๔.๓.๔ หลักสามัคคีธรรม คือ หลักการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ชุมชนและสังคม เพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกัน เช่น การจัดเตรียมสถานที่ในวันลอยกระทง การเตรียมอาหารคาวหวานสำหรับทำบุญตักบาตร ดอกไม้ธูปเทียนสำหรับบูชาพระรัตนตรัย ว่าวฮม ว่าวไฟ โคมยี่เป็ง ผางประทีป เครื่องอุปโภค บริโภคต่าง ๆ การเตรียมงานและสิ่งของเหล่าจะสำเร็จไปไม่ได้หากขาดความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายได้เพราะความสามัคคี

๔.๓.๕ หลักความกตัญญูกตเวทิตา คือ การรู้จักบุญคุณ อะไรก็ตามที่เป็นบุญหรือมีคุณต่อตนแล้ว ก็ตามระลึกนึกถึงด้วยความซาบซึ้งไม่ลืมเลย ความกตัญญูสามารถพิจารณาได้ดังนี้

๑. กตัญญูต่อบุคคล เช่น พิธีการทำบุญตักบาตร (ตานขันข้าว) เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วแสดงถึงความกตัญญูที่ลูก หลาน มีต่อ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย

๒. กตัญญูต่อสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้งาน จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปรานี ขณะเดียวกันต้องเลี้ยงดูให้อาหารอย่างดี ให้ได้กินได้นอนได้พักผ่อนตามเวลา

๓. กตัญญูต่อสิ่งของ เช่น การลอยกระทงเป็นการบูชาพระแม่คงคา

๔. กตัญญูต่อบุญ เช่น การที่เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นแสดงว่าเราคือ ผู้มีบุญมาเกิด เราต้องดูแลสุขภาพของเราให้สมบูรณ์ ร่างกายแข็งแรง ผิวพรรณดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสุขความเจริญ มีความก้าวหน้า มีทรัพย์สมบัติมาก ก็เนื่องมาจากผลของบุญ กล่าวได้ว่า ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยบุญ ทั้งบุญเก่าที่ได้สั่งสมมาดีแล้ว และบุญใหม่ที่เพียรสร้างขึ้นประกอบกัน จึงมีความรู้คุณของบุญ มีความอ่อนน้อมในตัว ไม่ดูถูกบุญ ตามระลึกถึงบุญเก่าให้จิตใจชุ่มชื่น และไม่ประมาทในการสร้างบุญใหม่ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๕. กตัญญูต่อตนเอง เช่น การพาตัวเองเข้าวัดทำบุญ การสวดมนต์ การฝึกเจริญวิปัสสนา ร่างกายของเรานี้เป็นอุปกรณ์สำคัญที่เราจะใช้อาศัยในการทำความดี ใช้ในการสร้างบุญกุศล เพื่อความสุขความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเอง จึงทะนุถนอมดูแลร่างกาย รักษาสุขภาพให้ดี ไม่ทำลายด้วยเสพสิ่งเสพย์ติด เที่ยวเตร่ และไม่นำร่างกายนี้ไปประกอบความชั่ว เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เจ้าชู้ อันเป็นการทำลายตนเอง

กล่าวโดยสรุปคือ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็ง ประกอบด้วย หลักบูชา เป็นหลักการบูชาบุคคลที่ควรบูชา พิจารณาได้ในสิ่งที่ควรบูชา หลักศรัทธาธรรม เป็นหลักที่ว่าด้วยความเชื่อในกฎแห่งการกระทำ เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรมมีความยุติธรรมเสมอ หลักสามัคคีธรรมเป็นหลักพัฒนาและสร้างสังคมให้มีความปรองดอง การผูกมิตร หลักความกตัญญูเป็นหลักการรู้จักตอบแทนผู้มีคุณแก่ตน การปลูกฝังจิตใต้สำนึกให้สังคมเป็นผู้รู้จักการตอบแทนบุญคุณ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้ ๑) ศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณียี่เป็งของล้านนา ๒) ศึกษารูปแบบพิธีกรรมประเพณียี่เป็งของล้านนา ๓) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กับพระสังฆาธิการผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๐ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนา

๕.๑. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณียี่เป็งของล้านนา พบว่า ประเพณียี่เป็ง หมายถึง ภาษาคำเมืองในภาคเหนือ คำว่า “ยี่” แปลว่า สอง คำว่า เป็ง ตรงกับคำว่า “เพ็ญ” หมายถึง คืนที่มีพระจันทร์เต็มดวง ดังนั้น ยี่เป็ง จึงหมายถึง วันเพ็ญเดือนยี่ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบสองของภาคกลาง การนับเดือนของล้านนานั้น เร็วกว่าภาคกลาง ๒ เดือนอันเนื่องมาจากการนับเดือนของชาวล้านนา เป็นการนับทางจันทรคติแบบจีน ประเพณียี่เป็งเป็นประเพณีลอยกระทงตามประเพณีล้านนาที่จัดทำขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๒ ของชาวล้านนา โดยในพงศาวดารโยนกและจามเทวี มีบันทึกว่าครั้งหนึ่งได้เกิดอหิวาตกโรคขึ้นในแคว้นหริภุญไชย ทำให้ชาวเมืองต้องอพยพไปอยู่เมืองหงสาวดี นานถึง ๖ ปี จึงจะเดินทางกลับมายังบ้านเมืองเดิมได้ เมื่อเวลาเวียนมาถึงวันที่จากบ้านจากเมืองไป จึงได้มีการทำกระถางใส่เครื่องสักการบูชา ธูปเทียนลอย ลอยตามน้ำเพื่อให้ไปถึงญาติพี่น้องที่ล่วงลับไป เรียกว่า “การลอยโขมด”

การศึกษารูปแบบพิธีกรรมประเพณียี่เป็งของล้านนา พบว่า รูปแบบประเพณียี่เป็งในล้านนามีการจัดเตรียมงานในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เรียกว่า “วันเตรียม” วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เรียกว่า “วันดา” วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เรียกว่า “วันฟังธรรม” ซึ่งมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ การทำบุญตักบาตร (ตานขันข้าว) แสดงถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพการี การปล่อยว่าวควันหรือว่าวไฟ แสดงถึง การบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีและพลังความสามัคคีของคนในชุมชนการฟังเทศน์มหาชาติ แสดงถึง การรู้จักฟังสิ่งที่

เป็นมงคลต่อชีวิตและการได้พบกัลยาณมิตรที่ดี การจุดประทีปโคมไฟ และการฟังธรรมอานิสงส์ผางประทีป แสดงถึง การบูชาสิ่งที่ควรบูชาตามความเชื่อและความศรัทธา การจุดบอกไฟดอก แสดงถึงจุดเป็นพุทธบูชาประกอบพิธีเทศน์มหาชาติ การลอยโขมด แสดงถึง การขอขมาต่อแม่น้ำคงคาและการส่งความระลึกถึงญาติพี่น้อง

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา พบว่า หลักพุทธธรรมในประเพณียี่เป็งของล้านนา ที่ปรากฏได้แก่ หลักบูชา หลักศรัทธาธรรม หลักกัลยาณมิตรธรรม หลักสามัคคีธรรม หลักความกตัญญูกตเวทิตา ที่มีคุณค่าและความสำคัญของต่อชุมชน วิถีชีวิต และจิตใจ หลักพุทธธรรมเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เพื่อความสงบสุขและรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม สนับสนุนให้มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นสืบไป

๕.๒. ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๒) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก

๓) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการอนุรักษ์ประเพณีไทยของเราสืบสานให้คงอยู่ต่อไป โดยการให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เช่น การจัดให้เยาวชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วม กับกิจกรรมที่ดี ๆ แล้วพวกเขาเหล่านั้น เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ ที่ได้มีส่วนร่วม อาจจะเป็นกิจกรรมหารายได้สร้างวัด หรือมีกิจกรรมให้เด็ก ๆ ได้มาแสดงความสามารถ เช่น อาจจะมีเวทีดนตรี กิจกรรมกีฬา ที่สอดแทรกอยู่ในงานประเพณีของท้องถิ่น ดึงคนรุ่นใหม่เข้ามา โดยใช้สิ่งที่เขาสนใจ แล้วเขารู้สึกภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณี ที่สำคัญที่สุดคือ ความต่อเนื่องของการทำกิจกรรมที่จะทำให้เขารู้สึกอยากมีส่วนร่วม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยประเด็นเกี่ยวข้องกับประเพณีลอยกระทงในสังคมไทย ยังมีเรื่องน่าสนใจในการที่จะศึกษาวิเคราะห์ต่อไปอีกหลายประเด็น โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะประเด็นสำหรับศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๑. การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๒. การอนุรักษ์ โดยการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่น

๓. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยม

๔. การพัฒนาควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่าคุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม. **เรื่อง "ลอยกระทง"**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๗.

กิตติ ธนิกกุล. **ประเพณี พิธีมงคลและวันสำคัญของไทย.** กรุงเทพมหานคร: ปิรามิดการพิมพ์, ๒๕๓๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ประวัติพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๔๓.

คัมภีร์อานิสงส์ผางประทีส (ม.ป.ป.). เชียงใหม่: ธาราทองการพิมพ์, ๒๕๔๒.

เจริญ ไชยชนะ. **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช**. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์ไชยวัฒน์, ๒๕๓๙.

ชิเกฮารุ ทานาเบ. ข้อคิดเห็นเรื่อง ตนบุญ ลัทธิพระศรีอาริย์ และลัทธิฟื้นฟูศาสนาในล้านนา. ชิเกฮารุ ทานาเบ. **พิธีกรรมและปฏิบัติการในสังคมชาวนาภาคเหนือของประเทศไทย** แปลโดย ขวัญชีวา บัวแดง. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธ์เละการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

ดนัย ไชโยธา บรรณาธิการฝ่ายวิชาการ. **"สังคม วัฒนธรรม และประเพณี"**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

ทวี เขื่อนแก้ว. **ประเพณีเดิม.** ลำปาง: เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๑.

ทองทวี ยศพิมสาร. **ฮีตคนเมืองฉบับสัปป๊ะเมืองล้านนา.** ลำพูน: ณัฐพลการพิมพ์, ๒๕๕๖.

ปัญญานันทภิกขุ (ปั่น ปญฺญานนฺโท). **หน้าที่ของคน**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑.

ปัณณวัฒน์ (นามแฝง). **ปฏิทิน ๑๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๔๖๘-๒๕๖๘ คัมภีร์พยากรณ์คู่บ้าน**. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน, ๒๕๕๐.

ปันแก้ว นภากาศ และแก้วมา สองแคว. **ช่างซอเอกของเชียงใหม่–ลำพูน**, ๒๔๖๐–๒๔๙๐.

เปลื้อง ณ นคร และปราณี บุญชุ่ม. **ประวัติวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๓.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระราชพิธี ๑๒ เดือน.** กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๔.

พระบริหารเทพธานี. **ประวัติชาติไทย เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปะบรรณาคาร, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, ๒๕๕๑.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **เพื่อน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๑.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. **มงคลชีวิต ฉบับ "ทางก้าวหน้า".** กรุงเทพฯ: ชมรมพุทธศาสตร์สากลในอุปถัมภ์สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **สถานการณ์พุทธศาสนา: กระแสไสยศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). **ทศพิธราชธรรม.** กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

พระยาอนุมานราชธน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย.** พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. **คติความเชื่อของชาวอีสาน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พุทธทาสภิกขุ. **บริหารธุรกิจแบบพุทธ.** กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, มปป. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมงคลวิเสสกถา. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอรพริ้นท, ๒๕๔๖.

รัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๔๙๙.

วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร. **“วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสกลนคร”**. สกลนคร: สกลนครการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. **โครงการวิจัยเรื่องประเพณีสิบสองเดือน: พิธีกรรมที่เปลี่ยนไป.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๙.

ศรีเลา เกษมพรหม. **ล่องสะเพา.** สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. เล่ม ๑๑. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

สงวน โชติสุขรัตน์. **ประเพณีไทย ภาคเหนือ.** เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, ๒๕๑๑.

สมพล ไวโย และอุดม รุ่งเรืองศรี**. ว่าว/ว่าวลม.** ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๑๒ กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒.

สามารถ จันทร์สูรย์ และกรรณี อัญชุลี. **ประเพณีไทยในปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: บริษัททิชชิ่งเอ็ท จำกัด, ๒๕๔๓.

สุจิตรา อ่อนค้อม. **ศาสนาเปรียบเทียบ.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **ลอยกระทง ขอขมาธรรมชาติ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๗.

เสถียร โกเศส. **ลัทธิศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณคาร, ๒๕๑๖.

อานันท์ จันทร์ประสาท. **ตำนานอานิสงค์ยี่เพ็ง ลอยประทีปโคมไฟ.** ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานกุรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

อรุโณทัย วรรณถาวร. **ประเพณียี่เป็ง: พิธีกรรมความหมายที่หายไป**. เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์ ,๒๕๕๘.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **อานิสงส์ประทีส/ประทีป.** สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๑๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

นพรัตน์ ขาวทุ่ง. “พระราชประเพณีเดือนสิบสองกับพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๙”.**วิยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: ศาสตร์มหาบัณฑิต, ๒๕๕๖.

พระครูพิสณฑ์กิจจาทร (เทิดทูน เชื้อเงินเดือน). “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ภัทรพร สิริกาญจน. “ปัญหาเรื่องความหมายของธรรมในพุทธศาสนาแนวประชานิยมของไทย”. **งานวิจัยเสริมหลักสูตรเสนอต่อฝ่ายวิจัย.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๓๐.

วิญญู ผลสวัสดิ์. “การวิจัยทางวัฒนธรรม” มหาสารคาม: **สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม อีสานมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, ๒๕๓๗.

วิจิตรา อาจวิชัย. “การพัฒนาแผนบูรณาการและหนังสือเรียน ภาษาไทยเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมุ่งประสบการณ์ภาษา เรื่องลอยกระทงชั้นประถมศึกษาปีที ๒”**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๗.

(๓) สัมภาษณ์

๑. สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๒. สัมภาษณ์ พระครูอาทร, เจ้าคณะอำเภอหางดง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๓. สัมภาษณ์ พระครูอดุลสีลกิตติ์, เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๔. สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๕. สัมภาษณ์ พระครูปลัดชาติชาย, เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๖. สัมภาษณ์ รศ.ดร. เขียน วันทนียะตระกูล, ข้าราชการบำนาญ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๗. สัมภาษณ์ นายพงษ์เทพ มนัสตรง, ข้าราชการบำนาญ, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

๘. สัมภาษณ์ ผอ.สมเพชร บูรณพงษ์, ข้าราชการบำนาญ, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๙. สัมภาษณ์ สท.อนันต์ วุฒิโรธง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลต้นธง, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๐. นายเมธาวัฒน์ ทรัพย์พลากร, นักสันทนาการเทศบาลตำบลต้นธง, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพรัตนนายก เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ยินดีให้สัมภาษณ์แล้ว
ตามเรื่องที่ขอมา

(พระเทพรัตนนายก,
เจ้าคณะจังหวัดลำพูน

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน **โทร** ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓
ที่ ศธ ๖๑๒๕/๐๑๐ **วันที่** ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒
เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เรียน พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้ให้สัมภาษณ์
เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ)

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เรียน พระครูอดุลสีลกิตติ์ เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อนุญาตให้ดำเนินการ
(พระครูอดุลสีลกิตติ์)

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เรียน พระครูอาทรวิสุทธิคุณ เจ้าคณะอำเภอหางดง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใช้ในการสัมภาษณ์ เพื่อทำ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง ขอ เสด็จ
ความนิยมที่ และขึ้นชื่อ เพื่อ
อย่างยิ่ง
พระครูอาทรวิสุทธิคุณ
พระครูอาทรวิสุทธิคุณ

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร ผศ.ดร.เขียน วันทนียะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้ตอบแบบสัมภาษณ์ วิทยานิพนธ์ขอ
พระครูสถิตธรรมาภินันท์ เป็นที่เรียบร้อย
ขอให้สมเร็จตามความปรารถนาต่อไป.
(รศ.ดร.เขียน วันทนียะ)

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เรียน พระครูปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ให้สัมภาษณ์แล้ว
พ.ครูปลัดชาติชาย
(พระครูปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ
เจ้าอาวาสวัดรมณียาราม

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นายพงษ์เทพ มนัสตรง มัคนายก วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รับทราบ
(นายพงษ์เทพ มนัสตรง)

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นายสมเพชร บูรณพงษ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ได้ให้สัมภาษณ์เป็นที่
เรียบร้อยแล้ว

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ กราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร สท. อนันต์ วุฒิโรธง ประธานสภาวัฒนธรรม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(พระอนันต์ วุฒิโรธง)
บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ที่ ศธ ๖๑๒๕/ว๐๑๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

เจริญพร นายเมธาวัฒน์ ทรัพย์ภรากร นักสันทนาการ จังหวัดลำพูน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย **พระครูสถิตธรรมาภินันท์** รหัสประจำตัวนิสิต **๖๐๑๔๒๐๕๐๑๓** นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **"ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาอนุญาตเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูสิริสุตานุยุต,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ยินดีให้สัมภาษณ์การวิจัย
ขอให้ประสบความสำเร็จ
ในการเรียน

นายเมธาวัฒน์ ทรัพย์ภรากร

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๖-๓๑๖๓ ภายใน ๑๐๗, ๐๙-๔๗๒๘-๗๓๗๕

ภาคผนวก ข
เครื่องมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

๑. ชื่อ-สกุล

(ฉายา).....

๒. ตำแหน่งหน้าที่

.....

๓. อายุ.....ปี

๔. ที่อยู่

.....

.....

๑. ประวัติความเป็นมาของประเพณียี่เป็งของล้านนา

๑.๑ ประเพณียี่เป็ง ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัย มีประวัติความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๑.๒ ประเพณียี่เป็ง ในสมัยอาณาจักรล้านนา มีประวัติความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๑.๓ การลอยโขมด มีประวัติความเป็นมาและเกี่ยวข้องกับประเพณียี่เป็งล้านนา อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๒ รูปแบบและพิธีกรรมในประเพณียี่เป็งของล้านนา

๒.๑ รูปแบบประเพณียี่เป็งในล้านนา

.....

.....

.....

๒.๒ พิธีกรรมประเพณียี่เป็งในล้านนา

.....

.....

.....

๓. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

๓.๑ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

.....

.....

.....

๓.๒ คุณค่าและความสำคัญของประเพณียี่เป็งของล้านนา

.....

.....

.....

๓.๓ การประยุกต์ใช้หักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณียี่เป็งของล้านนา

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง
รูปผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

รูปผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

รูปภาพที่ ๑ สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปภาพที่ ๒ สัมภาษณ์ พระครูอาทร, เจ้าคณะอำเภอหางดง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

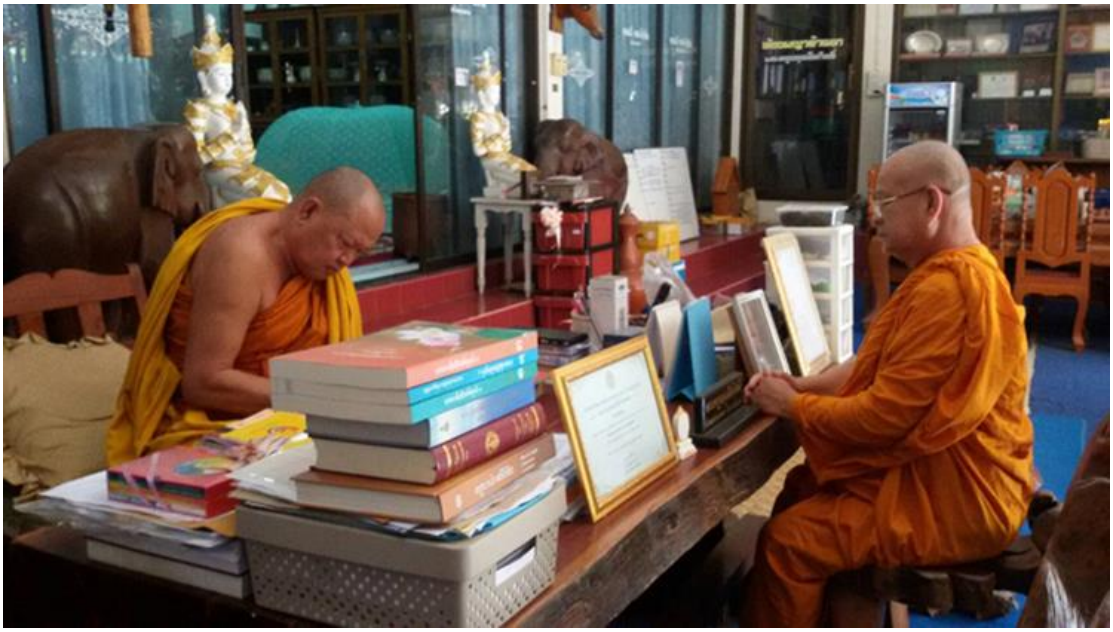

รูปภาพที่ ๓ สัมภาษณ์ พระครูอดุลสีลกิตติ์, เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปภาพที่ ๔ สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมมานุสิฐ, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปภาพที่ ๕ สัมภาษณ์ พระครูปลัดชาติชาย. เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัก, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปภาพที่ ๖ สัมภาษณ์ รศ.ดร. เขียน วันทนียะตระกูล, ข้าราชการบำนาญ, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปภาพที่ ๗ สัมภาษณ์ นายพงษ์เทพ มนัสตรง, ข้าราชการบำนาญ, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปภาพที่ ๘ สัมภาษณ์ ผอ.สมเพชร บูรณพงษ์, ข้าราชการบำนาญ, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปภาพที่ ๙ สัมภาษณ์ สท.อนันต์ วุฒิโรธง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลต้นธง, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

รูปภาพที่ ๑๐ นายเมธาวัฒน์ ทรัพย์พลากร, นักสันทนาการเทศบาลตำบลต้นธง, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

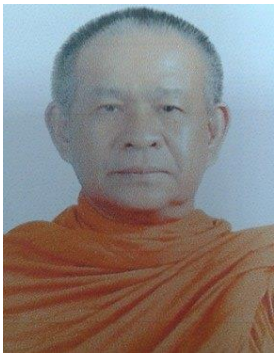

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระครูสถิตธรรมาภินันท์ ฉายา กลฺยาณธมฺโม

เกิด : วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๑

สถานที่เกิด : ณ ที่บ้านแม่ข่อง หมู่ที่ ๙ ตำบลแม่ก๊า อำเภอ สันป่าตอง จังหวัด เชียงใหม่ ๕๐๑๒๐

การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๑๒ สำเร็จ น.ธ.เอก คณะจังหวัดลำพูน
พ.ศ. ๒๕๔๖ สำเร็จ พธ.บ. วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ประสบการณ์การทำงาน : ๑. งานด้านการปกครอง
- พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดอินทวิชัย
- พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะ ตำบลแม่ก๊า เขต๑
- พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นเจ้าคณะตำบลแม่ก๊า เขต ๑
- พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นพระอุปัชฌาย์

๒. งานการเผยแผ่
- พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นพระธรรมทูตประจำ อำเภอสันป่าตอง
- พ.ศ. ๒๕๔๙ บรรยายธรรมทางวิทยุ

อุปสมบท : วันที่ ๑๒ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๑
ณ วัดอินทวิชัย ตำบลแม่ก๊า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
พระอุปัชฌาย์ พระครูพิบูลวิหารการ วัดเวฬุนาราม
ตำบลแม่ก๊า อำเภอสันป่าตอง จังหวัด เชียงใหม่

สังกัด : วัดอินทวิชัย ตำบลแม่ก๊า อำเภอสันป่าตอง
จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ ๕๐๑๒๐

หน้าที่ : ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอสันป่าตอง

ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๖๐

ปีที่สำเร็จการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๖๒

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดอินทวิชัย ตำบลแม่ก๊า อำเภอสันป่าตอง
จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ ๕๐๑๒๐
โทรศัพท์ ๐๕๓ – ๖๓๗๖๔๑ , ๐๘๑ – ๓๖๖๕๕๐๙